UNA ECONOMIA PER LA VIDA

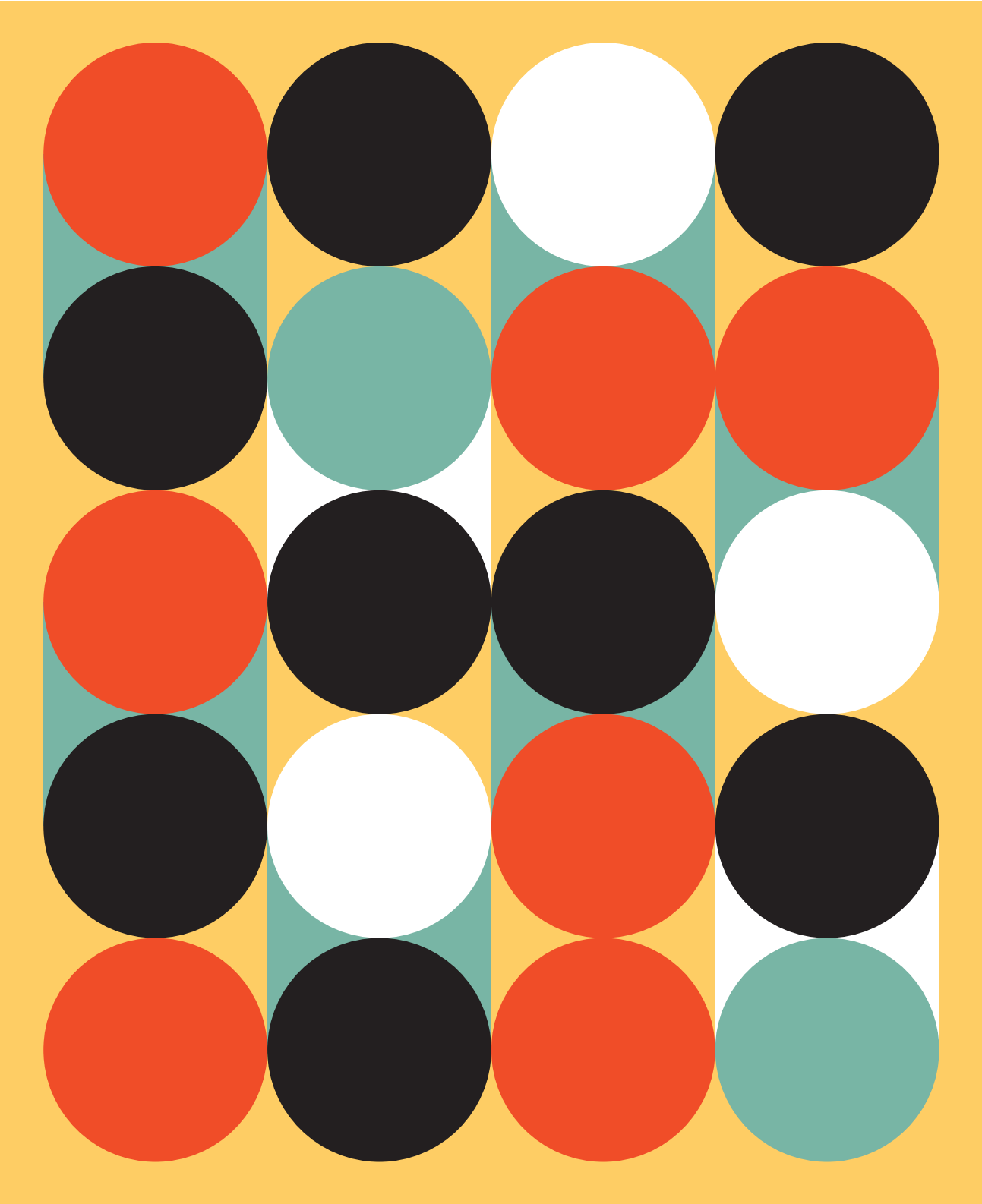

nexe

Núm. 45
Tardor-Hivern 2020

Assegurem compromís

Descobreix les assegurances ètiques i solidàries

Amb Arç Cooperativa pots fer un consum responsable tot impulsant el mercat social

arç COOPERATIVA

www.arc.coop

Nexe 45

Tardor-Hivern 2020

UNA ECONOMIA PER LA VIDA

4-13. **Nexe 1997 - 2019 i Cartografia d'una eina emancipadora**

Jordi Via i Llop
Activista, soci fundador d'Arç Cooperativa i impulsor de la Xarxa d'Economia Solidària (XES)

14-19. **Una economia per la vida. Per un nou model plural, democràtic i ecològic**

Ivan Miró
Sociòleg i soci de la cooperativa La Ciutat Invisible

20-21. **Pacte per una economia per la vida**

22-25. **Jordi Angusto "Sense una nova governança global, saltarem tots pels aires"**

Àlex Romaguera
Periodista, coordinador de la revista *Nexe*

26-29. **Cooperatives en cessió d'ús. Construcció d'habitatges sostenibles**

Cristina R. Grau
Advocada especialista en dret cooperatiu i de l'economia social. Integrant de la Fundació La Dinamo

30-33. **Un sistema alimentari per viure (i deixar viure)**

Annaïs Sastre
Ambientòloga, sòcia treballadora de la cooperativa Arran de Terra

34-39. **Yanis Varoufakis "A Brussel·les odien la democràcia"**

Laura Aznar
Periodista, sociòloga i redactora de *Crític*

40-51. **Calidoscopi 20 revoltes quotidianes**

52-54. **Transició ecològica Una agenda ecosocial per a l'ESS**

Eva Vilaseca
Bióloga, tècnica de projectes a Espai Ambiental Cooperativa i integrant de la XES

56-59. **Visions, pràctiques i experteses feministes Bases d'una economia per la vida**

Joana García Grenzner
Periodista, activista feminista i investigadora experta en comunicació amb perspectiva de gènere

60-63. **Les cures i la cultura de la culpa**

Irene Moulas
Psicòloga social comunitària, sòcia de la cooperativa Etcèteres

64-67. **Cultura emancipadora versus monopolis digitals**

Ingrid Guardiola
Realitzadora, productora i assagista cultural

68–71. **Jessica Gordon-Nembhard "El cooperativisme és una poderosa eina contra la discriminació"**

Anca Voinea
Periodista, editora internacional de la revista *Co-op News*

72-75. **De sud a nord Un sol món, experiències múltiples**

Jordi Estivill
Sociòleg, cooperativista i fundador de RIPESS-Europa

76-77. **Cooperativisme industrial. La gran palanca de canvi**

Igor Ortega
Sociòleg i investigador de LANKI-Institut d'Estudis Cooperatius de la Universitat de Mondragón

78-81. **El potencial de la fraternitat: Entre la transformació social i personal**

Daniel Jover
Mestre i educador, assessor en polítiques públiques

"No sé fins a quin punt hem lluitat realment. Tampoc sé fins a quin punt hem perdut del tot. Sí que sé que les idees i les formes de vida en què crec no triomfen, però tampoc estan perdudes. La generació dels setanta volia assaltar el cel i es va cremar les ales. Els que vam venir després vam créixer entre les seves cendres i vam veure com s'apaivagaven els focs dels seus anhels i dels seus ideals. Alguns van pactar amb el sistema de partits, amb el conformisme privat, amb l'oportunisme econòmic i mediàtic. D'altres es van refugiar en exilis interiors de molts tipus. N'hi va haver que van abraçar la destrucció o l'autodestrucció. I només alguns, pocs, van seguir alimentant les brases del pensament i el compromís radicals"

Marina Garcés

Ciutat Princesa (Galàxia Gutenberg, 2018)

Nexe

1997 - 2019

Naixement i consolidació d'una estratègia per a l'economia social i solidària a Catalunya

Text: Jordi Via i Llop

Nexe enceta una nova etapa. És un bon moment per observar de forma retrospectiva el sentit i la utilitat d'una publicació que va nàixer fa 23 anys. M'agradaria remarcar, inevitablement a partir d'una visió subjectiva, el seu paper en el naixement i la consolidació d'una estratègia per a l'economia social i solidària a Catalunya.

Nexe ha facilitat un procés de retroalimentació que encara continua, entre informació, conversió de la informació en coneixement i formulació i posada en pràctica de propostes.

Nexe, amb més de 350 articles publicats, ha contribuït de forma determinant al coneixement de reflexions, propostes i experiències, nacionals i internacionals, que han esdevingut una de les potes de referència en la construcció d'un pensament crític al si del cooperativisme i el conjunt de l'economia social i solidària.

Un pensament crític que, dut a la pràctica, ha estat i és fonamental a l'hora d'encarar millores a les empreses, a les entitats representatives i a la societat en general, per avançar cap a un nou model socioeconòmic, cap a una societat postcapitalista.

DELS MOVIMENTS SOCIALS AL COOPERATIVISME TRANSFORMADOR

A qualsevol projecte li cal un nucli propositiu i dinamitzador. *Nexe* no en va ser una excepció. Va ser la cooperativa Arç, nascuda a mitjans dels anys vuitanta del segle passat, qui va idear la proposta de publicació i els seus objectius inicials. La proposta va ser assumida per la Federació de Cooperatives de Treball Associat de Catalunya (FCTAC) i, posteriorment, per la Federació Autònoma de Cooperatives Catalanes de Treball Associat (FACCTA). La revista —pel seu plantejament i com a àmbit de trobada i coneixement de les persones implicades— es va convertir en una realitat facilitadora de la fusió posterior de les dues federacions.

La cooperativa Arç, amb persones provinents del moviment ecologista, per la pau i de l'esquerra antiautoritària d'alliberament nacional, va formar part dels projectes cooperatius nascuts per adequar l'activitat econòmica a percepcions i opcions de vida diferents, a opcions de marcat caràcter contrahegemònic.

A partir de l'autoexigència i la intuïció transformadora, Arç va perfilar la referència a dos conceptes: l'autogestió com a element bàsic des d'on construir empresa alternativa i l'economia cooperativa com a desig i objectiu per avançar cap a un nou model socioeconòmic.

QUADERNS D'AUTOGESTIÓ I ECONOMIA COOPERATIVA

Les Jornades d'Autogestió Cooperativa, sorgides a proposta de la cooperativa Trèvol, celebrades el 1993, 1995 i 1997; les Jornades sobre Economia Alternativa celebrades a Còrdova a partir de 1993, impulsades per la cooperativa andalusa Ideas a partir de 1993, i que continuen com a Idearia de la mà de REAS (Red de Redes de Economía Alternativa y Solidaria); les Jornades per a una Mediterrània Alternativa, celebrades el 1995 a Barcelona amb la participació rellevant de la cooperativa Món Verd. Però també el naixement de la revista *Illacrua, actualitat i alternatives* el 1992, impulsada pel nucli fundador de l'actual cooperativa L'Apòstrof; l'inici de Coop57 a mitjans dels noranta amb el paper determinant del Col·lectiu Ronda; la fusió, l'any 1999, de les dues federacions de cooperatives de treball; la posada en marxa de la Xarxa d'Economia Solidària (XES) de Catalunya el 2003. I també el desplegament del projecte Barri Cooperatiu a partir del 2009 de la mà de la cooperativa La Ciutat Invisible. Tots aquests exemples, i molts d'altres, ajuden a entendre l'inici de vincles indispensables entre persones i projectes. Unes xarxes consolidades a partir de les complicitats, el reconeixement, el respecte i la confiança mutus, sense les quals no s'entendria l'ecosistema que avui fa possible l'avenç de l'economia social i solidària.

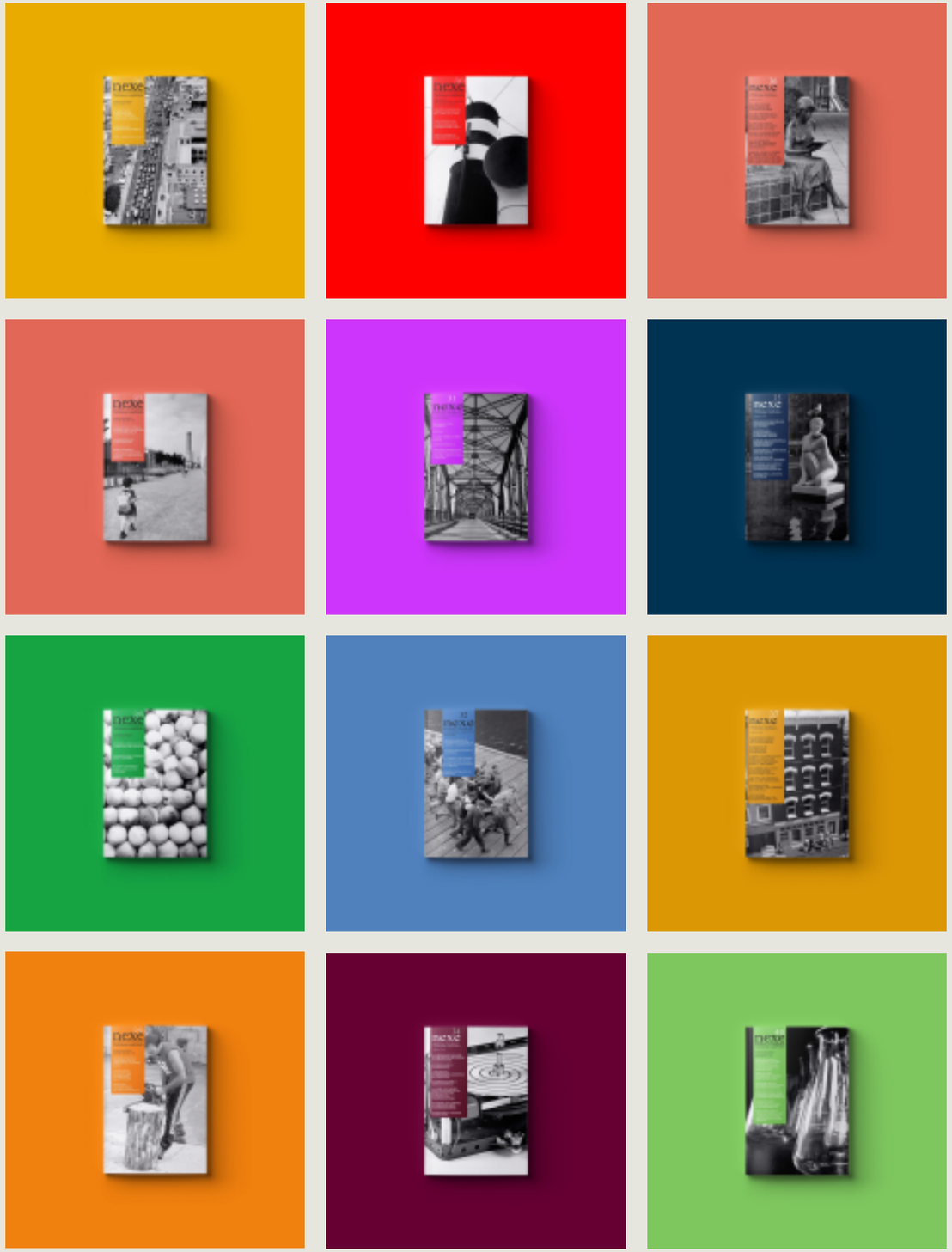

Cartografia d'una eina emancipadora

En el número 0 de *Nexe* (juny de 1997) es partia del següent diagnòstic: *"Estem convençuts que la tria de participar en un projecte comú amb altres persones, dins del marc d'una empresa cooperativa de treball associat, genera formes de relació diferents de les de l'empresa convencional i que atendre d'una manera adequada aquesta voluntat de cooperar ens porta a acceptar reptes de criteri...que ens aboquen a maneres de fer més igualitàries i més democràtiques que generen més solidaritat i una altra cultura d'empresa. El model predominant d'empresa de capital ens pressiona perquè imitem el seu sistema econòmic de producció i assumim els seus valors culturals inherents, tot proposant-nos com a únics objectius els mateixos que utilitzen per justificar la seva existència".*

NIVELL MICRO

Ara, passats 23 anys, es poden ordenar i proposar una selecció d'aportacions significatives que *Nexe* ha fet visibles. Es refereixen a qüestions de fons i/o a plantejaments i propostes de caràcter global, l'ordenació de les quals s'estructura a partir d'un diagnòstic i uns àmbits d'intervenció estratègica que s'han formulat i consolidat per superar el dilema clàssic de reforma o revolució que, d'acord amb Tomás R. Villasante, es descriu com la construcció d'aliances amplies que desborden en cada moment el poder instituït o, segons Philippe Merlant i l'André Gorz, que plantegen reformes radicals o no reformistes.

INTERVENCIONS QUE AFECTEN EMPRESES I ENTITATS DE L'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA

Reflexions destinades a diferenciar l'empresa cooperativa de l'empresa convencional, explicar que la viabilitat socioeconòmica és factible si els valors cooperatius impliquen practicar la intercooperació empresarial, sociocomunitària i política, treballar cap a la gestió cooperativa integral, la incorporació de la producció i el consum responsable, i construir mercat social.

Nexe 0. Juny de 1997
Un nou paradigma organitzatiu. José María Gasalla
L'eficiència organitzativa no passa per organitzacions piramidals, sinó per estructures planes o esfèriques que garanteixen la participació de tots els qui en depenen. La concepció moderna de l'empresa fa de la complexitat un element explicatiu fonamental i es flecteix a tots i cadascun del seus elements estructurals i a les relacions entre ells amb el que això implica pel que fa al qüestionament d'una racionalitat única que tradicionalment buscava l'estabilitat i el manteniment de l'statu quo.

Nexe 1. Gener de 1998
Cultura d'organització del cooperativisme de treball. A. Delgado, F. Fernàndez i A. Bellmunt
Partint de variables com l'autogestió, la funció social i la qualitat de l'acció empresarial, es presenta un estudi sobre el clima organitzatiu de les cooperatives de treball associat al País Valencià.

Afirmen que en les organitzacions empresarials tradicionals les metes del grup humà es tenen en compte en un estatus de subordinació respecte a les metes de l'empresa. Una concepció d'empresa eficaç ha de separar els fins de les persones dels fins de l'empresa i donar a tots dos la mateixa importància. El cooperativisme de treball associat (és) pot ser una alternativa als entorns de treball capitalista molt alienants, insatisfactoris i amb menys efectivitat organitzativa.

Nexe 2. Juliol de 1998
Valors cooperatius i gestió empresarial. Jordi Via Llop
Les cooperatives són i han de ser empresa, però empresa cooperativa. Quins són els valors que han d'informar els seus objectius i la seva gestió?. Està naixent una nova cultura empresarial que desplaça l'empresa competitiva per l'empresa competent. L'ètica empresarial no és possible sense una ètica cívica edificada damunt els drets humans. L'empresa convencional redueix la valoració de l'acció econòmica als paràmetres exclusivament monetaris, i mitifica la producció massiva, l'especialització del treball i la jerarquització a l'hora de decidir. L'ètica cooperativa comporta optimitzar les potencialitats de l'empresa cooperativa i convertir-la en empresa competent. Aquesta nova cultura empresarial se sustenta en una percepció eixamplada de la riquesa i en una concepció de l'empresa com a màquina viva i intel·ligent.

Nexe 8. Juny de 2001
Una proposta de balanç social. Jordi Garcia Jané
En tant que dipositàries dels recursos col·lectius, les empreses han de retre comptes sobre el seu ús a la col·lectivitat. A més de produir béns i serveis, l'empresa produeix diàriament cultura, relacions humanes, etc. La necessitat que les cooperatives aportin beneficis a la societat ha estat sempre una de les principals motivacions del cooperativisme. El balanç social facilita la reflexió sobre l'empresa i la seva millora. El balanç social ha de ser accessible a tothom, d'acord amb el valor cooperatiu de la transparència. L'aplicació del principi de gestió democràtica converteix l'empresa en una escola de democràcia.

Nexe 10. Juny de 2002
L'empresa ciutadana, a l'ordre del dia. Jordi Garcia Jané
L'assumpció de la responsabilitat social és una exigència ètica, però també suposa un avantatge competitiu. Les cooperatives no poden restar-ne indiferents. Han d'aprofundir en el seu compromís social, mesurar-lo i difondre'l en la societat a fi que la tinguin pel que és: l'empresa ciutadana per excel·lència. En les nostres societats existeix la percepció generalitzada que l'empresa no actua prou èticament. L'empresa que té per únic objectiu maximitzar el valor per a l'accionista comença a estar deslegitimada. La concreció al món de l'empresa del paradigma de la complexitat suggereix una empresa viva, de les persones, organitzada en xarxa, cooperadora i ciutadana. Tota empresa és responsable de la comunitat, de proporcionar-li la màxima riquesa possible, i de produir aquesta riquesa d'una manera ètica, respectant els drets humans i l'entorn natural.

Revolució en la gestió. Entrevista a Alfonso Vázquez. Jordi Garcia Jané
No existirà progrés a les nostres organitzacions mentre el treballador no es pugui apropiar del seu treball ni pugui exercir el poder. La gran majoria de cooperatives que conec reprodueixen en la gestió les assumpcions de poder típiques de les empreses tradicionals. El desig, la voluntat és la font de tot poder; el poder no es posseeix, s'exerceix. Hi ha una cosa més tancada sobre si mateixa que una empresa en què la informació només arriba a la cúpula directiva i només aquesta defineix "estratègies" de clients i mercats?. La meva aposta no és per més jerarquia, sinó per més nivells de gestió. Distribuir el poder significa crear múltiples nuclis de poder que, connectats entre si, creen altres àmbits de delegació de poder de baix a dalt.

Nexe 43. Desembre de 2018
Les tensions ideològiques en la pràctica del cooperativisme. Georgina Rosell Bellot
Resum d'una recerca entre algunes cooperatives barcelonines. Aquesta recerca tenia com a objectius identificar les principals tensions ideològiques que existeixen en el cooperativisme i iniciar els primers passos cap a la millora de les pràctiques de les cooperatives. Algunes d'aquestes tensions detectades són: "cooperativisme amb pocs cooperativistes", "les persones al centre però sense cures", "intercooperació competitiva" o "arrelament desubicat al territori".

NIVELL MESO

INTERVENCIONS QUE AFECTEN LES ENTITATS I REFERENTS DELS DIFERENTS SECTORS DE L'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA

Reflexions destinades a entendre l'economia social i solidària com a pràctica de transformació socioeconòmica, acceptar la pertinença al si de l'economia social i solidària, propiciar l'organització inclusiva dels diferents sectors, esdevenir un agent sociopolític, reapropiar-se de l'espai públic (l'economia social i solidària com a sector públic social), i crear aliances amb altres moviments assumint la radicalitat democràtica.

Nexe 3. Gener de 1999
Cooperativisme i aprofundiment de la democràcia. Xavier Gallofré
Les experiències cooperatives han format part des del seu naixement d'un moviment més general a favor de l'emancipació humana. Avui dia l'ofensiva neoliberal posa en perill els progressos assolits en aquest llarg i difícil camí. El cooperativisme pot seguir tenint un caràcter transformador si esdevé una empresa ciutadana, innovadora. El moviment cooperatiu és fruit del procés històric de conquesta de la democràcia. El model socioeconòmic cooperatiu es basa en el desenvolupament de la comunitat de què forma part. El repte del cooperativisme hauria d'esdevenir en la pràctica el paradigma d'empresa ètica. El valor transformador del cooperativisme quan crea llocs de treball rau en el fet de gestionar l'economia a favor de la persona i de la comunitat.

El domini públic. Espai de l'economia social?. Lluís Maria Xirinacs
S'ha produït una confusió interessada entre públic i estat. L'estat ha usurpat el terme públic. Els desarrelats, que conformen la immensa majoria del nostre planeta, han de recuperar el domini públic o popular i supeditar-hi el domini polític o estatal. El discurs políticament correcte prohibeix el terme "poble" i el substitueix per "societat civil". Les paraules constitueixen un camp de batalla de la lluita de classes. L'espai públic és el domini del poble. Quan el domini públic conserva les regnes del poder i el domini oficial serveix al poble, neix la república. La veritable lluita de classes passa avui per reconquerir la sobirania popular mitjançant el control popular de l'estat. Als Països Catalans hi ha una fonda tradició de defensa de l'organicitat popular. L'autodeterminació no és només un dret, és sobretot un deure del poble adult.

Nexe 5. Gener de 2000
La racionalitat econòmica de l'economia de la solidaritat. Luis Razeto
Aposta per introduir la solidaritat en l'economia com un factor econòmic tan important com el treball, el capital i la gestió. El factor C, és a dir, la força de la solidaritat, és capaç de superar les limitacions dels altres factors econòmics i forjar una nova racionalitat econòmica en què el benefici no es redueixi només als diners, sinó que s'amplií a qualsevol valor creat en el procés econòmic capaç de satisfer les necessitats d'un esser humà profundament polifacètic. En l'economia solidària hi ha beneficis que s'obtenen directament, sense passar per la mediació monetària.

Nexe 7. Gener de 2001
Construcció de la socioeconomia solidària de l'espai local a l'espai global. Encuentro Latino de Cultura y Socioeconomía Solidarias. Porto Alegre (2-9 d'agost de 1998)
La socioeconomia solidària, en les seves formes més diverses, és una manera de viure que abasta la integritat de l'ésser humà. Reconeixem la necessitat de rescatar l'arrel històrica del sentit del treball i la seva dimensió humanitzadora. L'educació és el procés de constitució de la consciència, dels valors i les capacitats per al desenvolupament progressiu i permanent de les persones. El desenvolupament només pot tenir com a subjecte la mateixa persona i la col·lectivitat. Hem de considerar que l'àmbit local és l'espai on podem impulsar els projectes col·lectius de manera més integral i directament democràtica. Necessitem prendre consciència del poder que hi ha en nosaltres i en la comunitat. No s'ha d'esperar a tenir el poder polític per canviar la societat. El desenvolupament econòmic només té sentit si serveix per al desenvolupament de l'ésser humà en tots els seus potencials: individuals, col·lectius i d'espècie. El desenvolupament local ha de buscar ser autosostenible i, en la mesura que es pugui, autosuficient. Tàcticament, la creació d'espais socioeconòmics solidaris permet millorar davant del mercat dominant la posició de cada iniciativa.

Nexe 9. Gener de 2002
Objectiu: mercat social. Jordi Garcia Jané
Proposta de repte estratègic. Creació d'una xarxa de producció, distribució i conjunt regida per criteris democràtics, ecològics i solidaris que permeti a les cooperatives i altres empreses socials desenvolupar-se i que el cooperativisme retorni a la seva voluntat de transformar l'economia per canviar la societat. El mercat social ha de ser impulsat des de les organitzacions representatives dels sectors cooperatius, de l'economia social i del consum responsable, així com per la part més conscient de cada sector. El projecte de mercat social ha de cercar aliats en els moviments socials del país interessats en una economia postcapitalista.

Nexe 28. Juny de 2011
Cooperativisme i economia social i solidària. Jordi Via Llop
Ara que molts ulls miren cap al cooperativisme i l'economia social i solidària com a alternativa al capitalisme en crisi, és més necessari que mai enfortir l'economia social i solidària com un àmbit divers de pràctiques d'economia cooperativa, independentment de la fórmula jurídica que s'adopti. Construir l'economia social i solidària com a àmbit inclusiu és imprescindible per assolir una massa crítica que permeti desplegar aliances amb els territoris i altres moviments socials transformadors.

Nexe 33. Desembre de 2013
El cooperativisme que ve. Jordi Garcia Jané
El cooperativisme català està canviant de manera significativa en aquests darrers anys. En aquests moments, el factors específics del canvi d'època que vivim modelen l'evolució natural de les cooperatives, tal com passa en qualsevol organització. Personalment n'identifico tres: la crisi econòmica, l'interès renovat pel cooperativisme i per l'economia social i solidària, i les oportunitats i amenaces que comporten les modificacions en els hàbits de consum i les noves tecnologies de la informació i la comunicació. Analitzem breument com incideixen en les cooperatives aquests fenòmens i el nou tipus de cooperativisme que semblen propiciar.

Nexe 42. Juliol de 2018
Què són i què poden ser els ecosistemes cooperatius locals?. Ivan Miró
Introducció als ecosistemes cooperatius locals, circuits d'intercooperació socioeconòmica basats en la proximitat territorial i l'afinitat estratègica que combinen una organització democràtica, una dimensió econòmica solidària i una acció sociocomunitària rellevant en els seus entorns. Els pols territorials de cooperació econòmica (PTCE) a França, els consorcis cooperatius a Itàlia o, més encara, de forma embrionària, l'Impuls Cooperatiu de Sants o el Grup Cooperatiu Plegats, al Prat de Llobregat, són exemples d'ecosistemes cooperatius locals. Aquests ecosistemes apunten a un nou paradigma de desenvolupament local basat en les xarxes associatives i cooperatives locals, la participació social i la producció de béns i serveis de l'economia local.

Nexe 43. Desembre de 2018
Catalunya COOP 2025. Bases per a una política econòmica cooperativista. Ivan Miró, Hernán Córdoba
S'hi plantegen els reptes del cooperativisme a casa nostra i com han de donar resposta als problemes més importants que tenim com a societat. Es proposa que el cooperativisme promogui l'articulació d'un àmbit socioeconòmic específic, el de l'economia social i solidària; reclama una llei catalana sobre aquest àmbit, i proposa un Congrés del Cooperativisme de Catalunya, que interpel·li el conjunt del moviment i desplegui propostes mancomunades per a la Catalunya Cooperativa del 2025. Tot això en un marc general d'economia plural i d'economies transformadores, que impulsin un altre model econòmic.

INTERVENCIONS QUE AFECTEN ELS ALTRES MOVIMENTS SOCIALS I EL CONJUNT DE LA SOCIETAT

Reflexions destinades a cercar aliances en el territori (desenvolupament local, desenvolupament comunitari i municipalisme transformador), establir vincles amb altres moviments socials (feminisme, ecologisme, alliberament nacional, etc.), i avançar cap a una economia plural transformadora i un model socioeconòmic postcapitalista.

Nexe 0. Juny de 1997
Globalització i societat civil. Marcos Arruda
L'actual globalització centrada en una competició que només afavoreix els grups econòmics que tenen més poder i control de capital i mercats es troba envoltada de riscos i amenaces per als treballadors i també per a la humanitat. El desafiament de l'autodesenvolupament consisteix en el fet que cada persona, per mitjà de l'acció sobre el món i els altres, l'educació, la investigació, i la reflexió sobre si mateixa i sobre les seves relacions, es construeixi per sempre com a subjecte conscient i actiu del seu propi desenvolupament. La superació de la cultura de la reivindicació i de la delegació és una tasca cultural i, essencialment, política, i té en la dimensió econòmica la seva base ineludible. L'objectiu globalitzador de la cooperativa ha de ser contribuir a la construcció de relacions cada vegada més freqüents i diversificades entre cooperatives, i construir un moviment cooperatiu popular cada vegada més extens, fort i qualitativament eficient. Es tracta de tenir un projecte polític a través del qual la societat organitzada ocupi democràticament l'economia, l'Estat i la cultura.

Nexe 6. Juny de 2000
L'empresa dels nous moviments socials. Jordi Garcia
Les idees i les pràctiques generades pels anomenats nous moviments socials poden servir tant per millorar l'eficàcia de l'empresa com per adaptar-la a les demandes de la societat del nou mil·lenni.

El caràcter propositiu i reivindicatiu dels nous moviments socials els fa construir realitats socials concretes que solen tenir activitat econòmica. Enfront de l'empresa patriarcal, la cultura femenina se sent més inclinada a promoure un estil menys autoritari en l'ús del poder. Si apliquéssim a l'àmbit de l'empresa el principi que impulsa una persona a declarar-se objectora de consciència, les persones treballadores no haurien de fabricar productes nocius per a altres persones o el medi ambient. Aplicada al lloc de treball, la pràctica de la reapropiació impulsada pel moviment okupa desemboca fàcilment en la necessitat de construir empreses autogestionades.

Un tercer sistema que crea alternatives de societat. Tomás R. Villasante
Es digui economia social, economia associativa, tercer sector o tercer sistema, el cas és que assistim a l'eclosió de les associacions ciutadanes amb finalitat social i activitat econòmica, però sense ànim de lucre. Són organitzacions democràtiques i independents, que combinen la teòrica eficàcia del Mercader (l'empresa mercantil) amb la també teòrica igualtat del Príncep (l'empresa estatal). En aquests moments, el Tercer Sistema recupera valors ciutadans que ja donàvem per perduts i assaja noves alternatives socials enfrontades a la lògica dominant. Per tal que un tercer sistema pugui crear alternatives de societat, cal diferenciar les pròpies construccions de les formes tradicionals en què hem estat lluitant. L'Estat ha conduït sovint a l'estatalisme i a sistemes molt burocràtics i clientelars de redistribució de riquesa, que han esmorteït els possibles canvis socials i han arribat a pervertir sectors molt importants de la societat. La construcció d'una economia popular implica no idealitzar ni valors ni pràctiques populars actuals, ni posar com a referència la modernitat capitalista. En la caiguda dels imperis que hi ha hagut al món, sempre s'estaven ordint en el seu interior alternatives locals. Ja hem començat a realitzar aquest canvi civilitzador contra la barbàrie de la malversació, de l'explotació, la contaminació, l'autoritarisme, la tecnocràcia. No sabem com evolucionarà la història, però per continuar vivint i actuant amb un mínim de sentit cal impulsar l'organització social segons els plantejaments del "tercer sistema civilitzador"

Cal un triple enfocament que integri l'aspecte econòmic amb l'aspecte ecològic o territorial i, alhora, aquests dos aspectes amb l'aspecte cultural.

Nexe 25. Desembre de 2009
L'economia social com a nou moviment social contemporani. Paulo Lisandro
Intenta respondre a la pregunta "És possible identificar una pràctica econòmica col·lectiva com un nou moviment social?", a propòsit de l'anomenada economia solidària. La conclusió que n'extreu és afirmativa. Per l'autor, l'economia solidària seria un moviment social que integra característiques tant del moviment obrer clàssic com dels nous moviments socials, i que es constitueix com una de les principals referències del moviment de l'alterglobalització.

Cooperativisme i feminisme. Apunts per a l'aprofundiment democràtic. Sònia Ruiz García
El feminisme ha reaparegut amb força, es multiplica i ha tornat per quedar-s'hi. Quins són els vincles entre cooperativisme i feminisme? D'entrada, l'autogestió i l'economia cooperativa no s'haurien de poder entendre sense el foment de la igualtat o l'equitat de gènere. Això no obstant, a la pràctica, queda molt camí encara per integrar la perspectiva de gènere en les actuacions, els processos i els objectius d'una cooperativa. Les xarxes de suport mutu de l'economia social i solidària són espais on el feminisme pot arrelar de manera sòlida i harmònica. Les bases hi són i el moment és ara.

Com és obvi, *Nexe* no ha estat l'únic instrument que ha contribuït al naixement i la consolidació d'una estratègia per a l'economia social i solidària a Catalunya. Avui, el que explica l'existència d'aquesta economia és l'ecosistema que ho ha fet possible. Un ecosistema divers, complementari, que es retroalimenta i que genera un constant autoaprenentage de les persones i projectes que l'integren.

Nexe només seria un accident marginal si no hagués interactuat de forma recurrent amb altres projectes com, per exemple, la col·lecció de llibres de l'editorial Icaria, la col·lecció Eines de Pol·len Edicions, nombroses accions formatives, el naixement i creixement del sistema de finances ètiques, el naixement de grups cooperatius, l'impuls de polítiques públiques i un llarg etcètera.

El repte és permanent, continua i s'amplifica. —*

UNA ECONOMIA PER LA VIDA

per un nou model plural, democràtic i ecològic

Les conseqüències socials i econòmiques de la pandèmia mostren, dolorosament, la fragilitat d'un model econòmic global que prioritza l'acumulació privada de riquesa per sobre de la resolució col·lectiva i equitativa de les necessitats humanes.

Text: Ivan Miró

Com afirma l'antropòleg i teòric marxista David Harvey, "quaranta anys de neoliberalisme a tot Amèrica del Nord, Amèrica del Sud i Europa han deixat l'àmbit públic completament exposat i sense preparació per afrontar una crisi de salut pública d'aquesta naturalesa"[1].

A Catalunya, aquest model ha vingut afavorit per polítiques econòmiques que han tingut com a conseqüència l'afebliment de la protecció social, la deslocalització del teixit productiu, la reducció de la despesa sanitària, la precarització de les relacions laborals, la crisi residencial, els recursos insuficients per a la recerca, el menysteniment del sector primari i una nul·la capacitat d'articular estratègicament les cadenes productives locals, en favor de la penetració d'empreses multinacionals.

L'economista Josep Manel Busqueta apunta que la crisi associada a la Covid-19 assenyala el col·lapse de la globalització i, en el cas català, el col·lapse d'una economia d'interfície que es dedica a importar per exportar: "el lliure mercat no ens assegura el proveïment del necessari, quan més falta ens fa", afirma[2].

En aquestes condicions, Catalunya es troba amb un fràgil teixit socioeconòmic i amb serioses dificultats per sostenir una política orientada al bé comú i l'interès general. Si la primacia del mercat capitalista, en condicions de normalitat, s'ha demostrat ineficaç al maximitzar la desigualtat social i minimitzar la sobirania col·lectiva, en situacions excepcionals com la pandèmia, les iniquitats socioeconòmiques i les limitacions estructurals s'aguditzen de forma exasperant.

Per tant, cal modificar les polítiques recents i desplaçar la tasca reguladora de l'economia vers institucions socials amb capacitat de servir el bé comú, com són el sector públic, l'economia social i solidària (ESS), el sindicalisme, el treball reproductiu i de cures, i també el sector privat de lucre limitat o que, durant la crisi sanitària, ha actuat amb responsabilitat social, laboral i ambiental.

Cal erigir un nou model econòmic basat en una economia plural transformadora i deixar enrere una normalitat en crisi[3], centrada en el mercat, amb la finalitat de posar les bases d'una reconstrucció postcoronavirus de caràcter social. Un nou model que satisfaci equitativament les necessitats econòmiques, socials i culturals del conjunt de la població; proporcioni salut, renda, cures, habitatge, proveïments energètics i protecció social de forma universal, i garanteixi el conjunt de béns, així com els serveis necessaris per a la reproducció social i la dignitat de la vida humana.

D'aquest nou model econòmic plural —i dels seus marcs participatius de planificació— han d'emanar polítiques públiques transformadores, que facin bascular l'estructura econòmica catalana cap al bé comú, la dimensió col·lectiva i la solidaritat. I, en concret, cap a la propietat pública i social, la gestió democràtica, la socialització dels excedents i la transició ecosocial. Cal reorientar el sistema econòmic cap a una economia per la vida[4].

RELOCALITZACIÓ I UTILITAT SOCIAL

La crisi sanitària posa en relleu quins són els treballs necessaris per a la reproducció de la vida, quins són secundaris i quins són socialment i ambientalment contraproduents[5]. En aquest sentit, el model productiu català s'ha orientat com una piràmide invertida de prioritats. Ha privilegiat determinats sectors en el model de desenvolupament actual (turisme, immobiliari, automoció...) i n'ha menystingut d'altres. Això ha comportat la falta de reconeixement social, salarial i laboral de les persones treballadores ocupades precisament en "sectors essencials" en contextos d'emergència com l'actual (sociosanitari, neteja, comerç, logística, distribució, producció tèxtil o agrària).

La mercantilització de serveis sanitaris i socials[6], la deslocalització de l'activitat productiva i manufacturera, la precarització del teixit comercial i la seva substitució pel capitalisme de plataforma[7], la uberització de la logística i l'anorreament del camp català en favor de les importacions i exportacions agroindustrials, han dibuixat un model productiu poc resilient a la crisi sanitària i multiplicador de la crisi social i econòmica.

Amb la pandèmia, la dependència del comerç internacional ha quedat de manifest de forma dramàtica pel que fa al material sanitari, la sanitat privada ha quedat noquejada per afrontar l'emergència, el decreixement forçat de la indústria turística mundial ha posat en crisi el sector estrella del sud d'Europa[8], el circuit alimentari global ha mostrat la seva fragilitat per abastir poblacions locals en contextos d'excepció mundial[9], i una estructura productiva fragmentada —amb més de 500.000 persones en règim d'autònoms— ha romàs bloquejada en tant que força productiva per assumir reptes col·lectius.

A Catalunya, mentre les polítiques econòmiques han prioritzat atreure capital internacional, s'ha desestimat una estratègia d'enfortiment i enxarxament d'autònoms i petites i mitjanes empreses, que suposen el 80 % del teixit productiu i el 58,9 % del valor afegit brut de l'estructura econòmica. Pel que fa a les polítiques laborals, tres dècades de precarització, treball informal, temporalitat i parcialitat poden cronificar la devastació provocada arran de l'aturada econòmica. Només en la primera setmana de la pandèmia, el nombre de persones treballadores catalanes afectades per un Expedient de Regulació Temporal d'Ocupació (ERTO) va ser de 247.690 i, a finals de març, va arribar a les 509.000 persones.

Per augmentar la resiliència productiva, laboral i social en contextos d'inestabilitat socioeconòmica i ambiental, cal un Nou Model Productiu orientat a la democratització, relocalització, mutualització i transició ecosocial de les activitats econòmiques. Un fet que implica posar al centre un sistema públic que garanteixi la qualitat dels serveis i treballs socialment necessaris per a la cura de les persones. Però també un sector industrial relocalitzat i focalitzat en la manufactura de productes amb impacte social i ambiental positiu; un sector comercial, distributiu i logístic que mancomuni infraestructures, dignifiqui ocupacions i faci front al capitalisme de plataforma; un sector agrari reorientat als cicles curts, la producció agroecològica i la sobirania alimentària; un sector serveis redimensionat i redirigit a les necessitats d'un desenvolupament local endogen, i, a més, un sector de la construcció que repensi les prioritats de l'agenda urbanística de les ciutats[10] i activi un nou ordenament territorial amb models resilients enfront de l'emergència climàtica i residencial[11].

Tots ells, de forma transversal i en coordinació amb el sector públic, han de desplegar sectors productius encarats a la vida com l'agroecologia, l'ecoconstrucció, la mobilitat sostenible, les energies renovables, la reindustrialització descentralitzada i comunitària, l'economia circular, el cooperativisme digital de plataforma, el tèxtil ecològic, la cultura de proximitat, el comerç de kilòmetre zero, les tecnologies digitals lliures, etc.

Per contra, aquelles activitats nocives a nivell social i ambiental han de ser sotmeses a un procés organitzat de decreixement i reorientació. Cal passar d'una economia abstracta i dominada pel sector financer a una economia (re)productiva i material basada en els principis d'utilitat social. Al mateix temps, la salut, l'habitatge, els proveïments energètics o l'alimentació han d'emergir com a qüestions fonamentals pel propòsit d'una economia per la vida. A cada municipi, unitat territorial i a nivell català, s'han de planificar i desenvolupar estratègies de transició[12], resiliència, democratització, relocalització[13] i mutualització de les economies.

CURES I REPRODUCCIÓ

"Cap societat que sistemàticament debiliti la seva reproducció social aconsegueix perdurar massa", escriu l'escriptora estatunidenca Nancy Fraser. També el moviment feminista indica que la Covid-19 aguditza la crisi de cures del model dominant de reproducció social, una crisi que afecta sobretot les dones de classe obrera i origen migrant.

Per Fraser, professora de Política i Ciència Social, les lluites per la reproducció social abasten també els moviments per l'habitatge; la defensa de la salut pública; la sobirania alimentària; la renda bàsica; les lluites de migrants, treballadores domèstiques, empleades públiques i treballadores ocupades en residències d'avis, hospitals, centres de dia o llars d'infants amb ànim de lucre, i també els que exigeixen permisos de paternitat/maternitat més llargs i remunerats i una jornada laboral més curta.

Per avançar en aquests propòsits, Fraser aposta per una reorganització massiva de la relació entre la producció i la reproducció que permeti a persones de qualsevol classe, sexe, orientació sexual i color combinar les activitats de reproducció social amb un treball segur i ben remunerat[14].

En aquesta reorganització, el sector públic ha de jugar-hi un paper central a partir de models sanitaris, socials, educatius i de cures que prioritzin la propietat i la gestió pública (catalana o municipal). I fer-ho concertant, quan sigui necessari, determinats serveis amb entitats sense ànim de lucre, iniciatives comunitàries o cooperatives autoorganitzades de prestadores i/o receptores de serveis.

En l'àmbit domèstic, les mesures públiques cal dirigir-les a fomentar la democratització i corresponsabilització del treball reproductiu dins de les unitats de convivència; així com garantir els drets laborals de les treballadores domèstiques, sobretot amb la regularització de totes les empleades de la llar i de cures sense papers[15].

RESILIÈNCIA I MEDI AMBIENT

Per Joan Benach, la pandèmia del coronavirus està relacionada amb l'alteració global dels ecosistemes, una crisi ecosocial provocada per la desforestació del sud-est asiàtic, els canvis en els usos de la terra, la fragmentació d'hàbitats, la urbanització, l'agroindústria, el turisme o la mercantilització de la salut pública[16]. Al seu torn, Vandana Shiva insisteix que la pandèmia es troba interrelacionada amb l'emergència climàtica global, provocada per unes economies extractives que devasten els recursos naturals[17]. En definitiva, una manifestació més de la fràgil salut planetària, que amenaça els ecosistemes i tots els éssers vius.

A Catalunya, fins ara, les polítiques de desenvolupament econòmic han aprofundit en aquesta crisi ecològica, ja que no han buscat preservar els béns comuns naturals, la transició agroecològica i energètica, els circuits curts de proximitat, la mobilitat sostenible o la reducció significativa de les emissions. Per tant, fins que no s'assumeixi que la pandèmia és conseqüència del capitalisme ecocida, no es generaran les condicions per minimitzar futures pandèmies globals.

També a Catalunya urgeix implementar un canvi de model productiu i de consum basat en la transformació ecològica de tot el sistema econòmic. Cal, en aquest sentit, un decreixement[18] del turisme, la construcció, l'energia no renovable o el transport contaminant, i també fomentar la transició de les activitats nocives ambientalment, reforçar els sectors productius d'impacte positiu, i privilegiar l'agricultura i la ramaderia ecològica, tot reaprofitant de forma circular la matèria i reajustant l'activitat econòmica per mitigar el canvi climàtic[19].

En la relocalització i transició ecològica del model alimentari serà necessari que les administracions siguin força tractora i que apostin per la producció agrària local amb la compra pública d'aliments per abastir hospitals, residències, menjadors escolars i de col·lectivitats. L'objectiu ha de ser regenerar el territori, potenciar el món rural, frenar la urbanització, ecologitzar els nuclis urbans i industrials i potenciar la sobirania alimentària i energètica del conjunt del país[20].

PER LA SALUT I LA JUSTÍCIA GLOBAL

Per Francisco Navarro, del Seminari d'Economia Crítica Taifa, "l'altíssim risc de destrucció de teixit productiu i deteriorament de les condicions de vida de la població evidencien la imperiosa necessitat d'una intervenció pública ràpida i contundent"[21]. Per evitar que les "espirals destructives generalitzades de producció, inversió, consum i recaptació pública" impactin negativament en les classes populars i l'economia productiva cal un pla de xoc social i econòmic que reverteixi directament en les persones i el teixit socioeconòmic local[22].

Tanmateix, després de batallar per mesures urgents i immediates de caràcter social, cal posar els fonaments del nou model econòmic postcoronavirus. Un model per al qual és bàsic un pacte català per la salut col·lectiva, la democràcia econòmica i la justícia socioambiental entre els agents socioeconòmics, que han d'intervenir segons els seus rols i les seves interrelacions, i a partir d'una matriu que articuli polítiques econòmiques transformadores. És a dir, un nou tipus de pacte social que, a diferència dels Pactes de la Moncloa de 1977, que van establir les bases de la reestructuració neoliberal de l'economia espanyola, institucionalitzi unes polítiques en favor d'un nou model econòmic plural, garant de la salut universal, la democràcia econòmica i la justícia social i ambiental.

ACTORS DEL NOU PACTE

Entre els actors que han de participar en el nou pacte hi ha el sector públic, que ha guanyat una centralitat inqüestionable en el context d'emergència sanitària, social i econòmica i que cal apuntalar en el procés de reconstrucció socioeconòmica postcoronavirus.

A Catalunya, el sector públic ha d'abordar qüestions com la planificació de l'economia, la renda bàsica universal, la nacionalització de sectors estratègics, la creació d'una banca pública o la provisió universal de la salut. Ara bé, en un context com l'actual, també cal discernir el traç gruixut que separa una estatització vertical i autoritària de les relacions socials i una nacionalització democràtica i redistributiva dels recursos. La primera apel·la al militarisme i la centralització, mentre que la segona promou la participació social i comunitària.

Cal, per tant, combinar un procés necessari de nacionalitzacions i municipalitzacions, amb la democratització i descentralització d'allò que és públic-estatal, que garanteixi la seva cogestió per part de les organitzacions de les persones treballadores i del conjunt de les persones usuàries. A Catalunya, el municipalisme i el sindicalisme poden jugar un paper important en la reapropiació social d'allò que és públic.

Un segon actor del nou model econòmic ha de ser el cooperativisme i el conjunt de l'economia social i solidària (ESS). Segons Navarro, cal que "des del sector públic s'estableixin estructures descentralitzades i recolzades en l'economia social per a la planificació econòmica". En aquesta línia, la crisi de la Covid-19 obliga a repensar el capitalisme en favor de principis de l'ESS, com la democràcia econòmica, la propietat col·lectiva dels mitjans de producció, consum i estalvi, la limitació del lucre, el servei a la comunitat o la localització econòmica[23]. Ara bé, les iniciatives de l'ESS no escapen a les dificultats actuals i a alguns governs que, com l'escocès, adopten mesures específiques per al seu suport i hi destinen 20 M de lliures.

A Catalunya, per rellançar una nova economia postcoronavirus calen mesures en aquest sentit, que exigiran una forta implicació de l'economia social i solidària catalana en el nou model econòmic; tal com va succeir al Quebec a la dècada dels noranta, quan l'economia social va entrar a formar part de la política econòmica per fer front a la crisi nacional amb els agents empresarials i sindicals[24]. En aquesta concertació publicocooperativa, les finances ètiques i solidàries i la banca pública catalana han de contribuir a un nou sistema financer orientat a les persones i al teixit productiu. Les organitzacions de l'Economia Social de Catalunya (AESCAT), doncs, han de formar part dels òrgans col·legiats de política econòmica —amb l'Economia Feminista i l'Economia Ecològica— i aportar la seva experiència per transformar tots els sectors productius i reproductius per una economia de la vida. També són important els ateneus cooperatius, destinats a coproduir i implementar al territori polítiques públiques de desenvolupament local i transició ecosocial. En definitiva, la Llei catalana d'economia social i solidària ha de reconèixer-la com un àmbit específic de desenvolupament econòmic, subjecte de

polítiques públiques i de democratització econòmica, social i ambiental.

En tercer lloc, és necessari implicar l'economia privada —sobretot la pròpia de l'estructura productiva catalana, com els autònoms i les pimes— en el nou model econòmic. Però això exigeix definir un nou sector privat d'utilitat social, ja sigui perquè s'autolimita el lucre i destina gran part de l'excedent a finalitats socials, perquè adopta criteris organitzatius i finalitats d'empresa social, o perquè ha desenvolupat una forta responsabilitat social, laboral i mediambiental durant la crisi del coronavirus i ha decidit incorporar estructuralment aquesta utilitat social en les seves finalitats empresarials. Aquesta nova economia privada haurà d'entendre els riscos d'anar sola en un context de fagotització productiva per part del capitalisme de plataforma, i que estarà supeditada a l'interès general i facilitarà la seva transició cap a estructures mancomunades d'activitat econòmica.

En quart lloc, cal fomentar que les organitzacions populars, veïnals i comunitàries de Catalunya prossegueixin la lluita social reivindicativa, despleguin accions de caràcter socioeconòmic i esdevinguin un agent econòmic comunitari.

De fet, durant la pandèmia, les xarxes de suport mutu han proveït de cures i atenció a la població amb una universalitat que ha superat els límits de les polítiques estatals. Han creat i transformat vincles socials i esdevingut una eina de solidaritat i cohesió popular indispensable davant la precarietat existencial, l'exclusió social i el racisme institucional. S'ha demostrat, doncs, que les estructures populars dels sindicats d'habitatge[25] els equipaments de gestió comunitària, els horts comunitaris i socials, els obradors compartits, la producció autogestionada, els *FabLab* comunitaris, les monedes socials, els bancs del temps, els espais de criança compartida, l'economia migrant i antiracista, o les comunitats autofinançades, són eines d'apoderament econòmic i embrions d'una institucionalitat alternativa amb forta capacitat d'autonomia i contrapoder social. I aquesta Economia Popular i Comunitària és clau per la transformació comunal i la transició ecològica de pobles i ciutats. En cas que així ho expressi i articuli espais de coordinació, caldrà incorporar-la al pacte català per un nou model econòmic.

RECONSTRUIR EL MÓN PER TRANSFORMAR-LO

Patim una situació que Mariana Mazzucato defineix com la "triple crisi del capitalisme global: sanitària, econòmica i ambiental"[26]. I la profunditat abismal a la qual s'enfronten les societats occidentals[27] així ho està demostrant, ja que un fet que ahir era impensable, avui es contempla com una alternativa per fer possible el demà. Organismes com el Banc Mundial proposen la cancel·lació del deute extern dels països empobrits, la Unió Europea (UE) planteja un fons de suport a les persones que han perdut la feina, i els economistes neoliberals suggereixen que el Banc Central Europeu imprimeixi diners per salvar empreses i economies domèstiques, mentre que polítics històricament privatitzadors fomenten la creació d'una renda bàsica universal. En la commoció mundial provocada per la pandèmia, doncs, tots els escenaris estan oberts i es tancaran segons les correlacions de força geopolítiques, estatals, empresarials i de classe.

Depenent de com s'afronti la gestió de la crisi sanitària i la reconstrucció naixerà un o altre model econòmic, polític i social. D'una banda, es poden normalitzar sortides autoritàries, amb la recentralització dels estats, la militarització, la pèrdua de drets i llibertats, i l'extrema dreta marcant el pas[28]. També es podria tendir cap a la reconstrucció amb plans de xoc neoliberals i les ja conegudes receptes d'austeritat dirigides a la despesa social i a les classes populars[29], mentre es rescaten multinacionals energètiques i companyies aèries[30]. De l'altra, es pot radicalitzar la distòpia de Silicon Valley: individus reclosos als domicilis, connectats i abastits pel capitalisme de plataforma[31]. En qualsevol cas, sigui quina sigui la resposta, haurà de tenir present que la crisi del coronavirus, com apunta Iolanda Fresnillo, és l'agreujant d'una crisi global del capitalisme que ja es forjava. Un *trigger*: "el desencadenant d'una crisi més profunda que ja fa temps que s'està coent"[32]. En altres paraules, darrere hi roman una crisi d'acumulació de capital i de productivitat i beneficis de l'economia real[33].

Ara per ara, tot indica que les respostes autoritàries o neoliberals a la crisi apunten a perllongar, d'una forma o altra, el necrocapitalisme[34].Per tant, caldrà imaginació política, econòmica, social i ecològica per impulsar escenaris que ens situïn com a societats humanes, en una posició més favorable per la vida i la salut col·lectiva. Més que mai, som conscients que un sistema econòmic orientat a l'acumulació privada de la riquesa és contraproduent per a la salut de les persones i el planeta, d'aquí que s'obrin grans transformacions que ens remetin a la invenció de nous sistemes socials forjats després d'altres processos desastrosos de civilització.

Tant de bo tingui raó Jacques Attali quan escriu que "el desig de viure sempre preval i al final, els humans acaben per enderrocar tot allò que els impedeix gaudir del seu breu pas per la terra"[35].Serem capaces d'aixecar una societat humana centrada en la reproducció equitativa, digna i col·lectiva de la vida?—✱

1. Harvey, D. "Anti-Capitalist Politics in the Time of Covid-19", *Jacobin*, 20.03.2020.
2. Busqueta, J. M. (2020). " Lliçons de la pandèmia: propostes per a situar la vida al centre". (Youtube).
3. Subirats, J. "Normal y excepcional", *Ctxt*, 30/03/2020.
4. Segons Antoni Soy "economia per la vida" vol dir "satisfer les necessitats bàsiques i essencials de la població, de tota la població: menjar, vestir, salut, educació, cures/serveis socials, habitatge, protecció de la gent, de la natura, del medi ambient". Soy, A. "Vida o Capital", *Directa*, 1.04.2020.
5. Pérez Orozco, A. "És el moment de definir quins són els treballs socialment necessaris, reorganitzar-los i revalorar-los", *Directa*, núm. 497, 1.04.2020.
6. "Multinacionals i fons voltor controlen el 75 % de las places en centres de la tercera edat, un negoci de 4.500 milions d'euros anuals a l'Estat espanyol". "Aparcamientos de ancianos S.A", *Ctxt*, 29.03.2020.
7. Segons Ingrid Guardiola, el confinament pot dibuixar un escenari funcional al capitalisme digital: "El capitalismo de plataforma está acumulando mucho más poder y más rápido", *El País*, 23.3.2020.
8. Murray, I., et al.: "Turismo, decrecimiento y la crisis del Covid-19", *Alba Sud*, 24.03.2020.
9. Martina Marcet, ramadera agroecològica: "Ara s'està veient que, sectors com el nostre, són necessaris per a l'abastiment de productes, per no dependre només dels que arriben de l'exterior", *NacióDigital*, 30.03.2020.
10. Sisternas, M. "Si és que hi ha cases d'algú", *Ara*, 29.03.2020.
11. "Cities after coronavirus: how Covid-19 could radically alter urban life", *The Guardian*, 26.3.2020.
12. "What comes after the pandemic?", *The foundational economy collective*, març 2020.
13. Pérez, M. "Covid-19, una oportunitat per relocalitzar empreses?", *El Temps*, 29.03.2020.
14. Fraser, N. (2016). "El capital y los cuidados", *New Left Review*, núm. 100.
15. "Llegó la pandemia, y con ella, ha aparecido con toda su crudeza la precariedad del empleo de hogar". Comunicat de Sindillar, et al. pel Dia Internacional del Treball a la Llar i de Cures, 30.3.2020.
16. "J. Benach: El coronavirus és una amenaça molt forta per als barris més pobres", *Crític*, 26.03.2020.
17. Shiva, V. "El coronavirus: de los bosques a nuestras granjas, a nuestro microbioma intestinal", *lavaca.org*, 2.04.2020.
18. Solé, L. "Covid-19, l'assaig cap al decreixement", *Opcions*, 27.03.2020.
19. Gonzalez, L. (2020). *Colapso del capitalismo global y transiciones hacia sociedades ecomunitarias*, Manu Robles Fundazioa.
20. Arran de Terra, et al. "50 Mesures per la Sobirania Alimentària", *Aixequem la República*, 2018.
21. Navarro, F. "Un pla contra el shock econòmic", *Catarsi*, 31.3.2020.
22."Sindicats, organitzacions i plataformes antiracistes, feministes, ecologistes i socials que exigim una sortida d'aquesta crisi sanitària, social, de cures, climàtica, ecològica i econòmica que posi la vida al centre i no els beneficis de les grans empreses". http://www.plandechoquesocial.org/
23. Voinea, A. "Covid-19 – time to rethink free market capitalism?", *CoopNews*, 31.3.2020.
24. Mendell, M.; Neamtan, N. (2008). "The Social Economy in Quebec. Towards a New Political Economy", a VV.AA. *Why the social economy matters*, University of Toronto.
25. "Clàudia Ruscalleda: Lluitant amb el moviment per l'habitatge, tenim la certesa d'estar on hem d'estar", *Catarsi*, 16.12.2019.
26. Mazzucato, M. "Capitalism's Triple Crisis", *Project Syndicate*, 30.03.2020.
27. "En països empobrits del planeta i en col·lectius com les refugiades i migrants, l'abisme és la normalitat". Sousa Santos, B. "Coronavirus: todo lo sólido se desvanece en el aire", *Página12*, 17.03.2020.
28. "López Petit: L'epidèmia actual servirà per augmentar l'autoritarisme", *Directa*, 497, 1.04.2020. També Serra, L. "Drets en temps d'excepció", *Ara*, 5.04.2020.
29. Álvarez, Y. "Nos aplicaron austericidio, nos mata el coronavirus", *ElSalto*, 22.03.2020.
30. "El Pandemic Emergency Purchase Programme del BCE disposa de 750.000 MEUR per destinar, en gran mesura, a comprar bons de corporacions com Enel, Total, Repsol, Shell o Naturgy". Flores, L. "Covid19 y la doctrina del shock en los mercados financieros", *ElSalto*, 3.04.2020.
31. "Naomi Klein: La normalidad era la crisis", *ElSalto*, 1.04.2020.
32. Fresnillo, I. "Coronavirus i la nova crisi del capitalisme", *Directa*, 16.03.2020.
33. López, I. Rodriguez, E. "El coronavirus y la crisis de beneficios", *ElSalto*, 20.03.2020. També Espelt, R; Fora, F. "Covid-19 i l'atzucac capitalista", *Directa*, 2.04.2020.
34. Banerjee, B. (2008). "*Necrocapitalism*", Organization Studies, núm. 29
35. Attali, J. "¿Qué va a nacer?", *sdpnoticias - Alternativas Económicas*, 25.03.2020.

PROPOSTA DE L'ECONOMIA SOCIAL I SOLIDÀRIA CATALANA

Pacte

PER UNA ECONOMIA PER LA VIDA

Les conseqüències socioeconòmiques i sanitàries de la Covid-19 mostren la fragilitat d'un model global que prioritza l'acumulació privada de riquesa per sobre de la vida humana i del planeta. A Catalunya, aquest model ha tingut com a conseqüència, entre d'altres, l'afebliment de la protecció social, la deslocalització parcial del teixit productiu, la reducció de la despesa sanitària, la precarització laboral d'alguns sectors, la crisi residencial, els recursos insuficients per a la recerca, el menysteniment del sector primari i una minsa capacitat d'articular les cadenes productives locals.

Davant l'actual emergència sanitària, social i econòmica, Catalunya es troba amb una part important del teixit socioeconòmic greument afectada i d'altres amb grans dificultats. A les acumulacions d'emergències dels darrers anys se'ls hi afegeixen les que estem patint actualment (sanitària, climàtica, social, econòmica), fet que fa insostenible la continuïtat de les polítiques socioeconòmiques poc orientades a l'interès general. Cal modificar-les i desplaçar la tasca reguladora de l'economia vers institucions socials amb més capacitat de servir el bé comú i arrelades al territori, com són el sector públic, el cooperativisme, el mutualisme, el tercer sector i el conjunt de l'economia social i solidària, el sindicalisme, el treball reproductiu i les cures, i el sector privat d'empreses que actuen amb corresponsabilitat i ètica social.

Cal erigir i compartir un nou model econòmic basat en una economia plural transformadora. Dirigit a satisfer equitativament les necessitats econòmiques, socials i culturals del conjunt del país; a proporcionar salut, renda, cures, habitatge, alimentació, educació, proveïments energètics i protecció social de forma universal; a garantir el conjunt de béns i serveis necessaris per a la reproducció social i la dignitat de la vida. Una economia plural que integri les economies comunitàries, no vinculades a l'economia de mercat, exponent de la tradició associacionista catalana. Cal reorientar-nos i reorientar el sistema econòmic cap a una economia per la vida.

Un nou model productiu basat en la sobirania, la democratització, la relocalització, la mutualització, la redistribució de la riquesa i la transició ecosocial de les activitats econòmiques. Un nou model reproductiu que garanteixi universalment i democratitzi les tasques de cura. Un nou model ecològic que fomenti la transició agroecològica, l'activitat agrària sostenible i la transició energètica, els circuits curts de proximitat, la sobirania alimentària o la mobilitat sostenible.

Des de l'Associació Economia Social Catalunya (AESCAT) fem una crida al conjunt de l'economia social i solidària, al sindicalisme, al municipalisme, als moviments socials i veïnals, a les organitzacions d'autònoms, a les petites i mitjanes empreses, a les forces polítiques, al Parlament de Catalunya i al govern de la Generalitat, per impulsar una eina a l'altura del moment.

Cal un pacte català per la salut col·lectiva, la democràcia econòmica i la justícia socioambiental entre agents socioeconòmics plurals, que implanti polítiques transformadores i ens encamini cap a una economia per la vida.

En aquest sentit, apel·lem:

– al conjunt de l'economia social i solidària, per subscriure la proposta, elaborar conjuntament les mesures concretes de democratització econòmica i transició ecosocial i per participar activament en el canvi de polítiques econòmiques en l'àmbit de país.

– al sindicalisme, als moviments socials, ecologistes, feministes, antiracistes i veïnals; a les organitzacions d'autònoms i d'empreses, per treballar plegats per una estratègia d'economia plural transformadora.

– a les forces polítiques, al municipalisme, al Parlament de Catalunya i al govern de la Generalitat, per impulsar una eina de reconstrucció econòmica i social que reculli la pluralitat d'agents socials i econòmics catalans, els reuneixi sota un pacte català per una economia per la vida i els habiliti per avançar cap a un nou model econòmic plural, sobirà, democràtic i relocalitzat per a Catalunya.

Associació Economia Social Catalunya (AESCAT)
economiasocialcatalunya.cat/pacte-per-la-vida

Barcelona, maig de 2020

Jordi Angusto
“Sense una nova governança global, saltarem tots pels aires”

Fotografia: Roser Gamonal

Economista amb molts anys d’experiència en l’àmbit de la promoció científica, Jordi Angusto s’ha dedicat a estudiar els mètodes tecnològics que afavoreixen les relacions ciutat-ciutadania. Un camp que li ha servit per indagar en les dinàmiques que han portat Occident a patir l’actual declivi econòmic. Així ho analitza en nombrosos articles periodístics i en els assajos *I jo, quina culpa en tinc, de tot plegat?*, o *Y ahora qué? Entre la crisis y la miseria: propuestas alternativas*, on exposa les claus per revertir l’actual model, que ha deixat la riquesa en poques mans i àmplies capes depauperades per la pobresa. Novel·lista a temps parcial, Angusto advoca per impulsar polítiques redistributives basades en els principis d’equitat, ecologia i justícia social.

Text: Àlex Romaguera

El sistema econòmic neoliberal ens ha conduït a una triple crisi climàtica, de caràcter social i de representació democràtica. Com hem arribat fins aquí?
Per entendre-ho hem de recular unes quantes dècades, perquè el model neoliberal no apareix pels seus mèrits, sinó pels demèrits de l’anterior. Com explicava l’historiador i sociòleg Thomas Kuhn, després de trenta anys amb bons salaris i una fiscalitat progressiva —cosa que va millorar la igualtat i les condicions de vida de la població— es va arribar a l’estagflació. És a dir, un moment en què les mesures basades en la demanda, que havien permès als treballadors negociar un increment dels seus sous, van disparar el dèficit comercial i la inflació. Això va fer que irrompessin nous actors pels quals, en lloc de fomentar la demanda, l’èxit vindria potenciant l’oferta.

Es creia que així s’estimularia l’economia?
Deien que, incrementant l’oferta, els estats obtindrien prou capital per proporcionar llocs de treball suficients. El problema va ser que, per mantenir aquesta lluita desenfrenada entre ells van reduir salaris i la càrrega impositiva. Doncs bé, en un context en què les grans institucions van optar per la lliure circulació de capitals, els inversors especulatius van aprofitar per entrar als països i provocar una espiral regressiva de la qual encara no hem sortit.

Continuem immersos dins d’aquest paradigma?
El pitjor és que els empresaris ja no escolten les reivindicacions dels sindicats, sinó que deslocalitzen la fabricació de components on la mà d’obra és més barata. Així ha succeït amb Nissan, que ha externalitzat la producció a tercers països en els quals pot operar sense tants costos econòmics.

Per corregir aquesta tendència, quina és la solució?
Si en el seu dia haguéssim fet cas de John Maynard Keynes, que proposava dissenyar correctament el Fons Monetari Internacional, hauríem aturat les disputes mercantilistes entre els països, darrere les quals hi ha un procés de dúmping que els arrossega en cadena. Com no ho hem fet, en canvi, assistim a una competència deslleial que genera desequilibris i també la guerra comercial entre els Estats Units i la Xina.

Quins altres efectes ha produït la desregulació del moviment de capitals?
D’una banda, una caiguda brutal de la tributació fiscal, ja que si abans el tipus marginal màxim estava en el 60 %, ara ens sembla una exageració que a Catalunya sigui del 48 %. I lligat a això, la rebaixa alarmant dels salaris. El fracàs d’aquestes vies —la redistribució amb esforç fiscal i la predistribució amb salaris dignes— ha provocat un augment de població en risc d’exclusió social. Cal una governança multilateral que, com apuntava Keynes, adopti mesures preventives que assegurin intercanvis equilibrats entre els països i els seus habitants.

Sobre qui recau la responsabilitat?
La dinàmica és global, però Europa té força culpa, ja que presenta uns salaris —entesos com el percentatge respecte al producte— enormement baixos. Alhora, és la regió del món amb major superàvit comercial —uns 300.000 milions d’euros l’any—, i supera fins i tot la Xina. Genera un *cherry peak* que suposa no viure d’ella mateixa, sinó de la demanada dels altres. I això crea una gran inestabilitat.

També internament no té una vocació redistributiva, perquè la crisi de 2007 va posar de manifest que Grè-

cia necessitava diners, mentre que Islàndia era capaç d'espavilar-se sola. No trobes?
Grècia, i també Espanya, no van tenir altre remei que adaptar-se als criteris dels creditors, cosa que els va restar capacitat de compra a l'exterior. I ara, després de la Covid-19, torna a passar el mateix: ha necessitat un pla de transferència de la Unió Europea (UE) —estil Pla Marshall— per salvar-se davant la temença que els seus mercats se'n vagin en orris. Insisteixo: la clau és evitar el dúmping comercial, que impedeix llançar un producte de qualitat amb possibilitat de recorregut, i també el dúmping fiscal.

A què et refereixes?
És insostenible el desequilibri en l'impost de societats, perquè això fa que moltes empreses traslladin la tresoreria a països on poden tributar menys. La catalana Grifols, per exemple, la té a Irlanda. Igual que, a escala espanyola, no és presentable que Madrid tingui més avantatges que Catalunya per fer front a l'impost de successions. Europa hauria de fer un gir i contribuir a una governança global que acabés amb els paradisos fiscals i que, en línia amb el que plantejava Keynes, transformés el Fons Monetari Internacional en una cambra de compensació dels saldos exteriors dels estats a fi que els creditors (els que tenen més superàvit) s'ajustin més que no els deutors (els que tenen més dèficit). Si no, saltarem tots pels aires.

També caldria un canvi del model productiu per evitar que alguns països ho fiïn tot a una sola activitat econòmica?
Exacte. Si a escala global hem de permetre una millor flexibilitat en la transferència de fons per superar els desequilibris, en l'àmbit local o regional els països han de tenir uns fonaments econòmics sòlids. Els té Dinamarca, que malgrat experimentar les mateixes tensions que l'Estat espanyol, compta amb un estat del benestar robust que garanteix salaris alts, i gràcies a una economia diversificada, eines que aguanten les tempestes financeres.

Coordina i planifica millor els seus recursos?
No només això. També ofereix un bon nivell de productivitat perquè aposta pel coneixement —incorporat i intangible— i una bona gestió d'incentius. Tot el contrari que l'Estat espanyol, que difícilment incentiva algú a pagar impostos quan decreta amnisties fiscals o dona més importància a la llotja del Bernabéu que a preparar enginyers perquè investiguin.

Abans de ser competitius, cal ser competents?
Sens dubte, perquè l'Estat espanyol va rebre de la UE fons de cohesió equivalents a dues vegades i mig el Pla Marshall i els va malbaratar construint l'AVE i grans aeroports que s'han demostrat ineficients. Que les seves grans empreses siguin constructores ja ho diu tot. Dit això, també cal admetre que els economistes no van estar a l'altura, perquè mentre una minoria advertia el 2003 dels perills d'una bombolla immobiliària, la resta deien que era la gallina dels ous d'or i no calia aturar-la. Es van deixar dur pel miratge que tot seria fàcil.

No es van posar els ciments per aixecar una economia sostenible?
No es van prendre mesures preventives. I després es van menysprear iniciatives com Ecotècnia, una cooperativa d'enginyers que havia desenvolupat tècniques d'energia eòlica. No és estrany que Catalunya sigui l'autonomia amb menys estacions eòliques, quan ningú ja no discuteix les virtuts dels sistemes renovables.

Cal anticipar-se i ser realistes?
Hem d'invertir en recerca i buscar l'eficiència a tots nivells, també en la gestió de les empreses. Alemanya i els països nòrdics han sabut fer-ho acordant mecanismes de cogestió que, durant la crisi sanitària, han permès a les empreses mantenir les plantilles a còpia de reduir la jornada laboral. En altres països, en canvi, la manca d'una bona gestió afavoreix la corrupció i l'explotació laboral a gran escala.

La crisi de la Covid-19 ha obert la porta a repensar el model de gestió?
Evidencia que calen models de cogestió que garanteixin la igualtat i la sostenibilitat. I això inclou mesures que l'esquerra fa temps que ha posat damunt la taula, com gravar l'emissió de gasos contaminants, una taxa corporativa sobre el plàstic o una altra per a les transaccions financeres (coneguda com taxa Tobin). De la mateixa manera que caldria apujar els impostos a les grans fortunes i els rendistes, que encara paguen molts menys (un 22 %) que un treballador. Ara bé, si volem una economia eficient i competitiva és tan important actuar en la redistribució com en la predistribució, i assegurar millors salaris. No podem inventar-nos noves bombolles, siguin immobiliàries o turístiques, perquè ja hem vist els perjudicis que ocasionen.

Amb territoris sotmesos a metròpolis depredadores, com passa a Catalunya respecte a Barcelona, creus que això és possible?
Aquest és l'altre debat. Així com no podem dependre del monocultiu turístic, tampoc no podem tenir un sistema productiu que obligui la gent a anar a la capital a consumir. Des d'una òptica de xarxes, les capitals han de ser un hub al servei dels nodes i fomentar l'equilibri d'un país, on l'energia ha de ser l'eix vertebrador. És

"Calen models de cogestió que garanteixin la igualtat i la sostenibilitat. I això inclou mesures que l'esquerra fa temps ha posat damunt la taula"

bàsic si volem avançar cap a estats més democràtics, com Suïssa o Alemanya, on l'economia, les infraestructures, els serveis, les institucions i els centres de referència estan dispersos per la geografia, cosa que els fa més resilients i capaços d'afrontar les crisis en millors condicions.

A Catalunya, les petites i mitjanes empreses (pimes) representen el 70 % de l'ocupació. Com podem salvar-les amb aquests gravàmens impositius i l'entrada de multinacionals que rebenten els preus per aclaparar el mercat?
Amb una bona gestió d'incentius les pimes creixerien per sobre dels 50 treballadors —com passa a Alemanya, on s'han estabilitzat en els 400 empleats de mitjana—, alhora que podrien generar circuits mancomunats per arrelar-se i ser competitius en el seu nínxol de mercat. La llàstima és que suporten una pressió impositiva inacceptable —el 25 % dels beneficis—, mentre la banca i les grans empreses paguen com a molt el 6 %.

Davant d'aquest panorama, necessitem canvis urgents i profunds?
Ho exigeix la cruïlla històrica en la qual ens trobem: o continuem abonats en el dúmping fiscal, l'explotació i altres pràctiques que ens porten a tenir treballadors pobres, o invertim en transició energètica, educació, innovació i serveis socials. La clau de volta és actuar perquè les regles del joc siguin clares, basades en criteris d'equitat, justícia, paritat en gènere, origen i que protegeixin les activitats respectuoses amb el medi i lligades al territori. Si fem aquests deures, podrem respondre adequadament als tsunamis financers i atendre les necessitats que reclama la ciutadania.—✻

Fotografia: Roser Gamonal

Cooperatives en cessió d'ús

CONSTRUCCIÓ D'HABITATGES SOSTENIBLES

L'habitatge cooperatiu, inspirat en els models que ja funcionen a Dinamarca i l'Uruguai, constitueix un dels motors per garantir un sostre digne, just i ecològic per a tothom, i una alternativa al mercadeig d'aquest bé fonamental.

Text: Cristina R. Grau

L'habitatge constitueix una de les grans preocupacions de les famílies a la qual destinen, sens dubte, la major part de les seves rendes, tant en cas de propietat com de lloguer[1]. L'habitatge és, a més a més, un espai fonamental de desenvolupament de la persona, i en els darrers mesos ha esdevingut el reducte de seguretat i salut on gairebé hi hem desenvolupat totes les activitats humanes (habitació, treball, esbarjo, exercici, vida social, etc.).

Per això l'habitatge és un dret fonamental, reconegut a la Declaració Universal dels Drets Humans de l'ONU de 1948 (art. 25), a la Constitució espanyola (art. 47), que reconeix el dret a un habitatge digne i adequat i, en el mateix sentit, a l'Estatut d'autonomia de Catalunya (art. 26).

Les cooperatives —societats no especulatives— han contribuït a fer realitat aquest dret, i han permès que l'habitatge sigui assequible. Tradicionalment han optat per l'adjudicació en propietat, cosa que els ha suposat abaratir el cost de la construcció a través de l'agrupació de les usuàries finals i l'eliminació d'intermediaris, amb els marges industrials que podien derivar-se'n. Però aquesta assequibilitat desapareix quan la sòcia es proposa transmetre el seu habitatge.

Malgrat que la llei preveu el dret de tempteig a favor de la cooperativa, l'escassa durada d'aquest dret i la pràctica de dissoldre la cooperativa un cop adjudicats tots els habitatges, l'ha fet inoperant[2], de manera que l'habitatge d'origen cooperatiu entra en la lògica especulativa del mercat immobiliari.

UN DRET EN EXPANSIÓ

Ara per ara, les denominades cooperatives en cessió d'ús constitueixen l'alternativa més innovadora per a un habitatge assequible i estable, ja que articulen un model de convivència basat en el suport mutu, la solidaritat i la posada en valor de les cures. Trobem experiències d'aquest estil a Alemanya, Àustria, Itàlia, els Països Baixos, el Regne Unit, Suïssa, Dinamarca, l'Uruguai, la regió del Quebec al Canadà o a la zona de Nova York, als Estats Units.

A casa nostra, les experiències es basen en dos models. D'una banda, el model danès, conegut com a *andel*[3], que es remunta a finals del segle XIX i es multiplica en el període d'entreguerres, moment en què s'aborda una legislació adequada que en determina la seva "utilitat pública". Concretament, prohibeix el lucre en la gestió dels habitatges i estableix que les persones residents passen a ser usuàries dels habitatges amb contractes de lloguer indefinits, de manera que impedeix l'enriquiment personal que té lloc en la compravenda.

Aquestes cooperatives compten amb finançament estatal i passen a denominar-se cooperatives d'habitat-

ge comú (*almene andels boliger*). A hores d'ara ja conformen 550 associacions propietàries de 7.000 conjunts residencials[4], l'equivalent al 20 % del parc d'habitatge de Dinamarca.

El segon model es produeix a l'Uruguai, que inspirant-se en l'anterior, ha generat el desenvolupament de centenars de cooperatives d'habitatge, sobretot a partir de la *Llei nacional de l'habitatge de 1968* (*Llei 13.728*), la qual va incloure la regulació de les característiques bàsiques de les cooperatives i va regular els seus aspectes centrals: la cooperativa és propietària del sòl i l'edificació, mentre que les sòcies signen un contracte de *uso y goce* de durada il·limitada, que es pot transmetre a hereus i cedir-se per actes entre vius (*Llei 13728, art. 144*).

També en aquesta modalitat les sòcies han de subscriure la "part social", que inclou l'aportació inicial i les quotes destinades a l'amortització del préstec hipotecari, però no hi figuren els interessos pagats (*Llei 19.181, art. 139*) ni la part de la quota mensual que cobreix despeses d'administració, manteniment i d'altres comunes.

A finals dels anys vuitanta, les cooperatives uruguaianes van ocupar sòls municipals i van pressionar els poders públics, fins que es va crear una *cartera de tierras* a Montevideo a partir de sòl i d'immobles de propietat municipal. L'any 2011, hi havia 30.000 llars cooperatives, que representaven el 2,58 % de les llars del país[5].

PROPIETAT MANCOMUNADA

A Catalunya, la propietat de tota l'edificació es manté en mans de la cooperativa, i a les persones sòcies se'ls garanteix l'ús exclusiu dels usos privats com els espais, serveis i instal·lacions comunes. Així, durant tota la vida útil de l'habitatge, l'habitatge resta exclòs del mercat, atès que la cooperativa n'és sempre la propietària, i atribueix a les seves sòcies el dret d'ús. D'aquesta manera, el preu de l'habitatge es manté constant gràcies a les normes cooperatives que regulen les conseqüències econòmiques derivades de la baixa d'una sòcia i l'aportació que en fan les noves.

En aquest sentit, quan una sòcia vol deixar l'habitatge pot recuperar les seves aportacions a la cooperativa, excepte les plusvàlues generades col·lectivament, mentre que les noves han d'aportar les mateixes quantitats que la sòcia inicial. Així es garanteix que l'habitatge conserva la seva assequibilitat econòmica en el temps[6]. A diferència de l'arrendament, doncs, aquest model confereix una gran estabilitat a les famílies, que recuperen els valors de la vida en comú, l'assistència mútua i les cures. Unes activitats col·lectives que, sumades al dret d'ús de l'habitatge privatiu, fan que les cooperatives en règim d'ús siguin la fórmula més òptima per articular projectes ben diversos, entre els quals destaquen els que promouen l'envelliment actiu (coneguts com a *cohousing sènior*)[7] o espais en l'àmbit rural o barris deprimits[8].

CORRESPONSABILITAT INTEL·LIGENT

És bo recordar que l'activitat cooperativitzada constitueix un dret de la persona sòcia, però també un deure d'aquesta persona vers las cooperativa, com és el deure d'utilitzar l'habitatge com a residència habitual seva i de la seva unitat de convivència. També és un deure de la sòcia aportar una quantitat periòdica perquè la cooperativa faci front als costos de construcció o rehabilitació de l'edifici, quan sigui necessària. Unes despeses a les quals cal afegir les relatives al funcionament i manteniment de l'edifici (els consums i subministraments), tant dels elements d'ús privatiu com d'ús comú.

A més del paper actiu de les sòcies, les cooperatives en règim d'ús també es distingeixen per la defensa de l'ecosistema. La majoria aposten per l'ús de material respectuós amb el medi ambient[9], alhora que opten per les energies renovables i mesures d'estalvi energètic, cosa que fa més sostenible l'habitatge.

Un exemple paradigmàtic és La Borda, situada al districte de Sants de Barcelona, que ha optimitzat les solucions constructives emprant materials reciclats o reciclables i d'origen biosfèric, i menys quantitat per a un mateix servei. A més, ha col·lectivitzat usos, ha aprofitat els recursos locals, ha emprat energies renovables i ha implementat serveis i consums amb gestió intel·ligent[10].

Tot plegat demostra que el model de cessió d'ús contribueix a satisfer la necessitat d'habitatge de les persones, abandonar la visió de considerar-lo un bé d'inversió i trencar el mite segons el qual només la propietat aporta estabilitat. Ben al contrari: les experiències acrediten que garanteix un habitatge digne, assequible, estable i respectuós amb el medi, i també s'erigeix en un model òptim per al desenvolupament de polítiques públiques d'habitatge.—✻

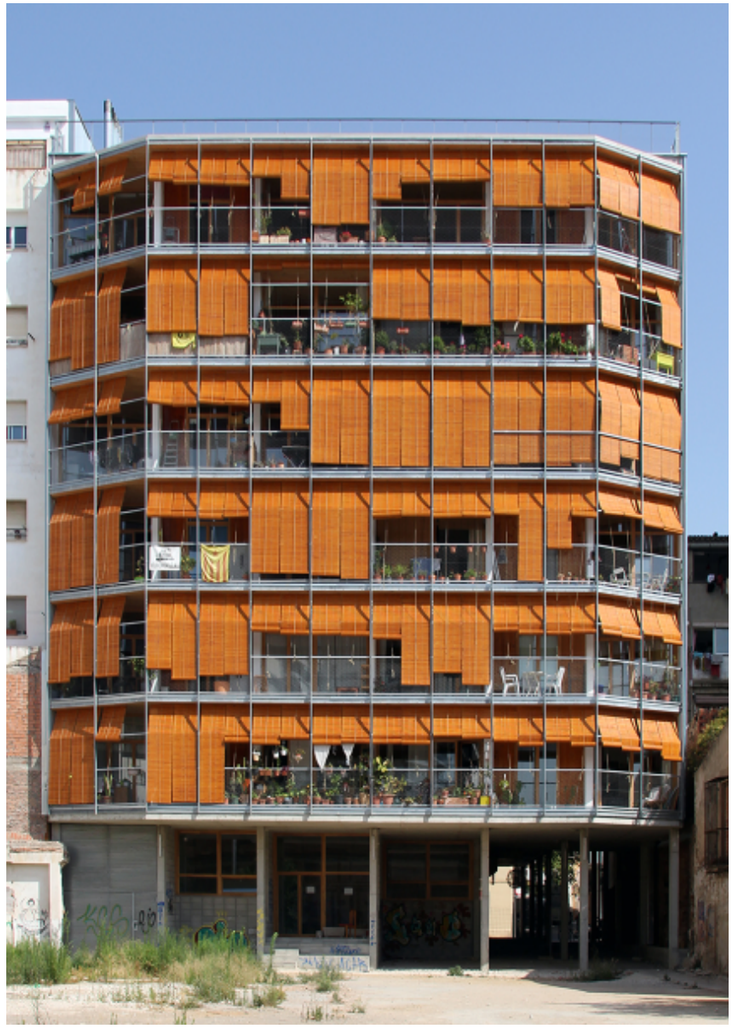

1. Segons l'informe "L'habitatge a la metròpoli de Barcelona" (http://www.ohb.cat/assets/data/OHB2017-informe.pdf) , el preu mitjà d'un habitatge de lloguer a la ciutat era de 1.300 € mensuals, però el 86,2 % dels contractes eren temporals. Si sumem els costos associats a l'habitatge —aigua, llum i gas—, el 40,8 % de les persones destinen més del 40 % dels seus ingressos a sufragar aquestes despeses.
2. En aquest sentit també es pronuncia la professora Gemma Fajardo a l'article "¿Resurge la cooperativa en el sector de la vivienda?" publicat a *Las Provincias* el 4 d'abril de 2018.
3. Abreviatura d'Andelsbolig loven, Llei de l'habitatge cooperatiu.
4. Com explica Lorenzo Vidal a "El foment públic del cooperativisme d'habitatge en cessió d'ús a Dinamarca i Uruguai", http://ladinamofundacio.org/wp-content/uploads/2018/08/El-foment-public-del-cooperativisme_La-Dinamo.pdf, "el sector ha rebut al llarg de la seva historia diverses magnituds de subvencions directes per a la compra de sòl i la construcció, així com subsidis individuals per al pagament dels lloguers. Així mateix, el sector ha anat acumulant recursos propis en fons comuns de cada associació i un fons comú a nivell nacional (Landsbygefonden, lbf). Aquest fons comú s'alimenta de quotes obligatòries de totes les associacions i sobretot dels lloguers dels conjunts residencials que ja han amortitzat les seves hipoteques. El fons comú està pensat originalment per finançar el manteniment i la millora dels conjunts residencial ja construïts".
5. Ibídem nota anterior.
6. L'article 72 de la Llei 18/2015, de 9 de juliol, de cooperatives de Catalunya, estableix que a les persones sòcies que ingressen posteriorment a la cooperativa només se les pot obligar a efectuar les aportacions obligatòries inicials i successives que hagin efectuat els socis de més antiguitat, actualitzades segons l'IPC i, si escau, incrementades de resultes de regularitzacions de balanços i de la imputació de retorns cooperatius.
7. Així ho expliquen les experiències pioneres a l'Estat, com la cooperativa TRABENSOL, Coop. Mad., http://trabensol.org/wp-content/uploads/2013/03/MEMORIA.-Trabensol-un-proyecto-joven-hecho-por-mayores.pdfo Residencial Santa Clara, instal·lacions propietat de la cooperativa andalusa Los Milagros, S. Coop. A. https://residencialsantaclara.es/
8. Un exemple pioner a casa nostra és Cal Cases, una cooperativa d'habitatges en cessió d'ús ubicada al Bages. Des de 2007, més de 30 persones impulsen una experiència de vida d'àmbit rural i en comunitat i busquen una alternativa a l'actual model hegemònic. També és el cas de La Titaranya, SCCL, que es proposa recuperar un solar del casc antic de Valls https://latitaranya.coop/portfolio/el-projecte/.
9. L'estudi "Análisis de impactos ambientales producidos durante la fase de ejecución en edificación: operaciones de limpieza y recuperaciónde aguas de lavado de hormigones en España" recorda que "el hecho constructivo implica, en mayor o menor medida, una acción agresiva al medio en sí misma y el consumo de recursos de diversa naturaleza. [...] Los procesos edificatorios consumen materias primas, demandan consumos energéticos y recursos naturales (estos se estiman en un tercio de los recursos totales consumidos anualmente), generan emisiones de gases nocivos, ruido y ocupan el suelo". http://informesdelaconstruccion.revistas.csic.es/index.php/informesdelaconstruccion/article/view/4245/4911
10. Podeu trobar més informació a http://www.laborda.coop/ca/projecte/arquitectura/

Un sistema alimentari per viure (i deixar viure)

Davant l'auge del capitalisme verd extractivista i el *Green New Deal*, no queda altra que aplicar la intercooperació, la corresponsabilitat i el suport mutu si volem construir sistemes alimentaris justos, saludables, ecològics i de proximitat.

Text: Annaïs Sastre

L'alimentació és imprescindible per a la vida, com ho és la tasca de la pagesia que produeix allò que mengem i té cura del territori. Però hem deixat aquesta necessitat bàsica en mans del mercat capitalista, en el qual les multinacionals de l'agroindústria concentren el poder i defineixen què mengem i on es produeix, menystenint les necessitats de les comunitats locals.

A partir de les economies colonials extractives i esclavistes —passant per l'anomenada Revolució verda en què va intensificar-se la producció agropecuària— s'ha estès un sistema capitalista globalitzat amb una agricultura drogodependent de grans monocultius i granges intensives orientades a l'exportació. Un model que implica greus impactes socials, econòmics i ambientals en les regions productores —generalment el sud global i les àrees perifèriques—, ja que acapara les terres més fèrtils, destrueix els ecosistemes, contamina l'aigua, la terra i l'aire, i dificulta la sobirania alimentària local.

En aquest sentit, el confinament per la Covid-19 ha permès visualitzar, una vegada més, que la nostra alimentació és altament dependent de les importacions i exportacions i, en conseqüència, molt sensible als canvis en les dinàmiques globals. Però també, en contraposició, ha posat en relleu la importància de les xarxes alimentàries locals[1], que amb la pandèmia han funcionat a ple rendiment, i la feina que la pagesia fa —en molts casos de forma solidària— per abastir la població.

Trobem abundants referents històrics en la construcció de sistemes alimentaris locals a Catalunya. Per exemple, el cooperativisme agrari de finals del segle XIX, el cooperativisme de consum articulat per les classes obreres a principis del XX, les propostes republicanes, el moviment ecologista dels anys seixanta, el moviment pel comerç just i el consum conscient, les lluites per la justícia nord-sud, l'arribada del moviment agroecològic a la dècada dels vuitanta i, a partir del nou segle, les iniciatives que promouen la sobirania alimentària.

Ja fa temps que arreu del món —i en el nostre territori també— sorgeixen experiències que defensen els sistemes tradicionals de producció i consum locals i (re)construeixen realitats agroalimentàries amb perspectiva transformadora, incorporant les visions ecològica, ecofeminista i de l'economia social i solidària (ESS). En aquest sentit, podem apuntar alguns dels reptes per continuar articulant aquests sistemes alimentaris justos, locals, ecològics i sostenibles.

TRANSICIÓ PRODUCTIVA

L'Organització Mundial de la Salut (OMS) estima que cada any tres milions de persones resulten enverinades amb plaguicides, la majoria en països del sud, alhora que al voltant de 20.000 moren per enverinament[2].

Aquests plaguicides, que provenen del petroli, també contaminen la terra, l'aigua i l'aire i minven la biodiversitat en reduir la capacitat dels agroecosistemes per alimentar-nos. Mentre que la ramaderia intensiva, que a Catalunya equival al 64 % del pes econòmic agrari, és responsable de contaminar l'aigua i el sòl, i acapara les terres agrícoles disponibles amb cultius intensius per a l'alimentació animal, dedicada majoritàriament a l'exportació.

Amb tot i això, només a Catalunya hi ha 200.749 hectàrees certificades en ecològic[3], on es produeixen aliments sense adobs ni herbicides de síntesi química i on es desenvolupa una ramaderia extensiva o semiextensiva que proporciona una vida digna al bestiar, molt important també per a la prevenció d'incendis.

Però els projectes agroecològics van més enllà del maneig en la producció, ja que també incorporen les dimensions social, política i econòmica, per exemple, reduint el transport en la comercialització, recuperant races autòctones, creant relacions horitzontals amb el consum o preservant els béns comunals i el coneixement agrari tradicional. La transició agroecològica, per tant, implica una transformació cap a sistemes productius ecològicament sans i sostenibles, econòmicament viables, socialment justos i culturalment apropiats.

En aquesta línia són bàsiques les experiències de l'ESS que apleguen diferents sectors de la pagesia i artesans alimentaris, cosa que permet diversificar l'activitat a força d'incorporar eixos de treball relacionats

amb l'elaboració, la divulgació o l'educació. I ho fan en col·laboració amb bancs de terres, bancs de llavors cooperatius, obradors, etc.

REMUNERACIÓ DIGNA

Quant a la renda agrària, veiem que ha disminuït els darrers quinze anys[4], i s'ha situat per sota dels valors de 2016, mentre que els guanys per la intermediació agroalimentària no han parat d'augmentar, fet que ha provocat que la pagesia rebi una remuneració pel producte molt inferior als seus costos de producció. Per tant, cal que la pagesia cobri un preu just si vol tenir una vida digna i facilitar el relleu agrari d'una generació cada vegada més envellida.

També en el camp català les dones estan en situació desigual pel que fa a les càrregues i cures, reconeixement simbòlic, visibilitat, accés a la titularitat de la terra, remuneració i drets laborals. Una colla de dèficits pendents de resoldre, encara més quan la perspectiva feminista és imprescindible a efectes d'avançar cap a unes relacions justes i no discriminatòries dins del sistema alimentari[5]. De la mateixa manera que és imprescindible tenir una perspectiva antiracista respecte a les treballadores agràries. Però si en l'agroindústria exportadora lleidatana, en la qual es necessiten entre 22.000 i 28.000 temporeres cada any[6], la majoria són persones migrades i racionalitzades que treballen en condicions indignes en campaments improvisats o al carrer, també en la indústria càrnia passa tres quarts del mateix: la majoria d'empleades treballa en situació de vulnerabilitat i pateix una evident manca de drets[7].

Cal, doncs, dignificar les condicions de les persones que treballen al sector agroalimentari, millorar-ne la remuneració, erradicar la seva discriminació i deslligar la regularització de les migrades als contractes de treball, just en la línia d'allò que proposen les campanyes Fruita amb justícia social o #Regularització ja.

DISTRIBUCIÓ LOCAL

També a hores d'ara, la pagesia rep menys de la meitat del preu dels aliments que adquirim[8] i, mentre que els preus van pujant al llarg dels anys, la quantitat que obtenen per la producció no augmenta. La diferència es queda en mans de la gran distribució agroalimentària, que finalment és qui controla el mercat i escanya la pagesia any rere any.

En canvi, a través dels anomenats Circuits Curts de Comercialització (CCC), la pagesia rep una major proporció —o fins i tot la totalitat— del preu del producte. No en va, els CCC generen relacions en què la producció i el consum mantenen un alt poder de decisió sobre què es produeix, quan i a quin valor. En són una mostra les cooperatives i associacions de consum, així com els mercats de pagès i el petit comerç.

L'altre front a incidir és la distribució que, tot i ser molt cara i complexa, ha anat creant una multitud de xarxes i aliances que comparteixen transport, rutes i punts de venda[9] al costat d'estructures mancomunades de distribució. Entre aquestes estructures destaquen Hortec, Ecomaresme, Quèviure, Frescoop o l'Enllaç de l'Ebre, les quals faciliten el dia a dia de la pagesia i aglutinen l'oferta per al consum particular i organitzat.

Fora d'això, el principal escull continua sent el transport i la logística, per als quals és necessari explorar infraestructures publicocooperatives que permetin a la població tenir accés als subministraments que no estan sotmesos a criteris de rendibilitat econòmica. Encara que incipients, en alguns llocs ja estan apareixent en forma de nodes aglutinadors, gràcies als quals la petita i mitjana pagesia pot distribuir els seus productes.

CONSUM ORGANITZAT

Si ens referim a l'alimentació, l'objectiu és assegurar una dieta basada en productes locals, de temporada i agroecològics, que en el cas dels provinents de la ramaderia extensiva han de ser molt poca quantitat, atès el consum de terra que implica la producció d'aliments per als animals.

Aquests són alguns dels criteris que, des del consum organitzat, es plantegen per generar aliances amb les productores locals. En són una mostra les cooperatives, associacions o entitats de consumidores que a Catalunya van irrompre a partir del 1974, quan va néixer El Brot a Reus i, més endavant, els grups autogestionats o estructures formals més professionalitzades.

A hores d'ara, el nombre d'iniciatives de consum organitzat a Catalunya s'apropa a les 120, de les quals la meitat es troben a la ciutat de Barcelona[10]. Una quantitat important que, tanmateix, encara no resol l'escalabilitat necessària perquè tothom tingui accés a aquests productes. Per això són importants estructures com La Magrana Vallesana, amb 330 unitats de consum, El Brot (100 uc), L'Economat Social (460 uc) i les propostes de supermercats cooperatius que han aparegut a diferents localitats, com és el cas de Manresa, que ja compta amb 500 persones sòcies. A través d'aquests espais, es pot assegurar a poc a poc l'accés de la població a una alimentació saludable i local.

Ara bé, sovint ens trobem que el preu d'aquests aliments no està a l'abast de les classes més empobrides, raó per la qual hem de pensar en els projectes d'intercanvi, l'autoproducció alimentària, l'agricultura social[11] i altres iniciatives d'aquest estil. És aquí on també agafen importància els menjadors escolars ecològics, els que abasteixen residències i hospitals públics, o els mateixos bancs d'aliments.

El repte, doncs, és assegurar que en l'actual crisi ecosocial garantim el dret a una alimentació local i saludable i, alhora, la sostenibilitat de l'activitat agropecuària. Un horitzó que també demana posar en el centre la ruralitat, allà on l'economia social i solidària pot ajudar que la provisió d'aliments es faci sota criteris de justícia social i ambiental. Només així, democratitzant l'alimentació, el poder tornarà en mans de les productores i les comunitats locals.—✻

1. Les xarxes alimentàries locals en temps de Covid-19: https://arrandeterra.org/wp-content/uploads/2020/07/Xarxes-aliment%C3%A0ries-locals-COVID19_DEF.pdf
2. http://www.fao.org/agriculture/crops/obsolete-pesticides/what-dealing/obs-pes/es/
3. http://www.fao.org/agriculture/crops/obsolete-pesticides/what-dealing/obs-pes/es/
4. http://agricultura.gencat.cat/web/.content/de_departament/de02_estadistiques_observatoris/03_renda_agraria/renda_agraria_nou/documents/fitxers_estatics/MACROMAGNITUDS-AGRARIES-2017.pdf
5. http://indicadors.arrandeterra.org/
6. https://fruitaambjusticia.wordpress.com/manifest-i-adhesions/
7. És conegut l'últim escàndol de la mort d'un treballador de camí a l'escorxador de Le Porc Gourmet el passat mes d'abril: https://www.elsetembre.cat/noticia/845/carnies/lluita/sindicats/exigeixen/actuacions/urgents/despr/mort/treballador/le/porc/gourmet/arrossegat/riu/gurri
8. http://indicadors.arrandeterra.org/
9. Aquí en torbareu molts exemples: https://pamapam.org/ca/abastiment/
10. No tenim dades exactes a nivell de Catalunya, però podeu trobar més informació sobre el cooperativisme de consum a Barcelona aquí: http://www.cooperatives.barcelona/phd/
11. Podeu trobar exemples de resposta a la pobresa alimentària en clau de sobirania alimentària (SbA) aquí: http://observatoridesc.org/sites/default/files/ja_volem_el_pa_sencer_1.pdf
https://directa.cat/resposta-agroecologica-a-la-pobresa-alimentaria/

Publicitat

IX Fira d'Economia Solidària de Catalunya

"A Brussel·les odien la democràcia"

Yanis Varoufakis

Yanis Varoufakis (Atenes, 1961) és economista i una de les veus de referència en la lluita contra l'austeritat. Va ser ministre de Finances del govern d'Alexis Tsipras, a Grècia, entre gener i juliol de 2015, però va deixar el càrrec per discrepàncies amb les posicions de l'executiu davant la troica. Actualment és diputat en el parlament grec pel MeRA25, formació de la qual és impulsor i que participa dins del moviment paneuropeu DiEM25 i la Internacional Progressista. Varoufakis parla d'aquestes iniciatives i dels mecanismes necessaris per traçar un moviment unitari, transnacional i d'esquerres.

Text: Laura Aznar

Què són Democracy in Europe Movement 2025 (DiEM25) i la Internacional Progressista? Què proposen per implementar reformes estructurals?
El 2015 i el 2016 vam començar a organitzar el DiEM25 per una qüestió molt senzilla: la crisi que vam afrontar els europeus —i la causa que va produir-la— va ser comuna per a tothom. Els bancs van crear mecanismes de solidaritat entre ells fins a l'extrem de persuadir els governs, la Comissió Europea i el Banc Central Europeu per carregar les pèrdues que acumulaven sobre les espatlles dels ciutadans més dèbils. D'altra banda, ara mateix l'extrema dreta està molt unida: hi ha Vox a Espanya, Le Pen a França, Salvini a Itàlia, el règim polonès, etc. Aquestes forces operen com si estiguessin agermanades i fossin un sol actor, en aquest cas formant una mena de "nacionalisme internacional". Aquesta contradicció interessant ens va fer pensar que els progressistes havíem de fer el mateix a Europa.

Com penseu articular-vos?
Els partits socialdemòcrates i d'esquerres actuen en el marc dels estats-nació i tenen vincles molt febles. No comparteixen un programa coherent ni genuí, de manera que es tracta de bastir un partit i un moviment unitari i transnacional. Com funcionarà? Per ara ja hem organitzat una primera votació paneuropea per decidir el contingut dels estatuts del MeRA25 —el partit que jo lidero a Grècia— i des de grecs, francesos, passant per espanyols o anglesos, tothom va votar. Una transnacionalitat que mai no s'havia produït abans.

Quant a la Internacional Progressista, es tracta de procedir igual?
No és fàcil fer-ho a escala planetària, però ja hem creat un consell amb 50 líders que representen moviments socials i partits d'arreu del món. Hi ha personalitats de l'Índia, Nigèria, Sud-àfrica o els Estats Units, entre els quals Bernie Sanders, o la primera ministra d'Islàndia, Katrín Jakobsdóttir. També hem format un gabinet per als empleats que organitzen el dia a dia de la Internacional Progressista i pensem elaborar un programa conjunt —un Green New Deal internacional, si es vol dir així— i campanyes globals de caràcter solidari.

Comparteix amb Slavoj Žižek que només se surt de la crisi mitjançant la cooperació i superant la lògica dels estats-nació? Quina Europa hauria de construir-se?
Ara per ara tenim l'Europa dels bancs, quan hauríem de crear una Europa democràtica. De fet, la democràcia ha estat defensada des de fa anys com un règim en què la majoria —que, per definició, són els pobres— controlen el govern. Doncs bé: volem una Europa que serveixi als pobres i no a l'escassa minoria. Així que estic d'acord amb Žižek, el raonament del qual va en la línia d'allò que plantejava abans: els banquers i els feixistes saben molt bé com unir-se, transcendint les fronteres i més enllà dels estats-nació. A nosaltres ens toca fer el mateix.

Com veu el confederalisme com a marc que facilita l'aplicació del principi de subsidiarietat política i econòmica?
No funciona. El confederalisme és el sistema que avui tenim a Europa, on els líders són escollits democràticament: Pedro Sánchez a Espanya, Emmanuel Macron a França, Angela Merkel a Alemanya, etc. Tots ells s'ajunten en l'àmbit confederal, però després el resultat és que les majories no estan representades a les cambres, ja que aquests mandataris estan al servei de les oligarquies. Poden ostentar una majoria parlamentària, d'acord, però difícilment tindran una majoria entre la gent. De fet, cap dels primers ministres europeus compta avui amb el suport del 50 % de la població del seu país.

De tota manera, una transformació socioeconòmica passa per la presència a les institucions, no troba?
La fal·làcia és pensar que les institucions creades a Europa fallen a l'hora de representar les persones. Seria així si fossin democràtiques, i no ho són. Les institucions han estat dissenyades per ser antidemocràtiques, com ho demostra la Comissió Europea, la funció de la qual és operar com un càrtel dels grans negocis. Deixa'm recordar que la primera versió de la Unió Europea (UE) va ser la Comunitat Europea del Carbó i l'Acer. Per tant, igual que l'OPEC (Organització dels Països Exportadors de Petroli), la UE també va ser constituïda per protegir els interessos dels grans negocis de la indústria del carbó i l'acer. Malgrat captar els fabricants de cotxes, les companyies elèctriques i els grans agricultors a través de la Política agrària comuna, la seva missió és establir un càrtel, exactament el contrari d'allò que representa la democràcia. A Brussel·les, de fet, odien la democràcia.

En quin sentit ho dieu?
Adopten el llenguatge de la democràcia però en neguen l'essència. Precisament m'ho van recordar els membres d'una reunió a la qual assistia com a representant de Grècia. Es van enfadar amb mi perquè nosaltres, com a govern, volíem preguntar a la ciutadania de Grècia sobre allò que havien votat. Per això, quan la troica ens va donar l'ultimàtum, vaig dir als meus col·legues que jo no era ningú per decidir si l'acceptàvem o no. Vaig insistir-los que només era el ministre d'un executiu que tenia el 40 % dels vots i que, per saber què opinava la gent sobre aquella qüestió, calia sotmetre-ho a referèndum.

I què va passar aleshores?
Em van contestar: "Tu creus que has de preguntar a la gent sobre això? Creus que en saben prou?". Al meu entendre, la democràcia exigeix que la gent, independentment de si és estúpida o sàvia, sigui qui decideixi.

A propòsit d'això, quin paper han de tenir els moviments contrahegemònics en aquests afers?
Han de contribuir que se'ls hi donin espais per expressar-se en el camp de l'acció, no només en el de les paraules. Per això necessitem un moviment progressista transnacional que xoqui amb les oligarquies sense fronteres.

La denúncia i la mobilització són suficients o cal construir alternatives socials i econòmiques?
Pots provar d'impulsar alternatives dins de certs marges. La prova són les iniciatives a l'Estat espanyol que han aconseguit bosses d'economies cooperatives dins del capitalisme. Ara bé, si no controles els diners ni la banca, ni els drets de propietat ni les polítiques econòmiques, aleshores no hi ha res a fer. Hem d'abandonar la il·lusió que podem viure ignorant el món que hi ha fora, el capitalisme, i entendre que l'única alternativa és generar un xoc amb aquells que representen els seus interessos. Només canviarem el sistema si prenem el poder, i això s'assoleix guanyant eleccions i assegurant-nos que els partits que les guanyen estan controlats pels moviments, i no a la inversa.

En la construcció d'una economia per la vida dins de la transició verda, quin paper hauria de tenir l'economia social i solidària (ESS)?
Abans de tot, cal recordar que el capitalisme no va sorgir del no-res, sinó que va créixer dins del feudalisme el segle XIII, on ja hi havia bosses de capitalisme a Itàlia, Holanda i altres zones d'Europa. Eren experiències petites, però van esdevenir un laboratori en la mesura que els comerciants van posar en pràctica l'alliberament dels terratinents fins a convertir-se en capitalistes. Això ho dic perquè, al meu entendre, l'economia social i solidària ha de jugar el mateix rol dins del capitalisme. És a dir, utilitzar els clústers de vides econòmicament sostenibles per prendre decisions de forma cooperativa.

Com poden fer-ho perquè les decisions siguin eficients?
Un dels reptes és aconseguir que el principi "una persona, un vot", bàsic per a la democràcia als llocs de treball, proporcioni beneficis en l'àmbit cooperatiu sense destrossar el medi ambient. Seria fantàstic posar-ho en pràctica abans d'exportar-ho a la resta de l'economia i la societat. Posaré un exemple: imaginem-nos una fàbrica que dona feina a un miler de persones i fa fallida a causa del coronavirus. Si aquest miler de treballadors s'ajunten, transformen la fàbrica en una cooperativa, aconsegueixen substituir els mètodes contaminants per altres que no ho són i obtenen guanys, estaríem davant d'un gran impuls per a la moral dels progressistes, que podrien dir: es pot ser democràtic mentre s'obtenen beneficis i, alhora, que els treballadors gestionin una empresa de forma cooperativa utilitzant tecnologies "verdes". Doncs necessitem aquesta expertesa per exportar-la a la resta de sectors econòmics.

Cal diferenciar entre ser competitius i ser competents?
Primer hem d'acabar amb el malentès que s'ha instal·lat a tot Europa. I és que la competitivitat ha esdevingut la gran prioritat, cosa que porta molta gent a cometre l'error de confondre-la amb la productivitat. Això és una tragèdia, perquè competitivitat significa "jo et guanyo a tu", que és el mateix que "si jo guanyo, tu perds" o "la meva victòria és la teva derrota". És una forma d'entendre-ho molt arrelada a Europa, però la productivitat no és un joc de suma zero, sinó que tots podem ser més productius i menys contaminants.

Això no succeeix actualment?
A Alemanya, per exemple, la competitivitat es fonamenta a retallar salaris. En els darrers 20 anys ha invertit molt poc en la seva economia. Si ha obtingut uns beneficis superiors a la resta de països de la UE és perquè ha rebaixat els sous dels treballadors, cosa que ha deixat molt malparada la classe obrera. Davant d'això, el progressisme ha d'explicar a Europa que l'economia és que tothom pot guanyar a la vegada i que la meva victòria no ha de ser la teva derrota.

Quines propostes aplicables a la petita i mitjana empresa —i a la ciutadania en general— es deriven dels objectius que heu descrit abans?
Dues en particular: la primera és una reducció significativa dels impostos a les petites empreses, a les quals se'ls hi ha d'oferir descomptes en les seves obligacions amb l'estat i, en particular, amb els bancs. Se'ls hi ha d'establir una quantitat mínima de préstecs i limitar el tipus d'interès, perquè, si no, se les escanya. La segona proposta fa referència a les xarxes, és a dir, a potenciar la coordinació de les petites empreses i inserir-les en una major inversió bancària pública.

Hi ha alguna institució que treballi en aquesta línia?
El Banc Europeu d'Inversions i, en particular, els fons d'inversió europeus són exemples de vehicles de finançament a través dels quals les petites empreses poden estar connectades per tenir crèdits més barats i suport quan es tracta d'infraestructures. Per exemple, al govern de Singapur se l'ha qualificat erròniament com a govern liberal de *laissez faire*, cosa que no és certa, perquè centralitza molt el seu poder, és a dir, et proveeix d'un edifici, de serveis d'internet gratuïts i, fins i tot, d'un comptable si estàs decidit a impulsar un petit negoci.

La figura del comptable és important?
Sens dubte. Una de les raons per les quals Apple o Amazon no paguen els impostos és perquè tenen els millors comptables del món. En canvi, les petites empreses això no ho tenen, de manera que si comptessin amb increïbles facilitats, i dotades de vehicles de finançament públic com els del Banc Europeu d'Inversions, el model de negoci els canviaria i, de cop i volta, serien sostenibles.

Què pensa de l'opinió de Julian Assange que la nova la crisi posa de manifest que tot és possible?
Absolutament d'acord, així ho ha demostrat la Covid-19. Qui podia imaginar fa uns mesos que els governs de dretes del Regne Unit i altres països del món nacionalitzarien l'economia? O que Trump enviaria 1.300 dòlars a cada família dels Estats Units? Si això ha passat per un petit tros d'ARN —ni tan sols d'ADN— significa que, efectivament, tot és possible.—*

"Necessitem un moviment progressista transnacional que xoqui amb aquells que representen els interessos capitalistes"

20

CALIDOSCOPI

REVOLTES QUOTIDIANES

1

CISTELLES ECOLÒGIQUES REGADES DE PROXIMITAT

Al costat de Sant Jeroni de la Murtra, dins el Parc de la Serralada de Marina, entre Badalona i Santa Coloma de Gramenet, té lloc un projecte agroecològic que ha reviscolat l'economia social i solidària de la zona. Es tracta de Conreu Sereny, dedicat a la producció i comercialització de verdura i fruita ecològica, que en una dècada ha transformat aquest petit enclavament situat a mig camí entre el Barcelonès Nord i el Baix Maresme.

Nascuda com a associació el 2010, Conreu Sereny va constituir-se com a cooperativa quatre anys després, una vegada va estabilitzar una primera cadena de producció a l'hort de Sant Jeroni i altres conreus de la zona periurbana, gràcies a la qual avui proporciona una cistella de productes exempts de pesticides i transgènics.

La cadena alimentària té un clar component inclusiu, atès que dona feina a persones en situació de risc d'exclusió social que es formen en els processos d'elaboració d'una cistella que, a través de circuits rodats, abasteix centenars d'usuaris i usuàries sense necessitat d'intermediaris, ús de *packages* i malbaratament de plàstics.

A més de la producció i subministrament d'aliments, Conreu Sereny impulsa un programa educatiu de sensibilització en agroecologia destinat a infants, joves i adults, a qui desvetlla les virtuts d'un conreu que aprofita els cicles naturals per obtenir aliments essencials de primera qualitat. El projecte combina la distribució de cistelles adaptades als gustos dels clients amb la venda directa els divendres al Mercat Central de Santa Coloma de Gramenet i els dissabtes a la parada dels camps de Sant Jeroni.

www.conreusereny.cat

2

COTXES ELÈCTRICS PER A UNA MALLORCA EN TRANSICIÓ

Llogar un cotxe i fer-ho en criteris ecològics. Aquest és el principal servei que ofereix la cooperativa Ecotxe, ubicada a Palma (Mallorca). Un projecte que es va presentar el 2015 en el marc de la Setmana Europea de la Mobilitat i que, al cap de dos anys, va poder disposar del primer vehicle elèctric gràcies a una campanya de micromecenatge. Guardonada amb el Premi a la Transició Energètica que atorga el Germinador Social de Som Energia i Coop57, l'entitat ha estat reconeguda per la seva emprenedoria i el foment d'un *carsharing* (cotxe compartit o cotxe multiusuari) que, sense lligams per al client, impulsa l'ús responsable d'energies netes i renovables. Una alternativa que, seguint l'experiència de cooperatives que operen a altres ciutats i pobles del món (Modo, Citiz, Mobility o Caruso), redueix al màxim la pressió sobre el medi urbà i que, alhora, permet a les persones usuàries circular amb un vehicle no contaminant per una tarifació justa que té en compte la congestió i l'ús harmònic de l'espai. Segons els seus estudis, un cotxe elèctric compartit substitueix entre vuit i quinze cotxes privats, de manera que els seus beneficis socials i ambientals el fan molt recomanable.

D'acord amb els principis de l'economia social i solidària, la cooperativa estableix un preu adequat per als clients mentre intercedeix perquè la població aparqui els mitjans de transport que espremen biocombustibles lesius per a l'ecosistema. Un objectiu que promou a través d'altres entitats com Amics de la Terra, Som Energia, S'Altra Senalla, Fundació Deixalles o Ona Mediterrània, amb les quals ha establert acords de col·laboració i amb els quals malda per pacificar l'espai públic i inserir els mitjans sostenibles en un entorn amigable.

www.ecotxe.coop

3

UNA LLIÇÓ DE DIDÀCTICA REVOLUCIONÀRIA

Són poques les iniciatives que converteixen la didàctica en una palanca de transformació social. La cooperativa Aula d'Idiomes neix amb aquest propòsit, en concebre l'ensenyament-aprenentatge com a mitjà per a la consciència crítica.

Impulsada el 2014 al barri de Sants de Barcelona, la cooperativa planteja els seus cursos des d'una perspectiva decolonial i feminista. Però no sols això. En el seu funcionament, es regeix per l'autogestió i la democràcia directa, mentre l'esperit cooperatiu empelta totes les decisions que adopten els socis i sòcies. A més d'establir un treball digne, conciliador i no competitiu, fa que aquest sigui respectuós amb l'entorn i organitzat per facilitar el suport mutu i l'autoaprenentatge en grup.

A hores d'ara, Aula d'idiomes imparteix tallers de català, castellà, èuscar, francès, anglès, italià, alemany i àrab, a més d'oferir serveis de traducció i assessorament lingüístic. Una activitat connectada amb d'altres que enforteixen les xarxes d'economia social i solidària, ja sigui implicant-se en la xarxa Impuls Cooperatiu de Sants, com oferint la seva expertesa a col·lectius que treballen en diferents àmbits.

La seva tasca, amarada pels valors anticapitalistes, s'ha expressat en el curs d'anglès que va oferir als alumnes de l'Escola Cavall Bernat, les traduccions en francès, anglès i portuguès per al Fòrum Social Mundial de les Economies Transformadores, la traducció al català d'un joc de taula que va treure el col·lectiu antirepressiu A las calles Sin Miedo, de Colòmbia, la projecció del documental Puedo, de Mohammad Al-Azza, i altres feines coordinades amb espais vinculats als moviments socials. Assemblearisme i esperit crític converteixen la cooperativa en una eina per a l'aprenentatge lliure i la pedagogia crítica.

auladidiomes.cat

4

EINES PER AL CREIXEMENT COMUNITARI

Acompanyar processos per transformar realitats. Així concep el seu treball la cooperativa Etcèteres, que des del seu naixement aporta l'expertesa a col·lectius amb necessitats ben específiques. Sobre la base que transformar és la clau per avançar cap a un sistema més just i equitatiu, les persones membres faciliten eines perquè les organitzacions despleguin les seves capacitats i a través d'elles afrontin els objectius que persegueixen. Això comprèn, entre altres coses, la promoció de l'autonomia, la corresponsabilitat i la solidaritat de les persones que en formen part, millorar les relacions que s'estableixen a fi de garantir la salut i el benestar dels seus membres o l'estudi i implementació de noves metodologies o propostes que, com els camins escolars, permeten democratitzar el teixit comunitari.

A través d'un equip format per dotze persones —nou sòcies i tres treballadores— Etcèteres actua i ofereix tots aquests instruments en xarxes i projectes d'intercooperació ben diverses. És el cas de la cooperativa d'emprenedoria social LabCoop, de la qual són fundadores Calidoscoop, l'Apòstrof, Hobest o el mateix Grup Ecos, un *hub* d'empreses vinculades a l'economia social i solidària. També en aquesta línia participen en la xarxa Artibarri, la XES, la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya i la cooperativa de serveis financers Coop57. Iniciatives que, de la mà d'Etcèteres, han adquirit coneixements i noves pautes per créixer, enfortir-se i gestionar amb èxit les seves potencialitats.

etcs.coop

5

ECOCENTRE PER UNA RURALITAT TRANSFORMADORA

Les Obagues no ha deixat de bategar d'ençà que un grup de joves, molts d'ells acabats de llicenciar en magisteri i interessants en l'educació ambiental, va engegar aquest projecte rural situat a Juneda el 1983. Avui, 37 anys després, camina amb més solidesa i ofereix noves possibilitats de desenvolupament territorial.

Popularment anomenada Granja Escola, Les Obagues rep instituts, esplais, centres escoltes i grups d'estudiants que durant el curs volen submergir-se en les experiències del món rural. Així, a més de conèixer l'entorn i l'activitat de la granja, participen en la producció del pa, el iogurt i altres aliments que menjaran durant la seva estada. Un aprenentatge que es focalitza en l'àmbit alimentari però també en el vessant apícola, cerealista, ramader, hortícola i en altres tasques que es realitzen en aquest espai emblemàtic per a l'economia social i solidària a les terres de Ponent.

Prova d'aquesta connexió amb el territori és el projecte de Les Obagues i Talma, un centre de suport a persones amb diversitat funcional, el qual permet l'apoderament laboral i social per produir làctics a partir de la llet de les vaques que viuen a la granja. Aquests i altres projectes han consolidat l'ecocentre que, a més d'ampliar les instal·lacions en criteris d'eficiència energètica, atrau una nova generació d'activistes que revitalitzen l'organització i les seves àrees de treball.

obagues.cat

6

NOVA URBS A COP DE PEDAL

En la promoció d'una Barcelona sostenible hi juga un paper fonamental la bicicleta. Aquest és el motiu que va portar una vintena de col·lectius vinculats a l'ecologisme i a l'economia social i solidària del Poblenou a fundar Bicihub l'any 2019.

Ubicada a l'edifici Can Picó, una antiga nau industrial del districte barceloní, aquesta entitat de segon grau ha esdevingut un clúster polivalent on, a més d'acollir un taller d'autoreparació i albergar empreses que desenvolupen activitats relacionades amb la promoció de la bicicleta, s'incuben i es posen en pràctica iniciatives que permeten avançar cap a una ciutat inclusiva, feminista, solidària i ecològica.

D'acord amb aquests principis, Bicihub pretén ser el bressol de projectes transformadors en l'ús de les dues rodes. És el cas de BiciCoop, una proposta coordinada per Biciclot i Coòpolis, l'Ateneu Cooperatiu de Barcelona, que actualment posa a disposició dels usuaris una vintena de bicicletes per dur a terme desplaçaments que tenen a veure amb l'àmbit laboral o comunitari.

Amb el suport de l'administració local i des de la corresponsabilitat i el respecte pel bé comú, les propostes de Bicihub fomenten processos d'enxarxament i accions col·lectives que comencen a ser replicades a la resta de barris de Barcelona i altres localitats del país. Un pas necessari per generar el consens que permeti a la bicicleta imposar-se com a alternativa als vehicles motoritzats i esdevenir una peça clau en la millora de la qualitat de vida de la població.

bicihub.barcelona

7

TERRA FÈRTIL DE VALORS COOPERATIUS

Des de 1974, L'Olivera ha esdevingut una referència per qui defensa una manera diferent de produir i consumir productes de qualitat. Ubicada al municipi de Vallbona de les Monges, un entorn fèrtil per al conreu de vinyes, aquesta cooperativa s'ha distingit per incorporar persones amb dificultats socials o altres discapacitats psíquiques perquè aprenguin l'elaboració i producció de vi i oli. En aquesta perspectiva, també compta amb un servei de teràpia ocupacional en què vuit persones adquireixen habilitats personals, sigui la cura de l'hort o el manteniment de l'entorn, a fi d'orientar la seva futura inserció en el mercat de treball. Precisament per donar sortida als més necessitats, L'Olivera compta amb una fundació que, entre altres funcions, centralitza i promou iniciatives destinades a la integració d'aquests col·lectius en el món rural.

La dimensió inclusiva ha permès a L'Olivera revitalitzar una àrea del país cada cop més envellida, ja que els empleats comparteixen, a més de les hores de treball, una llar-residència situada a la mateixa població. La finca, que proporciona feina a set persones, ha servit per enfortir el projecte i vincular-lo al teixit comunitari del municipi.

A banda de Vallbona de les Monges, on extreu una gran varietat de vins i olis molt apreciats en el mercat convencional, L'Olivera també s'encarrega de la gestió de Can Calopa, la finca que l'Ajuntament de Barcelona té al Parc Natural de Collserola. Allà gestiona les àrees de vinya i el celler en què exhibeix els productes obtinguts de l'activitat vitivinícola.

www.olivera.org

8

UN GLOP DE SAVIESA ARTESANAL

El poble de Juneda (Les Garrigues) acull la cooperativa Tres Cadires, gràcies a la qual les sobretaules mantenen la tradició d'allargar-se amb receptes heretades de les padrines. Una forma de mantenir viu el saber fer i el coneixement de generacions passades.

El seu producte estrella, el Vi de Nous, està elaborat amb ingredients de proximitat i sucre de comerç just, mentre que els licors surten d'intercooperar amb productores com La Penjada, El Penjat o el Secret de Sumari. Això ha convertit l'entitat en un referent, gràcies també a la posada en marxa d'un obrador del qual gaudeixen altres projectes agroalimentaris que desitgen mancomunar espais i recursos.

Aquest treball en xarxa permet a la cooperativa assegurar la sortida de la producció, no dependre exclusivament de la venda als establiments i que les seves ampolles s'estenguin com una taca d'oli arreu de Ponent i els Països Catalans, generant una comunitat d'usuàries cada vegada més compromesa amb el consum responsable.

Formada per dos homes i una dona joves, Tres Cadires participa activament dins de Ponent Coopera, l'Ateneu Cooperatiu en el qual diverses iniciatives comparteixen expertesa i impulsen l'economia social i solidària per transformar el model econòmic del territori.

trescadires.cat

9

FESTA I MÚSICA PER L'EMANCIPACIÓ POPULAR

Dels 410 festivals que se celebren cada any a Catalunya, Esperanzah! és l'únic que destina tota la recaptació a la transformació social. Aquest esdeveniment, arrelat al municipi del Prat de Llobregat, s'estructura en una cooperativa formada per 276 socis tan variats com la cantant Amparo Sánchez, el col·lectiu Pallasos en Rebeldía o el conjunt musical ZOO.

La iniciativa va sorgir el 2007, quan diverses persones vinculades al Grup d'Associats del Treball Sociocultural (GATS) i al projecte Radiochango (plataforma de difusió de música mestissa amb consciència social) van assistir al festival Esperanzah, que tenia lloc a Floreffe, una petita localitat de Bèlgica. Entusiasmats per aquella experiència, van decidir aplicar la fórmula al barri de Sant Cosme, un dels més populars del Prat, on l'any següent va actuar Manu Chao, l'artista més lligat al projecte.

Des del 2015, Esperanzah! ha vehiculat 300.000 euros obtinguts de la venda d'entrades a les Dones Sàvies de Sant Cosme, la Fundació Sant Joan de Déu, Proactiva Open Arms i altres iniciatives solidàries, i ha convertit l'esdeveniment en un espai per al gaudi popular però també al servei de la justícia social. Així és com els seus 220 voluntaris, la majoria de Sant Cosme, perceben el poder emancipador d'aquesta cita que, a més de concerts, inclou espectacles de clown i xerrades entorn de les alternatives i lluites que desplega la societat civil.

www.esperanzah.es/ca

10

FUSTA AMB SOLVÈNCIA CONTRASTADA

Els pèl·lets de Som Biomassa han proporcionat a les àrees del Pirineu i la Vall d'Aran una font de prosperitat que pocs havien imaginat. Aquest biocombustible natural, que s'obté de triturar, assecar i modelar les restes de podes dels arbres, va ser incorporat en el circuit econòmic per aquesta cooperativa fundada l'any 2015.

En una zona assetjada per la desindustrialització, com és el Pallars Jussà, aquest sistema d'elaboració de la fusta ha permès que millori la vida dels ecosistemes forestals, s'eviti la proliferació dels incendis en els períodes més càlids i, de retruc, augmenti l'oferta laboral en empreses que donen valor afegit als productes locals i les matèries primeres.

Cal recordar que el pèl·let és un combustible generador de calor per a la producció i consum domèstic i industrial. Així doncs, representa una alternativa davant el gas o el gasoil, més respectuosa amb el medi —té un **balanç neutre d'emissions de CO_2**— i més barata si la comparem amb aquests dos combustibles, ja que s'obté a un preu 30 vegades més baix.

De fet, si per obtenir 3.500.000 kcal es necessiten 401,72 litres de gasoil o 357 litres de gas, amb 0,7 tones de pèl·lets n'hi ha prou per aconseguir el mateix cabal energètic. Sense oblidar que, mentre que el gasoil prové de Veneçuela i l'Orient Mitjà i el gas d'Algèria i Rússia, els pèl·lets s'extreuen fàcilment de les carenes del baix i alt Pirineu. Per tant, des d'una òptica estrictament global, ja suposa un antídot per frenar el saqueig que té lloc des de l'etapa colonial. En aquest sentit, Som Biomassa aconsegueix activar el desenvolupament de la zona i, a un cost assequible, contribuir a la presa de consciència entorn dels perills que es deriven del canvi climàtic i l'empobriment dels països del sud global.

sombiomassa.cat

11

RIDERS EN PEU DE LLUITA

Les grans plataformes de missatgeria s'han estès a força de precaritzar les seves plantilles. Davant d'aquest fenomen, l'any 2017 un grup d'empleats de Deliveroo, exponent de les polítiques regressives a les quals es veu sotmès aquest col·lectiu, va fundar RidersXDerechos, un sindicat que, en el marc de la Intersindical Alternativa de Catalunya (IAC), va plantar cara als mètodes que aplicava la companyia anglesa.

Fruit d'aquella lluita, l'any següent va sorgir Mensakas, una cooperativa que no sols intenta competir amb la voracitat que despleguen Deliveroo, Glovo i altres multinacionals, també posa en pràctica una gestió que avantposa el respecte pels empleats i el consum responsable.

A fi de llançar la proposta, la qual s'ajuda d'una aplicació de programari lliure per atendre les comandes, Mensakas va comptar amb el suport de CoopCycle, una cooperativa francesa, diferents actors de l'economia social i solidària i persones que, a títol individual, han aportat 1.000 euros per engruixir una àmplia base de socis i sòcies.

Gràcies a aquestes complicitats, la cooperativa s'ha posicionat en el mercat de Barcelona i rodalia, tot mantenint un servei basat en productes de proximitat i que, en coordinació amb els restauradors ecològics, reivindica l'ajuda mútua entre els seus membres. Una flota de riders que, en horaris de mitja jornada i amb bicicletes elèctriques, continuen l'activisme contra les grans operadores alhora que mostren als clients el compromís amb l'equitat i el desenvolupament local.

mensakas.com

12

FRUIR DE LA VIDA EN COMUNITAT

Sota la fórmula jurídica de cooperativa d'habitatge en cessió d'ús, Cal Cases s'erigeix en un dels referents d'autogestió de la vida en comunitat. En aquest recinte rural, situat al municipi de Santa Maria d'Oló (Osona), els residents entomen tots els reptes econòmics, personals, socials i laborals que implica la col·lectivitat. Aspectes que, si bé no estan colpejats pel ritme frenètic que impregna la gran ciutat, exigeixen un procés de qüestionament que es dirimeix en grup i de manera assembleària.

El projecte va prendre forma l'any 2007, quan els seus impulsors van localitzar la finca on s'ubicaria la comunitat. Per arranjar-la, es van formar en bioconstrucció per aixecar elles mateixes els murs dels habitatges on conviu cada unitat familiar, fins a posar en marxa un projecte que, amarat per la teoria del decreixement, aposta per l'autogestió energètica, alimentària i uns nous hàbits de caràcter relacional.

Cal Cases, que actualment acull divuit adults i nou infants, no sols aplica un estil de vida comunitari on el treball agrícola i artesanal permet sostenir els seus integrants. També esdevé un entorn de creativitat i una àgora en la qual els moviments socials celebren tallers, jornades, debats entorn de l'economia crítica, el cooperativisme, l'emergència climàtica i altres qüestions que entronquen amb mirada alternativa de construir la societat.

calcases.info

13

UNA ESCOLA VIVA PER A UNA PEDAGOGIA ACTIVA

Amb la mort del dictador Franco, el País Valencià va experimentar la irrupció de les primeres escoles cooperatives en valencià. Una d'elles és La Masia, promoguda l'any 1975 per un grup de mestres a la petita localitat de Museros, dins de la comarca de L'Horta. A l'estela de La Nostra Escola Comarcal, impulsada per una cinquantena d'ensenyants i pares i mares de la mateixa comarca, i l'Escola Gavina, sorgida a Picanya, a l'Horta Sud, La Masia posa en pràctica un ensenyament laic, coeducatiu, humanista i democràtic en un ambient de confiança i col·laboració amb el teixit de l'entorn.

Si bé inicialment només acollia infants, l'escola dels Museros ha conformat un currículum per a nens i nenes de tres a setze anys en el qual s'estimulen les activitats en grup i la corresponsabilitat de cada alumne seguint la metodologia basada en el principi "fer per aprendre". Una filosofia que beu de Célestin Freinet, pionera de l'aprenentatge cooperatiu, John Dewey, Maria Montessori i altres teòrics de la pedagogia democràtica, pels quals l'educació ha de garantir als alumnes eines per ser actius, autònoms i compromesos en la societat.
La Masia, que entén el valencià com la columna vertebral de la cultura del país, creix sobre la base que tota la comunitat —mestres, famílies i alumnes— es fan seu un projecte dinàmic i en creixement continu. Prova d'això és la incorporació del joc, la música tradicional, l'esport, la descoberta del medi i jornades solidàries sobre els drets de les dones, les persones immigrants o la defensa de la natura. Experiències amb què prenen consciència, integren i s'impliquen en la construcció d'una societat més justa i igualitària.

lamasia.coop

14

TOTS ELS COLORS DE L'ECONOMIA VERDA

Sota la llegenda *Apaguem incendis, donem vida al territori i futur a les persones*, l'any 2012 va néixer a Llagostera la cooperativa de treball associat i d'inserció laboral Idària. A partir d'una estructura que ja fa funcionava —l'Associació Llagostera Solidària— es va tirar endavant aquesta nova experiència que beu dels principis que regeixen l'economia social i solidària.

Si bé d'entrada Idària es va dedicar a regularitzar treballs al mateix municipi, ràpidament es va disseminar en diferents projectes que, tot i estar emmarcats en l'àmbit local, van comptar amb la col·laboració de diverses entitats i administracions públiques del país.

Dins de la cooperativa, l'activitat s'enquadra en tres grans blocs: un que agrupa els serveis de neteja, jardineria, desbrossament i suport a l'horticultura; el segon dedicat a formar persones que necessiten entrar en el mercat laboral, i un darrer, conegut amb el nom de Carbó d'Ardenya i Gavarres, que garanteix la producció de carbó vegetal perquè sigui utilitzada en els àmbits de l'oci i la restauració.

Només els primers anys, Idària ha donat feina a desenes d'homes i dones que, arran de l'impacte de la crisi de 2008, havien quedat exclosos d'oportunitats. Una tasca que, al marge de permetre noves oportunitats a la gent més vulnerable, ha posat de manifest la importància de l'economia verda i el valor dels productes elaborats pel sector forestal a les comarques gironines.

idaria.cat

15

TRANSICIÓ CAP A UNA MOBILITAT SOSTENIBLE

Amb el propòsit de facilitar una opció més sostenible per desplaçar-se, l'any 2016 va néixer a Mataró la cooperativa Som Mobilitat. Una iniciativa de consumidors que, replicant el model de Som Energia, ha creat una xarxa de vehicles elèctrics que comença a revertir un model de transport contaminant i responsable de l'alta ocupació de l'espai públic.

Som Mobilitat parteix de la convicció que les persones han de poder moure's a peu, en bicicleta o en transport públic i que, quan el cotxe sigui imprescindible, aquest sigui elèctric i d'ús compartit. Així és com volen afavorir el decreixement de la mobilitat amb motor i la petjada ambiental que aquest implica.

Ara per ara, la cooperativa disposa de 1.800 sòcies —entre particulars, empreses i administracions públiques— i 36 automòbils que operen en una quinzena de municipis catalans a través d'activistes voluntaris que difonen el projecte. Més enllà de l'àmbit local, impulsa accions amb cooperatives d'habitatge mentre que, a escala europea, participa en la xarxa de mobilitat REScoop Mobility i la cooperativa de segon grau The Mobility Factory.

És, d'aquesta manera, com SOS Mobilitat fa camí mitjançant la pedagogia i les noves eines telemàtiques que faciliten la gestió i la comunicació entre les usuàries, les quals aviat disposaran de bicicletes de càrrega i bicicletes elèctriques en els aparcaments.

sommobilitat.coop/grup-local/mataro

16

BROT VERD ENMIG DEL POLVORÍ

L'entrada en funcionament de la central nuclear d'Ascó i les indústries del complex petroquímic va posar en alerta les comarques del Camp de Tarragona. Era a finals dels anys setanta i, coincidint també amb la introducció dels additius i els pesticides al sector agrícola, un col·lectiu de persones va fundar El Brot, una cooperativa de consumidors i usuaris de productes ecològics.

El grup fundador, provinent del moviment antinuclear de Reus, buscava controlar els aliments que entraven a les cases i, alhora, explorar vies per lluitar contra la contaminació i altres agressions mediambientals.

Ben aviat, l'associació va derivar cap a l'economia social i solidària, conscient que calia abastir la població de productes de proximitat, sense toxicitats i de manera no elitista. Això va donar peu a l'obertura d'una botiga i campanyes per tenir cura de les terres.

Des d'aleshores, i gràcies a la implicació dels seus socis i sòcies, s'ha dedicat a localitzar els pagesos i productors que elaboren la matèria primera seguint principis ecològics, als quals adquireix i facilita la distribució i venda dels seus productes.

Després de gairebé quatre dècades, aquesta organització de consumidors garanteix l'origen i la qualitat d'aliments i queviures tan variats com fruites, verdures, herbes i aliments embassats. Un assortit elaborat per 40 productors locals que, des del seu compromís i sensibilitat amb el medi natural, omplen el rebost dels associats d'El Brot i de totes aquelles persones que s'apropen a la botiga.

elbrot.cat

17

TECNOLOGIA PUNTA PER COOPERAR EN XARXA

Nodrir les cooperatives de la tecnologia perquè optimitzin l'intercanvi entre productors i consumidors. Així treballa Katuma que, inspirant-se en l'Open Food Network, esdevé una eina cabdal en vista a promoure botigues en línia i satisfer un model diferenciat entre l'oferta i la demanada amb què es troben els usuaris. Una dinàmica que s'adapta a cada entorn i, per damunt de tot, afavoreix l'elaboració de comandes i la circulació d'informació a escala local.

Nascuda fa vuit anys per iniciativa de Coopdevs, Katuma desenvolupa programari per a l'economia social i, a l'estil del banc del temps *Time Overflow*, reforça una xarxa de grups que, a banda de Catalunya, s'estén per Galícia, les Illes Canàries i Portugal.

En línia amb això, la cooperativa ha creat una plataforma en la qual consumidors i productors són propietaris de la llicència, de manera que el treball col·laboratiu que estableixen permet que proliferin noves parades i circuits permanents que, tot sortejant Amazon i altres plataformes capitalistes, consoliden l'univers del consum just i de proximitat.

Cooperatives agroecològiques, cellers, distribuïdores de productes de neteja i altres projectes han trobat en Katuma una palanca per fer-se visibles i, gràcies a les noves aplicacions digitals, agilitzar l'activitat sota criteris d'equitat i responsabilitat social.

katuma.org

18

UNA ALTRA VELLESA ÉS POSSIBLE

Poder escollir on viure, com, quan i amb qui. Unes decisions que a priori podrien semblar fàcils però que, en realitat, van guanyant complexitat a mesura que les persones arriben a la vellesa.

Per evitar que es faci negoci amb la gent d'edat avançada, s'ha creat Walden XXI, un projecte incipient del qual naixerà un habitatge cooperatiu sènior on abans hi havia l'antic Hotel Jecsalis de Sant Feliu de Guíxols (Baix Empordà).

La idea de bastir una residència cooperativa, comunitària, autogestionada i sostenible té el seu origen fa deu anys, quan un grup de persones amb edats compreses entre els 50 i els 70 anys es van plantejar on podrien viure quan arribessin als 80. Arran d'aquest debat, i assessorats per l'entitat Sostre Cívic, van plantar la llavor d'allò que aviat es convertirà en un gran espai de 31 mòduls pel qual alguns inquilins ja han pagat el dipòsit inicial i en el qual preveuen instal·lar-s'hi a partir de 2022.

Els pisos de Walden XXI es defineixen per ser amplis, compartits amb la resta de residents i alguns, fins i tot, oberts a la població. Disposen de serveis residencials, assistencials i sanitaris, a més de zones mancomunades que facilitaran la convivència i l'apoderament actiu. A través d'aquest habitatge, els seus impulsors consideren que es posa en pràctica una nova filosofia de viure que, inspirant-se en els *cohousing* del nord d'Europa, combat els negocis que mercantilitzen les residències i posa la comunitat al centre de les nostres vides.

sostrecivic.coop/projectes/walden-xxi

19

ENERGIA RENOVABLE AMB SEGELL GIRONÍ

Produir i vendre energia renovable. Aquest és l'objectiu de Som Energia, la primera cooperativa d'energies renovables de tot Catalunya. El projecte es va posar en marxa fa deu anys a iniciativa de professors i exalumnes de la Universitat de Girona (UdG) i de fet, encara avui, la centraleta està ubicada al Parc Científic i Tecnològic que aquesta institució té a la capital gironina.

A la pràctica, la cooperativa promou el consum a través de les aportacions voluntàries dels associats, que garanteixen un conjunt d'instal·lacions de les quals s'extreu el cabal energètic que proporcionen el sol, el vent, la biomassa i altres fonts renovables. Gràcies a això, particulars i empreses poden contractar la llum a baix cost sense haver de fer canvis tècnics en la instal·lació.

La cooperativa adopta el model que ja funciona amb èxit al centre d'Europa, com ho demostren Ecopower a Bèlgica, Greenpeace Energy a Alemanya o Enercoop a l'Estat francès. Iniciatives que van inspirar un projecte que ja compta amb 65.000 socis i 113.000 contractes d'electricitat que el darrer any han proporcionat 17 GWh.

Darrere de tot rau el compromís d'utilitzar les energies renovables a un preu equivalent al de l'electricitat convencional però que, lluny de sustentar-se en els grans oligopolis, s'alimenta de comercialitzadores independents i compromeses amb el medi.

blog.somenergia.coop

20

BASTIR EL PRIMER POL ALIMENTARI

Supercoop Manresa neix de la inquietud de veïns i veïnes del Bages preocupats per l'impacte que el model capitalista alimentari genera en l'àmbit global i local. Esperonats per Foodcoop, l'històric supermercat cooperatiu de Nova York, el grup motor comença a definir allò que, molt probablement, serà el supermercat de base cooperativa més gran de Catalunya.

Supercoop Manresa s'ha cuinat a foc lent per la complexitat d'activar un negoci impulsat per persones que no estan avesades a models macros de distribució i compravenda d'aliments i productes de primera necessitat. D'aquí que hagin buscat en Foodcoop BCN i l'Enllaç de l'Ebre l'aixopluc per ultimar un projecte que, a fi de sostenir-se i generar una despesa constant, demana la implicació d'un elevat nombre de socis i sòcies. Així ho fa Foodcoop de Nova York que, a mesura que n'ha incorporat algunes a l'engranatge laboral, ha pogut reduir els costos i estimular la participació dels seus integrants en els òrgans de decisions.

El projecte, que encara no ha obert les portes, ja ha aconseguit una primera fita indispensable, com és la concessió de la zona on s'ubicarà, concretament a la part superior del mercat municipal Puigmercadal, on compartirà l'espai amb els paradistes per potenciar aquest punt d'alimentació de Manresa. Mentre les obres de condicionament i la resta de serrells van perfilant-se, les promotores d'aquest futur Supercoop han iniciat la recollida d'aliments d'algunes productores de la comarca per animar la població a inscriure's com a sòcies.

supercoopmanresa.cat

TRANSICIÓ ECOLÒGICA

UNA AGENDA ECOSOCIAL PER A L'ESS

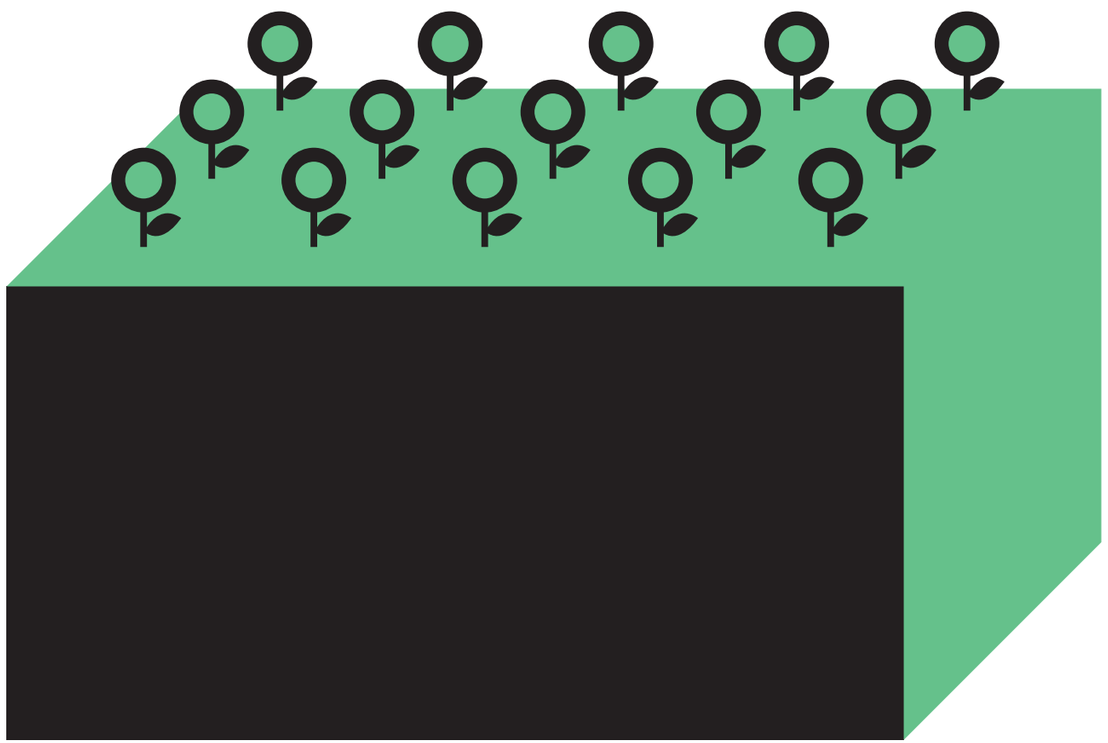

Davant les profundes transformacions que provoca el desbordament dels límits planetaris, cal una transició que condueixi a societats més justes, democràtiques i inserides en la biosfera.

Text: Eva Vilaseca

L'actual alteració dels ecosistemes i cicles vitals ha adquirit una dimensió creixent que desborda la capacitat de càrrega i genera alteracions que posen en perill les bases naturals que sustenten la vida a la Terra.

Segons els científics de les Nacions Unides (IPCC)[1], només ens queden deu anys per aturar el desastre climàtic. Calculen que, per no superar els 1,5 °C d'escalfament global i evitar els pitjors escenaris, cal retallar les emissions amb l'objectiu que el 2050 assolim la neutralitat climàtica, és a dir, zero emissions netes. Per això, anualment caldria reduir-les un 7,6 %.

La bona notícia és que, arran de la crisi de la Covid-19, el 2020 assolirem aquesta fita, cosa que era inimaginable fa mesos però que serà anecdòtica si no aprofitem per impulsar les transformacions necessàries cap a una societat postcarboni basada en un nou paradigma ecosocial. I això demana accions que mitiguin el canvi climàtic i serveixin per adaptar-se als canvis ja desencadenats, on la resiliència i la promoció del procés de transició ecològica han de guiar les nostres actuacions. Ara bé, perquè tot això sigui real, aquestes accions han de ser impulsades per agents que prenguin el lideratge de forma valenta, determinada i coordinada. Entre aquests, l'economia social i solidària (ESS).

TRANSITAR, CAP A ON?

Parlem de transició ecològica per referir-nos a un procés llarg i no lineal de canvis estructurals dins del sistema socioeconòmic, cultural i polític vigent, a fi d'assolir un estadi que sustenti la vida de tota la humanitat[2]. Un procés que hauria de fer-se de manera ordenada, democràtica i justa si volem cobrir les necessitats bàsiques, garantir els drets fonamentals i proporcionar una vida digna a totes les persones, espècies i generacions futures. Un objectiu que, a grans trets, demana diverses transformacions[3].

D'entrada, apostar per una transició energètica en la perspectiva d'aconseguir un model basat en el decreixement energètic i les energies renovables, que sigui generalitzable perquè tothom hi tingui accés. En definitiva, un model descentralitzat on les gestions públiques i comunitàries afavoreixin la sobirania energètica.

Si admetem que el decreixement energètic ens empeny a un model de producció i consum centrat en la suficiència, aleshores hem de debatre què necessitem produir, quins sectors han de mantenir-se i de quins cal prescindir perquè siguin compatibles amb la vida.

En l'àmbit territorial, la prioritat ha de passar per relocalitzar les economies amb la finalitat que els cicles de producció i consum siguin de proximitat, i es trenquin així les xarxes globals de producció. En altres paraules: gestionar els fluxos productius de forma integrada als ecosistemes locals i utilitzar la bioregió com a unitat de gestió. Alhora, també és bàsic articular un món rural viu i agroecològic que vagi acompanyat d'un procés de desurbanització i naturalització de les ciutats.

Pel que fa a l'organització social, és necessari teixir societats i cultures menys dependents de les tecnologies, desenvolupar sistemes de convivència basant-se en el principi del bon viure i treballar per la reorganització del temps i la democratització de les cures. En altres paraules: situar la vida quotidiana —de totes les persones— en el centre de les decisions.

Altres propostes en aquesta línia són establir una agenda ecològica que impliqui la descarbonització i electrificar tots els sectors econòmics, per la qual cosa és indispensable invertir en energies renovables i propiciar la digitalització de l'economia.

EL PAPER DE L'ESS

L'economia social i solidària, i les economies transformadores en general, porta inherent la voluntat de transformar el sistema socioeconòmic actual. Un repte que exigeix substituir la competència, la verticalitat i l'explotació que distingeix el mercat capitalista en benefici de la cooperació, la democràcia i l'ecologia.

Calen, per tant, models socioeconòmics que ens dirigeixin cap a un escenari que combini la regeneració

democràtica amb la regeneració dels ecosistemes de la Terra[4]. Com afirma la biòloga Lynn Margulis[5], "els models cooperatius són més compatibles amb la vida" en tant que impugnen les teories darwinianes. En aquest sentit la cooperació —i les pràctiques com el cooperativisme i les diverses formes de l'ESS— són candidates a impulsar uns sistemes socials, econòmics i polítics inserits en la biosfera.

És important, però, que l'ESS entengui les transicions com oportunitats per fer créixer aquestes alternatives. Un aposta que a Catalunya es comença a percebre a mesura que el relat i la preocupació envers la crisi climàtica s'interioritza en les diferents propostes. Ho demostra la comissió d'ecologia de la Xarxa d'Economia Social i Solidària (XES), la decisió que l'edició d'enguany de la FESC giri entorn de la transició ecosocial o que les organitzacions de l'Economia Social de Catalunya (AESCAT) impulsin un pacte d'economia per la vida en què la dimensió ecològica esdevé un pilar fonamental. Accions que són fruit de l'eclosió de moviments que han aconseguit col·locar la crisi ambiental i climàtica en espais on fins ara el debat era inexistent.

UN NOU PARADIGMA CULTURAL

Dit això, cal reconèixer que la cultura ecològica encara no està prou integrada en el si les organitzacions de l'ESS. Així ho corroboren els resultats del balanç social dels últims anys, del qual es desprèn que no hi ha una evolució positiva pel que fa als indicadors ambientals interns de les entitats i que la taxa de resposta a les qüestions ambientals tendeix a la baixa.

Segons aquest balanç, només el 33,6 % de les organitzacions compten amb un pla d'acció ambiental, un 10 % aplica algun mecanisme de control de les emissions de CO^2 i poc més de la meitat es proveeixen d'energia 100 % renovable. Potser per això, l'últim informe del Mercat Social 2019 conclou que "l'emergència climàtica és un dels grans reptes de la nostra època, i en canvi, les organitzacions de l'ESS no estan assumint de forma suficient ni generalitzada les pràctiques ecològiques" [6].

D'acord amb aquestes dades, és urgent promoure la transformació ecològica dins de l'ESS, cosa que també exigeix impregnar la sostenibilitat de forma transversal dins les organitzacions a fi que la cultura ecològica impregni totes i cadascuna de les decisions estratègiques que adoptin.

Ara com ara, les iniciatives que implementen processos de transició ecosocial són un percentatge massa petit, tal com adverteix l'estudi *La dimensió ecològica de l'ESS*[7]. Tant és així que, dels 880 projectes que s'analitzen arreu del territori, només un 34 % emmarquen la seva activitat econòmica en el paradigma de l'ecologia i la sostenibilitat, mentre que la meitat pertanyen a l'alimentació, l'agroecologia i altres sectors estratègics, com són la cultura i educació per la sostenibilitat (15 %), l'economia circular (14 %), l'energia (8 %) o la mobilitat i el transport sostenible (5 %).

CAPGIRAR LES PRIORITATS

Atenent a aquesta diagnosi, tenim el repte de multiplicar les iniciatives de l'ESS que contribueixin a la transició ecosocial. Unes alternatives que han d'arribar a totes les capes de la població i que fomentin l'escalabilitat i la intercooperació. D'aquí la necessitat de prioritzar sectors que substitueixin les pràctiques més contaminants per aquelles que, tot satisfent les necessitats de la població, respecten els límits planetaris. En aquest sentit, el turisme, la construcció, la mineria o la indústria automobilística han de reduir-se per donar pas a l'agroecologia, la indústria de la recuperació, les energies renovables i altres activitats sostenibles.

No menys important que això és emplaçar les institucions perquè estableixin marcs reguladors i polítiques destinades a fomentar la transició ecològica i la perspectiva ecosocial, de la mateixa manera que caldrà aprofundir la coordinació entre els moviments i els agents socials que hi estan compromesos.

Només així podrem accelerar aquest nou paradigma i aconseguir que dins de l'ESS s'acordi una agenda que no sols contempli accions estratègiques per avançar cap a la transformació ecològica. També que doti de recursos les diferents iniciatives perquè l'economia social i solidària sigui part i protagonista activa d'aquest canvi ecosocial[8].—*

1. IPCC. (2018). Global Warming of 1.5 °C.
2. Raworth, K. (2013). *Definir un espacio seguro y justo para la humanidad- Informe anual Worldwatch Institute 2013*
3. Prats, F.; Herrero, Y.; Torrejo, A. (2017).*La gran encrucijada: sobre la crisis ecosocial y el cambio de ciclo histórico*. Cap. 3. Libros en Acción
4. Suriñach, R. "El paper de l'Economia Social i Solidària en la Transició Ecològica", La Directa, 20.05.2019
5. Margulis, L. (1995). *¿Qué es la vida?*
6. Xarxa d'Economia Solidària. (2019). *Informe Mercat Social 2019*
7. Vilaseca, E. (2019). *La dimensió ecològica de l'economia social i solidària*. Universitat Autònoma de Barcelona
8. González, L.; Almazán, A.; et al. (2019). *Escenarios del trabajo para una transición ecosocial 2020-2030*, Ecologistas en Acción.

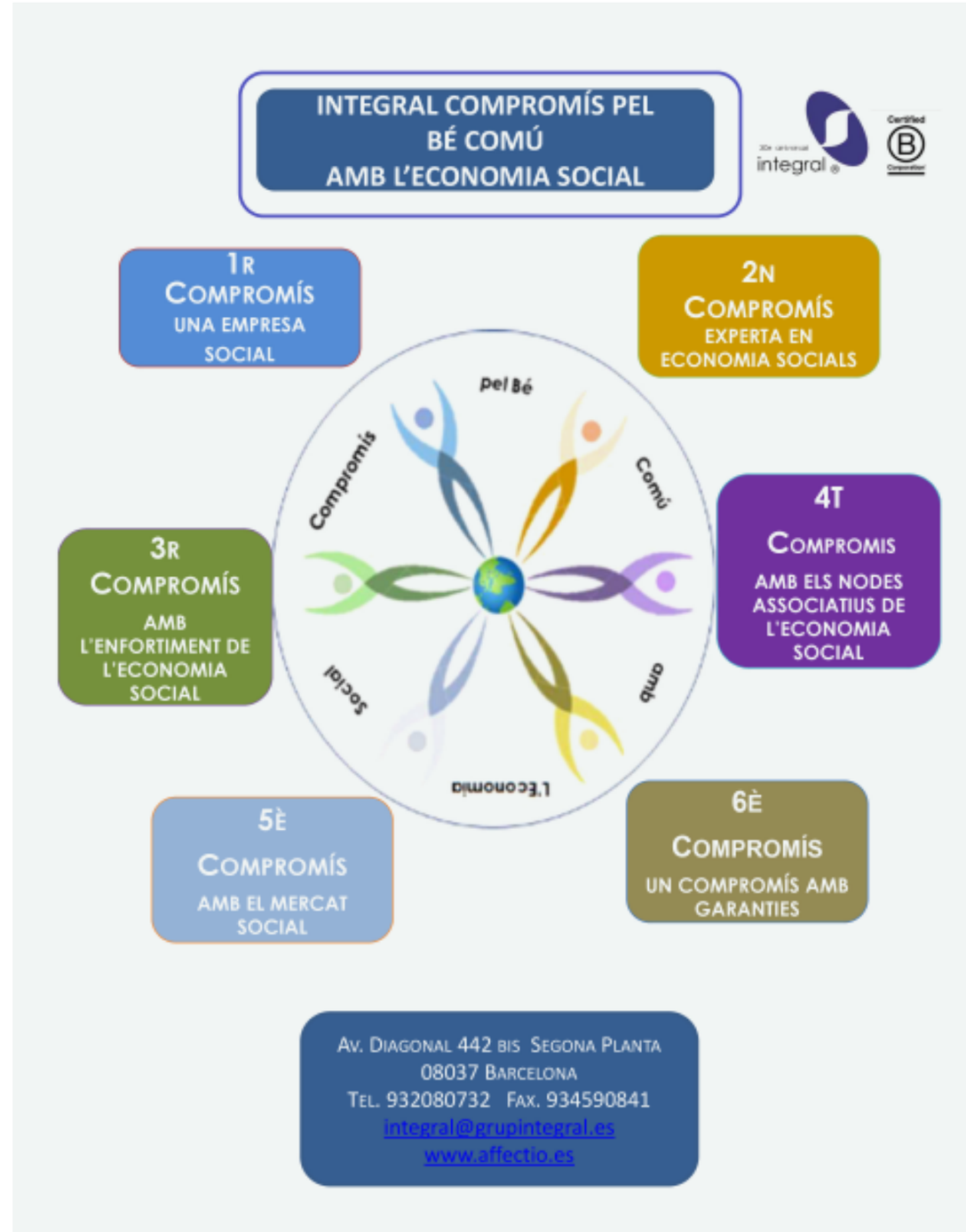

Visions, pràctiques i experteses feministes

BASES D'UNA ECONOMIA PER LA VIDA

La crisi global de la Covid-19 ha evidenciat allò que els feminismes plantegen des de fa dècades: la necessitat de posar la sostenibilitat de la vida de les persones i del planeta al centre de les polítiques econòmiques.

Text: Joana García Grenzner

La proposta de posar la vida al centre, que van popularitzar economistes feministes com Amaia P. Orozco, Cristina Carrasco o Yayo Herrero[1], implica reconceptualitzar l'organització econòmica, política, social i comunitària, i resumeix més de quaranta anys d'anàlisi, denúncia i creació d'alternatives i pràctiques des del moviment feminista, algunes de les quals es recullen a la proposta de pacte per una economia per la vida. Són, entre altres, la democratització, relocalització i transició ecosocial del model productiu, o la creació d'un model reproductiu que proveeixi de sanitat, educació, cures i serveis tota la societat mitjançant la gestió pública i la concertació publicocomunitària amb entitats i xarxes que presten o reben aquests serveis.

El pacte inclou també propostes com l'equiparació de drets laborals de les treballadores de la llar, que el moviment reivindica des del 2011, i l'impuls d'un model ecològic que afronti l'emergència climàtica a partir de la transició ecològica del model alimentari, l'orientació del sector agrari cap a la producció agroecològica i la sobirania alimentària. Propostes que, des dels anys setanta, desenvolupen activistes ecofeministes com Vandana Shiva en aliança amb les dones de xarxes camperoles internacionals com Via Campesina.

ELS FEMINISMES COM A MOTOR DE CANVI

Abans i després de l'esclat de la bombolla financera el 2008, el moviment feminista va alertar i proposar solucions per a la triple crisi economicoproductiva, de sosteniment del treball de cures i de sostenibilitat ambiental. També va denunciar les polítiques d'austeritat i les retallades en l'àmbit de la sanitat i l'educació, en drets laborals, socials, sexuals i reproductius, i en recursos i pressupostos per promoure l'equitat de gènere. Però també per lluitar contra les violències masclistes, la privatització del coneixement lliure o l'espoli de recursos i territoris als països del sud global, que la sociòloga Sandra Ezquerra contempla com a nous encerclaments dels béns comuns que perjudiquen en especial les dones.

Del 2017 al 2019, la vaga feminista laboral, social, de consum i cures convocada a 170 països va actualitzar la proposta que la Campanya Internacional per un Salari per al Treball de la Llar havia llançat el 1972 i va posicionar l'agenda feminista com a alternativa sistèmica[2]. Assemblees i comitès de base van bastir un programa d'acció en xarxa amb l'economia social i solidària (ESS), el sindicalisme històric i els nous sindicalismes que impulsen les treballadores domèstiques i sexuals, les kellys, els sindicats de manters, d'habitatge o de barri i les lluites per la sobirania alimentària i energètica, els drets socials, sexuals i reproductius, antiracistes, antiextractivistes i per l'equitat nord-sud i la justícia global.

A l'inici de la pandèmia de la Covid-19, el moviment feminista basc va caracteritzar-la com una "crisi de cures" i va crear una mesa tècnica perquè els poders públics debatessin amb els agents socials experts en aquest àmbit. Col·lectius de migrades, treballadores domèstiques i sexuals i altres espais feministes van articular caixes de resistència i dispositius de suport mutu i, juntament amb altres moviments, van impulsar el Pla de Xoc Social, que recull propostes com la protecció específica a les treballadores de la llar, la regularització de totes les persones migrants o el reforç de mesures de suport a les dones en situació de violència masclista[3].

TRENCAR AMB LES DESIGUALTATS ESTRUCTURALS

La crisi de la Covid-19 no ha fet sinó apuntalar les desigualtats de gènere, classe, origen, ètnia i funcionalitat d'un mercat laboral que, com explica Cristina Carrasco, està construït per a l'*homoeconomicus*: l'home cis, blanc, de classe mitjana, occidental i sense responsabilitats familiars[4]. Com indiquen Carrasco o Mertxe Larrañaga, l'atribució en exclusiva del treball domèstic, reproductiu i de cura a les dones explica que estiguin ubicades als sectors, categories i feines del mercat menys valorats socialment i laboral, amb contractes temporals i a temps parcial. Això els comporta desigualtat salarial, precarietat laboral, més vulnerabilitat a l'assetjament laboral, sexual i per raó de gènere, menys prestacions d'atur i incapacitat, menys pensió de jubilació i viudetat, així com més dificultats per accedir als llocs de decisió i representació i conciliar la vida personal, familiar i laboral.

Durant la crisi de la Covid-19, les dones s'han vist més exposades al virus pel fet de ser la majoria de treballadores de les feines essencials, en especial les vinculades a les cures sociosanitàries. A més, han patit el 54 % dels acomiadaments fruit de l'aturada econòmica, que ha colpejat amb duresa sectors econòmics on estan sobrerepresentades, com el social, les feines vinculades al turisme o el treball de la llar remunerat que forma part de l'economia submergida. També han assumit majoritàriament l'acompanyament d'infants pel tancament dels centres educatius, amb el consegüent increment de l'escletxa de gènere en la conciliació.

Com detalla Elba Mansilla, investigadora especialitzada en economia feminista, en l'àmbit del cooperativisme, l'ESS i el Tercer Sector la contractació femenina és del 50 %, que s'eleva al 70 % si parlem de contractació indefinida i a temps complet[5]. Mansilla i altres investigadores han constatat que, en aquest sector, es practica la igualtat salarial i s'afavoreix la conciliació[6]. Ara bé, com adverteix Mansilla, "es visualitza una segregació laboral vertical, ja que només un 40 % dels càrrecs de representació i responsabilitat són ocupats per dones malgrat que es tracta d'un sector feminitzat, on la majoria aclaparen les categories laborals inferiors". A més, afirma que "la conciliació continua sent exercida principalment per les dones, existeix un sostre de vidre de les treballadores de l'ESS i es produeix una certa segregació laboral horitzontal"[7].

Davant d'això, durant la darrera dècada han sorgit iniciatives que han posicionat i transversalitzat les visions i pràctiques feministes a nivell teòric, economico-productiu i organitzacional dins el sector[8], com ara l'aportació d'indicadors de gènere al pla estratègic de la Xarxa d'Economia Solidària de Catalunya (XES)[9]; l'assumpció del feminisme com a eix transversal de la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya (FCTC) el 2018, o la publicació de la Guia Sembrem Cures de Lafede.cat, que propicia la transició de les entitats cap a l'equitat de gènere. També l'Espai MigrESS, presentat el 2017, fomenta la incorporació de les persones migrades a l'ESS.

VALORAR L'EXPERTESA FEMINISTA, IMPULSAR LA SOSTENIBILITAT

Des dels anys setanta, diverses cooperatives impulsades pel moviment feminista han estat referents en camps com l'atenció a la salut sexual i reproductiva o l'abordatge de les violències masclistes, i s'han erigit en capdavanteres a l'hora de brindar serveis a l'administració pública a partir de la col·laboració publicocooperativa i la concertació publicocomunitària, tot creant guies, protocols i models d'intervenció i assessorant en l'elaboració de polítiques públiques.

Alguns exemples històrics són la gestió cooperativa del centre de planificació familiar de Bellvitge el 1980 i de Manresa el 1981; la cooperativa de llevadores Titània Tascó, creada el 1985; o Tamaia-Viure Sense Violència, el 1995[10]. A partir de l'any 2000 s'hi van sumar Candela i Trama, en el camp de la coeducació i la prevenció de violències; Punt 6, en l'urbanisme feminista, o Almena Feminista, en la comunicació, un àmbit en el qual destaquen cooperatives deganes com Drac Màgic, nascuda el 1970.

Al tercer sector, entitats com Creación Positiva o les fundacions Surt i Salut i Comunitat i altres també brinden serveis als municipis i al govern català i estatal, i els espais associatius Ca la Dona o el Centre de Cultura de la Dona Francesca Bonnemaison són experiències de referència en el camp de la gestió comunitària d'espais de l'administració.

El març passat, centenars d'entitats que proveeixen serveis a les diferents administracions van impulsar el manifest #SomEssencials, on reclamen el suport institucional necessari per garantir la seva continuïtat, dificultada tant per la crisi de la Covid-19 com pels dèficits estructurals a l'hora d'assolir la sostenibilitat. Cal recordar que Tamaia-Viure Sense Violència es va veure obligada a tancar a causa de la situació d'"intempèrie" que patia per la "manca de recursos" i la "precarietat".
Per revertir aquesta tendència, cooperativistes com Blanca Valdivia reclamen que les licitacions i la contractació pública incorporin clàusules socials i de gènere que valorin l'expertesa i la trajectòria feminista en camps com l'abordatge de les violències, l'educació, les cures, la salut o l'urbanisme feminista. També proposen que les administracions deixin de valorar positivament indicadors com l'alt volum de facturació o el baix preu del servei, ja que afavoreixen la precarietat laboral de les treballadores i les pràctiques empresarials poc equitatives i solidàries[11].
En el camp del treball de la llar i les cures, on predomina l'economia submergida i on les xarxes i petites cooperatives han de competir amb grans estructures, Mansilla proposa "una ocupabilitat de proximitat i clàusules socials que desmercantilitzin els criteris d'avaluació de les candidatures a la gestió dels serveis públics"[12]. Al sector agrari, per exemple, el foment de la compra pública de la producció local hauria de contemplar la situació específica de les dones que, com explica la ramadera agroecològica Martina Marcet, només representen un 20 % de treballadores i acostumen a tenir les terres més petites[13].

PROMOCIÓ ECONÒMICA AMB VISIÓ FEMINISTA

Per compartir sabers i optar a licitacions, subvencions i convenis, han aflorat iniciatives d'articulació i intercooperació. És el cas de la Xarxa de Dones Directives i Professionals de l'Acció Social (2012); Ramaderes de Catalunya; l'Associació de Dones del Món Rural (2018) o el procés Impulsem la intercooperació al sector cures (2019) de Coòpolis-Ateneu Cooperatiu de Barcelona, que aplega cooperatives de treballadores de la llar. A més, diverses cooperatives feministes de Barcelona comparteixen recursos i projecten impulsar un pol cooperatiu.

Cooperativistes com Edurne Jiménez, Mansilla i Valdivia coincideixen en la necessitat de dotar de perspectiva feminista la promoció econòmica. Per això, consideren clau enfortir les economies transformadores, les experiències no formalitzades i les xarxes de suport mutu que dones, lesbianes i persones trans, migrades, treballadores domèstiques i sexuals impulsen en els àmbits de la criança, l'habitatge o la supervivència econòmica. Segons Valdivia, és clau facilitar que aquestes iniciatives es formalitzin sense excessiva burocratització, mentre que, per Mansilla, això implica "fer seguiment i donar suport a les iniciatives naixents, no només des de l'Administració, sinó des de les pròpies organitzacions representatives de l'ESS"[14].

Per tal d'incorporar la mirada feminista a les accions i polítiques de promoció econòmica, Mansilla insta a "superar l'imaginari de l'emprenedor neutre a nivell de gènere, origen i nivell formatiu". Això implica tenir en compte "les responsabilitats de cures de les persones participants en itineraris formatius i acompanyament", així com "l'atenció a la cura i el sosteniment dels propis equips en els processos de formació i acompanyament" per crear cooperatives i empreses socials. Per fer-ho possible, proposa desenvolupar ajudes financeres i recursos formatius i activar processos de transició organitzacional feminista[15].

Segons Valdivia, aquests processos són necessaris "al conjunt del sector", i per fer-los —conclou— cal "abordar les pròpies contradiccions internes; valorar els sabers i les genealogies de les entitats feministes en aquest camp" i fer "sostenible la seva participació als espais de representació de l'ESS i del tercer sector i als òrgans col·legiats per planificar la política econòmica, fet que requereix el suport econòmic i material de les administracions i de les estructures d'articulació del sector" [16].—✻

1. Taula rodona "Crisis, cures i treballs". Jornades feministes estatals, Granada, 2009, Coordinadora Estatal d'Organitzacions Feministes.
2. "Feminismos o barbarie: la primera huelga feminista desde abajo": García Grenzner, J. (2019). *Anuario de movimientos sociales* 2018, Fundación Betiko.
3. "Coronavirus, pandemia y crisis global: una mirada feminista". García Grenzner, J. *Pikara Magazine*, 15.4.2020.
4. Carrasco, C.; Bosch, A. i Grau, E. "La ley de dependencia y el mito del homo economicus". *Revista de Economía Crítica*, núm. 5. Març de 2006, pàg. 105-107.
5. Mansilla, E. "Iniciatives feministes de cures" a *Economia Feminista de les Cures*, pàg. 233-243, a Estivill, J. i Miró, I. (2020): *Economia social i solidària a Catalunya: fonaments teòrics i reptes estratègics*. Barcelona, Icaria Editorial. En premsa.
6. Veure nota 5 i Mansilla, E.; García Grenzner, J.; Alberich, S. (2014). *Femení plural. Les dones a l'economia cooperativa*. Diputació de Barcelona.
7. Veure nota 5.
8. Ídem.
9. Aquesta fou fruit de les recomanacions de la recerca Femení plural. *Les dones a l'economia cooperativa de Mansilla*, E.; García Grenzner, J.; Alberich, S. (2014).
10. Veure cites 5 i 6.
11. Conversa amb Blanca Valdivia, Col·lectiu Punt 6.
12. Veure cita 5.
13. "A pagès la feina no para ni pot parar". *Nació Digital*, 30.3.20.
14. Veure cita 5.
15. Ídem
16. Veure cita 11

Les cures van molt més enllà d'allò que imaginem, són una peça clau que desengrana i manté a escala planetària tot un sistema; tot allò que es fa per mantenir la vida. Però no hi ha una definició consensuada i, quan es posa sobre la taula, apareixen resistències a parlar-ne; i és que també implica parlar de violència estructural.

Text: Irene Moulas

Les cures i la cultura de la culpa

Parlo de mi, que és des d'on puc: cisdona, 33 anys, blanca, europea. He hagut d'acompanyar el meu pare en múltiples depressions que ha viscut al llarg de la vida. Dic "viscut" —i no "patit"— amb tota la intencionalitat política, ja que les persones vivim l'experiència del trastorn mental i no som el trastorn en si.

Quan explicava que el meu pare tenia depressió no percebia que les persones m'estiguessin entenent del tot. Creia que ho associaven a un episodi de tristesa no tan greu. Des de la vulnerabilitat els deia: "el meu pare fa un any que no surt de casa, només va de l'habitació al lavabo, ha arribat a un punt que li aixafem les pastilles i les posem dins del sopar perquè no se les pren —imagineu que dolent devia estar allò—, o li portem la higiene perquè és possible que es faci les necessitats al llit". Em sentia culpable per estar explicant aspectes tan íntims d'una persona que tant m'estimo, i també per no saber cuidar-lo, aportar-li motivació vital o qualsevol estímul (aquí remarco que, a part de dona i filla, soc psicòloga social comunitària, amb l'estigma que anava creixent dins meu). I, finalment, la culpa va tornar quan vam haver d'ingressar-lo a psiquiatria o quan, mesos després, va passar a una residència de gent gran perquè a casa no el podíem sostenir.

I per què explico això? Doncs perquè aquesta experiència em fa plantejar com valorem les persones com a societat, quins malestars ens travessen, quin sentit té mantenir el circuit de treballar per obtenir diners, deixar de fer-ho per cuidar algú i fer-ho sense paternalisme, intrusisme o reproduint patrons de poder. També m'interroga sobre com tenim cura de les agressions que podem sofrir o reproduir al llarg de la vida i per què les associacions de familiars són tan poc conegudes, per què no hi ha espais de criança per a gent gran. I així, un llarg etcètera.

QUI CUIDA

Primer de tot cal tenir una actitud crítica[1] i també ser conscients que conèixer la història[2] ens fa lliures, ja que darrere de tota estructura de cures hi ha moltes dones obligades a patir processos migratoris. Un circuit

Il·lustració: Geometriasdecolores

de precarietat, contaminació, extorsió i destrucció. El documental *Cuidar entre terres*[3] ens apropa a les trames transnacionals de cures i les relacions nord-sud.

En l'àmbit intrafamiliar, variarà segons la tipologia de família i cultura, però una màxima és que a la família de sang no se l'abandona, sense adonar-nos que la unitat familiar heteronormativa i monògama segueix determinades lògiques productives i reproductives que contribueixen al sistema patriarcal i capitalista. És cert que existeixen altres formes de relació que trenquen aquests cànons, però no són la panacea, ja que no deixen d'imitar les mateixes lògiques.

Semblaria que una alternativa sigui "la família escollida", però al final tampoc te'n lliures de cuidar-la, perquè les relacions es basen en les cures. M'agrada la Brigitte Vassallo[4] quan diu que "la no monogàmia no només és tenir sexe amb altres persones, que també; és igual de revolucionari portar un plat de sopa a la veïna del davant, que saps que és gran, i preguntar-li com està. Això també és poliamor". A l'extrem oposat, una bona referència és el documental *La teoria de l'amor suec*[5].

UN TREBALL HOLÍSTIC

Abans que res cal posar les cures en valor. Entendre que, sense elles, el món no arriba mai a la cantonada i que el repte passa per garantir la llibertat d'elecció de la persona que cuida, com ho fa i què vol rebre a canvi, cosa que demana inventar noves fórmules per no acabar reproduint lògiques capitalistes. D'això se'n pot aprofundir en termes d'economia social i solidària, teoria ecofeminista (terme de Françoise d'Eaubonne)[6], decreixement, antiracisme i feminisme comunitari.

També és bàsic adonar-nos de les desigualtats estructurals, integrar el coneixement situat (Donna Haraway, 1991), com juga la interseccionalitat i, alhora, generar espais on aquestes desigualtats estiguin més apaivagades. En aquesta línia, és interessant l'instrument d'interseccionalitat de Maria Rodó de Zárate (Relief Maps, 2014)[7].

Tenir cura també implica atendre les agressions en la totalitat de les seves esferes (racistes, homòfobes, disfòbiques o aporofòbiques) i seguir treballant en protocols per combatre-les, ja que el feixisme utilitza qualsevol escletxa per colar-se.

Igual de necessari és incorporar el llenguatge no binari i responsabilitzar-se de les paraules. Per exemple: l'humor té límits? D'entrada semblaria que no, però d'allò que riem és allò que legitimem com a societat i no deixa de ser un mirall d'aquesta. Per tant, sense responsabilitat l'humor queda buit de contingut i cures. De la mateixa manera que hem de veure la diversitat com un bé comú, ficar-nos al sac de les divergents, naturalitzar la vida, la mort i la malaltia, i no tancar-nos de portes endins.

QUI CUIDA A QUI CUIDA

Cuidar una persona aporta conseqüències en la salut de la cuidadora. Beneficioses, ja que es pot rebre l'agraïment, però també pot generar sentiments aparentment contradictoris, com són la ràbia o la tristesa. Per tant, cal parlar-ne en espais de confiança on no hi hagi judici, per no despertar aquell monstre de la culpa interna que tan ràpid flirteja amb la vergonya i el càstig.

I és que cuidar-nos a nosaltres mateixes és un acte revolucionari, i encara ho és més per aquelles que estem al peu del canó, deixar-nos cuidar. Tot un aprenentatge: dels creadors de "dona empoderada i independent" a "dona ofegada amb la seva pròpia misèria per no saber demanar suport". Cal, doncs, detectar els ítems d'alarma propis, respirar, connectar l'emoció amb el cos i prendre consciència de en quin punt s'està. Perquè, quan ho assoleixes, aprens noves formes d'estimar-te, les autoabraçades i els massatges a llocs del cos que tenies oblidats. És quan l'art, la creativitat i jugar fan que s'obrin cels, desvetllant matisos i colors diferents per carrers ja caminats.

A TALL DE CONCLUSIÓ

En català, el verb "curar" té a veure amb les cures, mentre que en castellà no existeixen les cures però sí los cuidados, que venen de cuidar. La "cura" prové del llatí, com a remeis per a malalties físiques o espirituals, referint-se a medicaments o tractaments mèdics. Per tant, si parlem de cures, estem dient que hi ha remei.

Quina seria la paraula que transcendeix per cuidar i curar a escala comunitària? L'important és tenir present les desigualtats i el poder; crear espais de relació on la diversitat sigui una oportunitat i un bé comú; posar empatia radical (concepte de Clara Valverde)[8]; utilitzar una perspectiva emocional a casa, a la feina, als carrers, als barris i a qualsevol lloc.

Al capdavall, les cures impliquen observar, callar i després, si cal, parlar. És preguntar davant el desconeixement, naturalitzar la mateixa vulnerabilitat i poder expressar-la. És escoltar i abraçar la de les altres, és equivocar-se i seguir aprenent, i confiar que el grup et sostindrà.

Alejandro Cencerrado[9], de l'Institut d'Investigació de la Felicitat de Copenhaguen, ens recorda que la solitud és el gran mal de la societat. I que, per atacar-la, ens calen relacions de qualitat, on la confiança ha de ser estratègica per generar benestar. Les cures, doncs, signifiquen responsabilitat, compromís, llenguatge i amor cap a una i les altres. Més que la tecla, són la clau que determinarà la melodia que vindrà i el fet que, si volem un món digne, haurem d'arremangar-nos. Dit d'una altra manera: cuidar és tenir una mirada crítica global, abandonar l'individualisme i saber que els nostres actes —les formes de consum, les pràctiques relacionals, allò que dius o com tractes l'entorn— incideixen en un tot.

"Cures" vol dir revisar-se en els privilegis, acceptar-se en les incoherències, analitzar la violència que rebo i que exerceixo internament i cap a les altres, polititzar els malestars interns i recuperar el glamur de la tendresa, l'afecte, l'empatia i la compassió —que no pietat— en la dosi adequada. I és que, si totes som vulnerables i interdependents, per què no som més humils i ens cuidem amb corresponsabilitat?

Com a anècdota, abans de sortir de casa quan l'ambulància va venir a buscar el meu pare, anava amb pijama i una pinta descomunal. Feia molt que no sortia, es va girar, i es va posar el seu barret negre de líder comunitari que l'hi havia regalat feia temps. I de cop i volta, amb un sol gest, va treure l'impuls i la força vitals de tota una vida... va deixar la culpa i la vergonya aparcades, i jo... jo vaig plorar.—✻

1. OEA CIM, Comissió Interamericana de Dones. (2020). "Covid-19 en la vida de les dones: Emergència global de les cures". Eurosocial.
2. Borderías, C.; Carrasco, C.; Torns, T. (2019). *El treball de les cures. Història, teoria i polítiques*. Ed. Catarata.
3. Camprubí, B.; Celma, A.; Gebellí, N.; Marcos, E.; Rigol, M. (2019). *Cuidar entre terres*. Producció: La Directa i CooperAcció.
4. Pacheco, A. (15 de novembre de 2018). Entrevista a Brigitte Vasallo. *PlayGround*. Recuperat de: https://www.playground.media/news/estamos-siempre-repitiendo-amores-que-son-eternos-solo-durante-un-rato-11557
5. Gandini, E. (2016). *La teoria de l'amor suec*. Suècia. (Disponible a Filmin.es)
6. D'Eaubonne, F. (1978). *Ecologie et féminisme: Révolution ou mutation*. Libre&Solidaire
7. Rodó-de-Zárate, M. (2014) "Developing geographies of intersectionality with Relief Maps: reflections from youth research in Manresa, Catalonia". *Gender, Place & Culture*, vol. 21, (8), pàg. 925-944.
8. Valverde, C. (2015). *De la necropolítica neoliberal a l'empatia radical. Violència discreta, cossos exclosos i repolitització*. Icaria.
9. Cencerrado, A. (2020). "La soledat és el factor que més afecta a la felicitat". Recuperat de: https://aprendemosjuntos.elpais.com/especial/la-soledad-es-el-factor-que-mas-afecta-a-la-felicidad-alejandro-cencerrado/

Publicitat

Prevenció de Riscos Laborals

Única cooperativa catalana acreditada com a Servei de Prevenció Aliè

- Salut i benestar des de la integració de la prevenció a la producció
- Eficàcia, adaptabilitat i implicació al servei del desenvolupament de les empreses
- En benefici del Know How de l'Organització, gestió democràtica, equitat i baixa rotació de personal
- Un model de treball flexible en base a normes internacionals de qualitat
- Donem servei a 10.000 persones d'entitats de l'Economia Social
- Hem après de més de 50.000 persones d'empreses de qualsevol sector i dimensió
- Compromís d'acompliment de les planificacions pactades entre SePrA i el client

SePrA servei de prevenció

Trinxant, 100. Local
(08026) Barcelona
93 457 41 45
comunica@sepra.cat
www.sepra.cat

CULTURA EMANCIPADORA VERSUS MONOPOLIS DIGITALS

La pandèmia de la Covid-19 ha fet que el capitalisme de plataforma i aquelles empreses que el representen reforcin el poder. I això fa que, davant la impossibilitat de convocar-se a l'esfera pública tradicional (carrer, família, treball...), els ciutadans es bolquin cada vegada més a l'esfera privada digital. Una inèrcia que només podrà revertir-se entomant el debat i fent canvis estructurals.

Text: Ingrid Guardiola

Netflix, Disney Channel, Amazon Prime, YouTube i altres plataformes digitals han estat les escollides per al consum televisiu i audiovisual; Google Meet, Zoom, WhatsApp (Facebook) o Skype (Microsoft) per a les videoconferències; Instagram, Facebook o TikTok per a les xarxes; mentre que Amazon o les empreses de riders (Glovo, Deliveroo, Uber Eats...) per obtenir tota mena de productes. Només durant el primer mes de confinament, Amazon va contractar 100.000 treballadors als Estats Units.

Aquestes empreses integren el conegut com a "capitalisme de plataforma", la qual cosa significa que s'insereixen en el capitalisme neoliberal operant a través de la tecnologia digital connectada. Com bé explica Nick Srnicek (2018), es tracta d'una economia basada en la informació i que usa interfícies que funcionen com a plataformes de dades per acumular capital. No sols això: la majoria dels seus treballadors són flotes d'autònoms precaritzats, sotmesos a un sistema de producció sota demanda i permanentment monitorats per una dinàmica que no descansa, atès que la política és mantenir-se en actiu 24/7.

Fa poc, el director executiu de Netflix, Reed Hastings, deia que els seus competidors no eren les altres plataformes de vídeo sota demanda, sinó el son (*sleep*) dels espectadors, i materialitzava allò que Jonathan Crary va dir el 2013 a l'obra *24/7: Late Capitalism and the Ends of Sleep*. És a dir, el fet que el capitalisme tardà colonitza la franja temporal en la qual restem solidàriament improductius. L'objectiu consisteix, doncs, a crear un mercat sense fi ni límits i a escala 1:1 amb la vida.

A més a més, cal tenir en compte que moltes d'aquestes plataformes (TikTok, Facebook...) pretenen funcionar com a plataformes multiservei: des del comerç electrònic, passant per la comunicació social o l'ajuda financera. Els anglosaxons en diuen *infrastructurialization of platform* (infraestructuralització de la plataforma).

COMPRAVENDA DE COMPORTAMENTS

A banda de comptar amb treballadors directes (interns i autònoms), les empreses del "capitalisme de plataforma" també tenen empleats indirectes que treballen com a usuaris i produeixen dades. La professora de Harvard, Shoshana Zuboff, a *The Age of Surveillance Capitalism* (2019), encara hi afegeix una tercera capa: la més profunda i que no té a veure tant amb el disseny de la interfície o les relacions contractuals amb l'empresa, sinó amb la instauració d'un model socioeconòmic basat en eines digitals de gran valor predictiu que traspassen en el món físic. Ella ho anomena "capitalisme de la vigilància".

Zuboff afirma que aquestes dades que les plataformes recopilen, creuen i analitzen (rostres, converses, informació de geolocalització, informació de perfil, cercles de relacions i altres metadades) es venen per fer operacions economicomilitars de diferents tipus. I això suposa —afegeix— que "l'experiència humana privada es transforma en dades del comportament", bé sigui del passat, present o del nostre comportament futur, i usurpa el lloc de les velles moires.

Així, un segle després que Edward Bernays —el pare espiritual de les relacions públiques— digués que qui tingui el control sobre el comportament de les masses mourà els fils d'un govern invisible i tindrà el poder en una democràcia de masses, la professora de Harvard ens parla d'aquestes *shadow operations* (operacions a l'ombra), les quals realitzen unes eines que, a priori, es venen com a facilitadors de les relacions, l'entreteniment o la compravenda de productes.

QUAN EL DIGITAL ÉS PSICOSOCIAL

Shoshana Zuboff remarca que no es tracta d'un món digital aïllat del món físic, sinó de l'avantsala d'allò que, més d'hora o més tard, traspassarà en el món físic. És com si el món digital fos un quiròfan i el món corpori una de les seves portes de sortida. Dit d'altra manera: tot allò que fem *en línia* esdevé una fenedura que dona permís a les empreses perquè facin amb nosaltres el que vulguin.

El visionari Marshall McLuhan, als anys seixanta, ja assegurava que, amb els nous mitjans electrònics, el nostre sistema nerviós s'havia tornat exterior a nosaltres i l'havíem lliurat a les empreses. Per tant, no és hiperbòlic dir que aquestes empreses s'instal·len dins nostre i vivim en un món digital amb grans implicacions psicosocials.

Segons Zuboff, aquestes empreses s'aprofiten dels pics de vulnerabilitat dels usuaris per llançar-los missatges en el moment més oportú, i condicionar les seves decisions de compra, vot o producció d'emocions. D'aquí que tot allò que escollim, diem o fem no és banal, al contrari: hauríem de saber a quina empresa ens allotgem, la informació i els permisos que li donem, com ens protegim d'ella, què ens ensenya i quines relacions fomenta. I no es tracta d'una qüestió merament d'ètica, sinó de poder o no poder accedir a la informació necessària.

EL NAUFRAGI DAVANT EL VIRUS

Aquesta vulnerabilitat a la qual estem sotmesos s'ha incrementat amb la pandèmia, moment en què l'administració ha hagut de donar una resposta digital immediata al confinament de la població i adaptar els serveis presencials a serveis *en línia*.

Un viratge que, a més de virtualitzar l'educació i el

treball, ha comportat que conceptes com “immersió”, “migració” o “transició” hagin quedat obsolets davant la falta de temps per prendre una decisió raonada i raonable. És a dir, s’ha optat per un salt al buit digital on tot el sistema educatiu i una part del sistema cultural s’ha posat en mans de Google.

Precisament sobre aquest fet, quinze dies abans del confinament, el 29 de febrer, es va debatre en el Congrés de Sobirania Tecnològica que va tenir lloc a la Lleialtat Santsenca, un fòrum imprescindible per entendre, crear i gestionar el present i el futur digitals. Doncs bé: a la sessió “Google desembarca a l’escola pública”, la FAPAC adverteix d’una situació que, si bé d’entrada semblava incipient, ha esdevingut una realitat que implica molts efectes: hem cedit totes les nostres dades i, per tant, tots els nostres afectes i comportaments presents, passats i futurs, a una empresa privada en la qual no trobarem cap rastre de retorn social.

PALESAR LES LÒGIQUES PER PODER-LES CANVIAR

Per canviar les eines cal canviar les lògiques i per fer-ho hem de fer-les evidents. Per tant, davant de la lògica extractivista de les empreses del capitalisme de plataforma, l’administració pública hauria de fer un gir i optar per empreses que irriguin en el teixit local.

I és que, si pensem en el sector mediàtic i cultural, i una mica en l’educatiu, podríem dir que el sector públic no ha acabat de resoldre el seu dèficit democràtic. Ens trobem amb una gerencialització de les institucions públiques, l’eliminació de col·laboradors i col·laboradores de llarg recorregut, i l’aplicació d’una llei de l’administració pública que, a més d’aprimar els recursos i les plantilles, penalitza els autònoms (falsos i reals) que ella mateixa va crear i externalitza els recursos amb concursos que premien les ofertes a la baixa. Concurs fets a mida perquè els guanyin les grans empreses.

Per tant, falten dosis de transparència, reduir les jerarquies, reformular el diàleg publicoprivat, obrir-se i permetre el relleu generacional. Tot plegat, si no, vicia les institucions i les porta a no entomar les crisis quan venen. Perquè, si alguna cosa hem après de la pandèmia és que les crisis són més difícils de governar amb les estructures actuals, basades en la centralització (estatalització dels serveis públics), l’especialització (se sap molt d’esferes menudes), l’aïllament de la gent (compartimentació i *departamentitis*) i la pressió d’uns protocols burocràtics inservibles, fins i tot si la gent està ben preparada i és competent en la matèria.

Aquest disseny de les estructures provoca que, davant una crisi, l’única opció digital possible sigui fer un contracte a l’engròs amb una gran corporació en nom de l’eficàcia. Un tipus d’empresa que és l’única que pot rendir de presa, invertir a fons perdut, i que ha previst escenaris de futur perquè té la informació generada en les plataformes digitals gràcies al capitalisme de la vigilància. D’aquesta manera és com, en nom del funcionalisme i l’eficàcia, ho estem delegant tot als gegants transnacionals i destrossant l’ecosistema, també el cultural. Susan Sontag ja ens advertia que els mites i les metàfores també maten o que, si no maten, com a mínim, contribueixen a prendre decisions errònies si aquests mites i aquestes metàfores han esdevingut inservibles o inadequats.

NOVES RELACIONS, ALTRES ORGANITZACIONS

Tot això demana canvis estructurals i legals. No en va, Alexander Kluge indicava que els advocats i els poetes tenen molta feina per fer, però també els juristes, els economistes i els polítics, no només en apagar focs, sinó en intentar evitar futurs incendis.

Quan l’economista *best seller* Thomas Piketty parlava, durant el primer confinament, de la importància d’augmentar la capacitat de negociació per viure en un entorn econòmicament més saludable (això és, distribuït), podíem pensar en la cultura i en com les grans empreses han capitalitzat la negociació i unes convocatòries públiques que, en molts casos, viuen de la inèrcia. S’acompleix el principi fatídic segons el qual la informació és poder i el poder es comunica també a les institucions *intramurs*. I com ha quedat demostrat, com més endogàmica i inercial és la relació entre l’administració pública i les empreses que li presten servei, més fàcil és que es corrompin i anul·lin els codis ètics amb els quals es presenten. Uns codis ètics que, a l’hora de produir, obtenir beneficis i assignacions de confiança, ja ningú no recorda. Per això cal preguntar-nos: és lícit donar una subvenció a una empresa que no tracta bé els treballadors i incompleix les mínimes garanties ètiques?

Si en el format cooperatiu i associatiu s’obliga a posar cura i responsabilitzar tots els treballadors del funcionament de l’organització, el fet és que en una empresa tradicional no sempre és així. Per això cal fer visible i donar suport a formes d’organització cultural que posin en relleu la responsabilitat social compartida, així com una redistribució i mutualització de les competències, les metodologies, els recursos i els beneficis.

PAS OBERT A LES ALTERNATIVES

Si abans dèiem que hi ha un transvasament directe entre el món en línia (*online*) i el món fora de línia (*offline*), també hem de dir que existeix una relació estreta entre el disseny de les institucions públiques i les maniobres

que poden fer en temps de crisi. Per aquesta raó, la pregunta no és què fan les institucions, sinó què poden i què no poden fer i què han de canviar aquestes per ampliar l’espectre d’allò possible.

En altres paraules: com podem passar d’un sistema mediàtic, cultural i educatiu basat en grans institucions encallades en el seu funcionament intern i dependents de les externalitzacions a grans empreses (poques i inercials, anomenades des d’una part del sector públic com a “projectes tractor”), a un sistema porós, flexible i que amplií les formes de relació.

Fer-ho vol dir obrir-se a l’univers del qual forma part l’economia social i solidària sota la fórmula de cooperatives, associacions culturals i reprenent el diàleg trencat amb els autònoms, molts d’ells representats pels gremis sectorials.

Si això succeís, la institució hi guanyaria a bastament, ja que aquests permetrien, en primer lloc, conèixer el sector, la seva fisonomia i necessitats i, en segon lloc, prendre decisions més àgils, sostenibles i saludables en temps de crisi, on la interlocució i la negociació han de ser permanents.

Ja en el document *Culture & ESS (Voies d’action pour développer l’économie cuturelle, sociale et solidaire* (Le Labo, Fondation Crédit Coopératif, 2020) es descriu l’economia social i solidària com una tercera via al marge de l’Estat i del mercat, l’única capaç de restaurar un sistema cultural fracturat. I si aquest diagnòstic es refereix a França, un país que sempre ha cuidat la seva cultura, la realitat precària del nostre sector mediàtic i cultural la fa més necessària que mai.

De fet, l’informe també apunta que el sector públic ha d’alimentar la cooperació cultural i premiar les empreses d’interès col·lectiu perquè puguin disposar d’eines financeres pròpies, un marc legal facilitador, ajudes específiques a la cooperació i el suport d’una administració que ha d’acompanyar (transferència de coneixements, eines, metodologies i possibilitats) i diversificar. Això sí que serien canvis d’arrel.

En aquesta línia, l’any 2018 es va publicar a Barcelona un informe sobre la cooperació cultural on se subratlla la importància d’apostar per la cultura social i solidària, però en canvi, a l’hora de prendre decisions en èpoques rellevants —com els que demana una crisi—, s’opta per treballar a partir d'allò que sempre s’ha fet: posar pedaços temporals perquè la barca no s’enfonsi. És hora, doncs, de prendre’s seriosament els diferents informes i diagnòstics, sortir del fet simbòlic i transformar d’arrel les institucions davant d’un desteixit cultural asfixiat. Només llavors tindrà sentit posar-se a fer el gran inventari d’alternatives que hi ha als monopolis digitals.

Però mentre la llei faci de les alternatives una quimera o una anècdota explicada des d’un paternalisme recalcitrant, haurem de seguir en aquest momentani “pas enrere”.—✻

Jessica Gordon-Nembhard

"EL COOPERATIVISME ÉS UNA PODEROSA EINA CONTRA LA DISCRIMINACIÓ"

El cooperativisme negre als Estats Units ha experimentat un important creixement els darrers anys. Malgrat l'atàvica discriminació que pateix aquesta comunitat, l'aprenentatge i les accions de suport mutu sorgides a les últimes crisis l'han esperonat a articular-se per esdevenir un actor de primer ordre. Jessica Gordon-Nembhard (Nova York, 1956), repassa l'auge d'aquestes iniciatives i el repte a què s'enfronten per consolidar-se a llarg termini.

Text: Anca Voinea (*The Co-op News*)

Abordar la injustícia i la desigualtat econòmica ha estat un motor clau per al desenvolupament dels moviments cooperatius arreu del planeta. Des dels Pioners de Rochdale a Gran Bretanya fins al cas de Mondragón al País Basc, el model cooperatiu s'ha utilitzat com a mitjà per apoderar les comunitats desafavorides.

També és el cas dels Estats Units, on les comunitats negres van començar a establir cooperatives als anys trenta del segle passat per apoderar-se a si mateixes. En un discurs de 1934, el sociòleg i activista de drets civils William E.B. Du Bois va fer una crida a les comunitats negres a desenvolupar "una nació econòmica dins d'una nació".

Defensor del cooperativisme com a via perquè els afroamericans definissin el seu destí, el concepte Du Bois —conegut per "cooperació econòmica racial"— està documentat en l'obra de Jessica Gordon-Nembhard, autora del llibre *Collective Courage: A History of African American Cooperative Economic Thought and Practice*, on explora la tradició de l'economia cooperativa negra en el context de la lluita pels drets civils.

Especialitzada en economia política negra i alfabetització econòmica popular, Gordon-Nembhard és professora de justícia comunitària i desenvolupament socioeconòmic al John Jay College de Nova York. Durant els anys noranta, quan treballava pel Fons de Defensa de la Infància a Washington D. C., va sorgir el seu interès pel cooperativisme, i també va explorar estratègies comunitàries favorables a la família.

UNA MIRADA A LA HISTÒRIA

Gordon-Nembhard, per qui el cooperativisme pot ser "una poderosa eina per apoderar els grups subalterns que lluiten contra la desigualtat i la discriminació", ha orientat la recerca a conèixer els motius pels quals les comunitats negres han creat cooperatives a tot el país. "En un principi, van ser una resposta a la marginalitat i la crisi. Naixien perquè les persones negres no podien accedir a aliments de qualitat, sanitat o la banca. Així van crear els seus negocis".

Segons aquesta professora, la convicció que l'economia cooperativa ajudava a sobreviure va portar el moviment a plantejar fórmules per reforçar aquestes iniciatives. "Malgrat que la majoria va seguir una estratègia de supervivència, també hi havia un pensament afroamericà que veia en les cooperatives el camí per desenvolupar una economia solidària de grup".

Això no evitava que les cooperatives creades pels negres haguessin d'enfrontar nombrosos obstacles, entre els quals la violència, sobretot quan intentaven fer-ne a gran escala. "Hi havia una forta oposició, tant en forma de sabotatges financers com en linxaments o cremes de magatzems cooperatius", afirma.

Finalment, les cooperatives més exitoses van ser les que havien estudiat la seva viabilitat mitjançant la relació amb altres experiències. "Els anys trenta algunes van visitar el Moviment Antigonish al Canadà i el 1935 van convidar al cooperativista japonès Kagawa a Harlem per parlar sobre com formar cooperatives de consum. Es va produir una dinàmica internacional que encara no es coneix prou".

A part d'integrar referències exteriors, també va produir-se un aprenentatge interior. "A Gary (Indiana), una cooperativa negra que començava a caminar, va ser visitada per diferents grups de Chicago i de Richmond, mentre que la Federation of Southern Cooperatives, l'organització del cooperativisme afroamericà als estats del sud, va enviar una delegació a Nova Escòcia per estudiar el moviment d'Antigonish a finals dels anys seixanta. Encara avui les cooperatives porto-riquenyes recorden quan el pare Moses Coady va visitar-les i va ajudar a enrobustir el sector cooperatiu".

Més recentment —explica Gordon-Nembhard— les cooperatives estatunidenques han buscat inspiració a Mondragón, al País Basc, fins a l'extrem que la fleca Arizmendi de Califòrnia —que pren el nom del fundador de Mondragón— ja compta amb establiments a les ciutats de San Francisco, Berkeley, Emeryville, San Rafael i Oakland.

DEL RACISME A L'EQUITAT

Abans les comunitats negres no tenien gairebé contacte amb el moviment cooperatiu, ja que la segregació racial els impedia fer-ho més enllà del *tokenisme* ("participació simbòlica"). Segons Gordon-Nembhard, "no atreien els negres perquè no sols els rebutjaven; també els mancava sensibilitat cultural i la invitació a unir-se".

A més d'aquesta circumstància, hi havia problemes d'ordre legal per incorporar els negres al món cooperatiu. Sobretot durant els anys quaranta, en què les lleis impedien als negres i als blancs estar a la mateixa habitació, formar-se i treballar plegats. Només al cap d'uns anys, gràcies a la lluita del moviment pels drets civils, els negres van començar a tenir garanties per integrar-se a la resta de la població i constituir experiències cooperatives.

Gordon-Nembhard adverteix, però, que encara avui les cooperatives formades per blancs estan lluny d'atraure membres de la comunitat negra, fer-los sentir còmodes i ajudar-los perquè adquireixin funcions de lideratge. Prova d'això és la quantitat de negres que ocupen llocs de treball poc remunerats, cosa que no els priva d'estalviar i incidir en l'àmbit cooperatiu, ja que els requisits per treballar-hi són excessius quan es tenen dues o tres feines al mateix temps.

Per tant, si bé la majoria accepten la inclusió, han de combatre discriminacions i microagressions de diferent tipus. "No crec que la inclusió sigui prou forta. L'objectiu hauria de ser l'equitat, és a dir, que tinguin les condicions socials i econòmiques suficients per participar en les cooperatives i que aquestes els convidin a fer-ho".

Per Gordon-Nembhard, entendre el que pateix la comunitat afroamericana és un dels reptes més importants en aquest àmbit. "Les cooperatives necessiten conèixer les seves complexitats i com el racisme ha creat al llarg de la història un tipus de cultura i una reticència als afroamericans a intentar-ho. Encara tenim molts deures per endavant".

DUES CRISIS, UNA GRAN OPORTUNITAT

Per Gordon-Nembhard, entre els reptes del moviment afroamericà també hi ha relacionar-se amb les escoles i introduir la joventut a les cooperatives. Sense oblidar la lluita per una legislació no discriminatòria. "Cada estat té una llei diferent sobre com incorporar-los a una cooperativa. A l'estat de Nova York, per exemple, ja han aconseguit que l'administració ho accepti. Només necessiten més temps, energia i diners per mantenir aquest impuls".

Tot i els entrebancs, les cooperatives negres s'han obert pas i han experimentat un gran creixement els últims anys, sobretot arran de la creació el 2006 de la Federació de Cooperatives de Treballadors dels Estats Units, la qual ha incidit en matèria d'educació a mesura que ha connectat cooperatives, relacionat les institucions i organitzat múltiples conferències. L'altre gran impuls va ser la crisi del 2008, la qual va fer que les comunitats d'immigrants expulsades de les feines segures trobessin en les cooperatives una alternativa per assolir una ocupació estable.

Gordon-Nembhard afegeix que la mateixa situació està passant ara amb la crisi de la Covid-19, que tot i l'amenaça per a la salut i el desenvolupament, ha obert la porta a nous negocis. "La història ens ensenya que les recessions sempre han provocat la creació de cooperatives, i la meva recerca confirma que la dècada dels anys trenta va ser un dels períodes en els quals més cooperatives negres es van crear". Per l'experta en política econòmica, les crisis perjudiquen algunes empreses i en dificulten la creació, "però també es produeix una major proliferació d'empreses cooperatives, per la capacitat que tenen d'encarar el fracàs del mercat i utilitzar recursos combinats. Al capdavall, són una mostra de l'energia social de la gent: l'equitat de la suor".

Respecte a l'impacte de la pandèmia als Estats Units, Gordon-Nembhard assegura que ha demostrat la debilitat dels sistemes de salut, ocupació i atur del país, cosa que ha posat en valor una assistència cooperativa i les xarxes d'ajuda mútua. "Crec que la gent ha vist la importància de continuar amb aquest enfocament i que, si vol sostenir-lo a llarg termini, necessitarà una major orientació i formació professional dels governs i un subministrament constant de fons i ajuts de préstecs".

Jessica Gordon-Nembhard considera que tot plegat ha portat l'economia a un canvi de cicle. "Ja tenim exemples perquè la gent vegi els avantatges del cooperativisme, i estic convençuda que l'actual onada d'aquestes empreses donarà més coratge per continuar-hi apostant. Per tant, tot i que no vull semblar optimista, crec que el cooperativisme té prou potencial per propiciar un canvi de model".—✻

DE SUD A NORD

UN SOL MÓN, EXPERIÈNCIES MÚLTIPLES

La crisi sanitària ha obert la capsa de Pandora, davant la qual l'economia social i solidària (ESS) es veu impel·lida a donar respostes i plantejar alternatives. En alguns indrets ja es comencen a desplegar pràctiques que dibuixen un canvi de model en l'horitzó.

Text: Jordi Estivill

La pandèmia ens situa en el cor de les societats i afecta profundament les formes productives, de consum i un estil de vida que s'ha mostrat incompatible amb la justícia social i la salut ecosanitària del planeta[1]. Posa a prova, per tant, una ESS que, més que mai, es veu emplaçada a formular solucions teòriques i plausibles davant la depredació causada pel capitalisme[2].

UN PERILL EN TRES DIMENSIONS

Davant d'aquest inèdit i tràgic panorama, hem d'identificar tres grans perills. El primer és la voluntat de retorn a una pretesa normalitat, talment com si no hagués passat res. Qui defensa això no se n'adona que "recuperar la normalitat" és, precisament, reproduir les condicions que han fet possible la crisi, si bé la por i la incertesa davant allò desconegut fa que molta gent prefereixi tornar a la situació d'abans.

El segon perill és el cant de sirenes que s'ofereix com a sortida a la crisi. Ens trobem qui defensa la primacia del mercat i la responsabilitat individual —així ho plantegen els empresaris suïssos[3]— i, simultàniament, qui demana una creixent intervenció de l'estat. Ho proclamen la majoria dels economistes convencionals.
Els primers ignoren que la voracitat del capitalisme és l'origen de la degradació de les condicions de vida i l'explotació sense límits de l'ecosistema, mentre que els segons obvien que un retorn al keynesianisme només reforçaria uns estats obsolets i un augment del deute públic, cosa que perjudicaria els ingressos dels ciutadans.

Totes dues lectures, doncs, menystenen les raons que han generat la situació actual i que, si no s'actua sobre aquestes, difícilment ens en sortirem. A més a més, amb aquesta amenaçadora polarització, correm el risc que desaparegui la noció d'una economia plural, eix sobre el qual s'ha de bastir una economia social i solidària políticament transformadora.

El tercer i últim perill radica que la crisi, i la majoria de discursos que l'acompanyen, només es fixa en els paràmetres sanitaris i econòmics. Ens aclaparen amb xifres de morts, ingressats i "curats" dels hospitals i amb els perjudicis que la pandèmia provocarà, com ara la disminució del producte interior brut (PIB), el tancament d'empreses i l'empobriment de la població. Un discurs que condueix a l'individualisme, l'autoritarisme, la medicalització de les esperances (vacuna) i la monetització de les mesures (rendes mínimes).

Té raó Luis Razeto, un dels creadors del concepte d'economia solidària a l'Amèrica del Sud, quan adverteix que es difon un enfocament mecànic de la salut segons el qual tot es cura amb fàrmacs, i s'ignora que els humans som persones en què les dimensions biològiques, afectives, de convivència social i relació amb la natura són interdependents i formen part de la nostra salut física i mental. A tot això, Razeto hi afegeix el recurs al quantitativisme econòmic que, per molt sofisticat que sigui, no explica els comportaments socials ni la circumstància que la pobresa és un fenomen que va més enllà d'entendre les persones com a cercadores de beneficis[4].

SOLIDARITAT GEOLOCALITZADA

En resposta a aquest panorama, han aparegut diversos posicionaments públics pels quals l'origen de la pandèmia es troba en el canvi climàtic, el deteriorament de la naturalesa i la pèrdua de la biodiversitat. Però també que les retallades al sistema sanitari i les terribles desigualtats generades per les polítiques neoliberals han facilitat la seva irradiació i la seva focalització en les comunitats més empobrides i afeblides.

En aquest context, cal celebrar que cooperatives i empreses de l'ESS siguin cada vegada més valorades pel seu paper transformador. Així s'hi refereix el manifest "Treball, democratitzar, desmercantilitzar i descontaminar", signat per 5.500 experts del món econòmic i universitari (Piketty, Meda, Fraser, Gough, Sachs...) i publicat en 43 dels principals diaris de 36 països el maig passat. El text, impensable ara fa deu anys, esmenta la importància de tenir empreses democràtiques preocupades per la transició ecològica i que garanteixin un treball digne per a tothom.

També la declaració de la RIPESS (Red Intercontinental de Promoción de la Economía Social y Solidaria) del març d'aquest 2020 insisteix en el valor de globalitzar la solidaritat. Tal com ja havia afirmat l'any 2009 a Luxemburg[5], subratlla que l'enfortiment dels ecosistemes territorials de l'ESS i la seva relació amb el sector públic permetrien millorar la cobertura de les necessitats bàsiques i, en conseqüència, dependre

menys de les cadenes de proveïment i les finances globals. Una necessitat que també va ser compartida en el darrer seminari de l'Organització Internacional del Treball sobre l'ESS[6].

En línia amb això, cal afegir la declaració que el 7 d'abril va emetre el Grup de Treball Internacional de les Nacions Unides per a l'Economia Social i Solidària, en la qual es recorda que la pandèmia ha mostrat la feblesa del sistema hegemònic i, per tant, que l'ESS ha de continuar comprometent-se i fer efectiva la transformació de les estructures econòmiques, socials i polítiques dominants.

A més d'aquests posicionaments, apareixen milers de pràctiques tan interessants com les que tenen lloc a Grècia. Un país exhaust per l'anterior crisi on el paper de l'ESS està resultant clau en la reconstrucció del país[7] arran del tancament dels petits mercats, el bloqueig del transport i el descens del consum d'hotels i restaurants. N'és una prova Agroecopolis (xarxa hel·lènica de l'agroecologia, la sobirania alimentària i l'accés a la terra), de la qual n'ha sortit una campanya que articula productors i consumidors entorn de la llegenda "ens quedem a la nostra terra i cobrim les necessitats de la vostra llar". La campanya, promoguda per desenes de voluntaris i una vintena de grups locals, constitueix una peça bàsica per avançar cap a l'agroecologia, la sobirania i la seguretat alimentària.

Fins i tot a Suècia, "paradís" d'una socialdemocràcia que sembla resoldre-ho tot, s'ha produït la revolta de les patates, la qual recorda el conflicte generat per les dones l'11 d'abril de 1917 arran de la fam que es vivia coincidint amb la Primera Guerra Mundial. Recollint aquest testimoni, el juny passat diversos grups de dones van dipositar sacs de patates davant dels ajuntaments i el parlament per rebutjar les formes de producció i distribució dels aliments i proposar que es vagi en el sentit de l'autosuficiència i la producció sostenible.

TRANSFORMACIONS EN FEMENÍ

Mentrestant, a l'estat indi de Kerala, l'experiència anterior de l'epidèmia del virus Nipah ha fet que l'administració hagi confiat en les cooperatives per la capacitat que tenen de generar sistemes d'emmagatzematge i conservació d'aliments, i una comunitat que s'ha acostumat a participar[8] gràcies a una espessa xarxa de moviments. Un teixit social on els grups de dones rurals[9] han creat 1.500 cuines comunitàries destinades als assalariats agrícoles, els migrants i la resta de col·lectius depauperats per la crisi.

Igualment a l'Àfrica, les dones tenen un paper fonamental en els mercats informals[10]. No sols s'ocupen d'assecar i conservar els aliments (tomàquets, pebrots, peix, etc.); també reforcen la salut comunitària. Al Senegal[11] i Mali les cooperatives s'han llançat a produir mascaretes artesanals alhora que formulen les seves demandes i negocien amb l'administració com atendre les necessitats socials de la població.

A la Unió Europea, cal destacar, sobretot, les pràctiques que cerquen l'arrelament territorial aprofitant els recursos locals i creen noves articulacions entre serveis públics i iniciatives alternatives, posant en el centre la vida i el benestar dels ciutadans. Aquest és el cas d'Itàlia[12], Portugal[13] i França[14] on les organitzacions de l'ESS convoquen debats i elaboren manifestos que sovint desemboquen en accions concretes.

Així doncs, en l'horitzó del mosaic internacional de l'ESS es dibuixen dues vies: una que posa l'accent en la millora de la salut i l'alimentació, tot apropant productors i consumidors, i l'altra que insisteix en el domini del territori com a lloc d'acció col·laborativa per a la transformació econòmica i social. Totes dues ens recorden que a la capsa de Pandora s'hi troba l'esperança d'un futur més saludable, sostenible i solidari. —✻

1. Veure el conjunt d'aportacions reunides a *Sopa de Wuhan. Pensamiento contemporáneo en tiempos de pandemia* (Harvey, Žižek, Badiou, etc.). Ed. ASPO (març de 2020)
2. Miró, I.; Estivill, J. (2020). "Les tres revolucions de l'economia social i solidària. Covid-19 i post capitalisme", *Sobiranies.cat*
3. "Appel aux milieux politiques suisses. De les Cambres de Comerç, associacions sectorials i 64 de les majors empreses d'aquest país". *Le Temps*, 29.05.2020
4. Razeto, L. (2020). *Campos de iniciativas y procesos transversales*. Santiago. Universitas Nueva Civilización
5. Estivill, J. (2009). "Globalizando la Solidaridad". *Rev. Economía Solidaria*, núm. 6
6. Veure les declaracions del 2 de juny de 2020 de Vuuren, V. "Social and Solidarity Economy in the aftermath of The Covid-19". I de Meglio, R. "Post pandemia Covid-19. El abordaje territorial para un modelo económico y social más resiliente y sostenible". *Rev. Desarrollo y territorio*, núm. 7, maig de 2020.
7. Estivill, J.(2017). "L'economia solidària a Grècia. Entrevista a Petros Linardos". *Rev. Cooperació Catalana*, núm. 413.
8. Mukherjee-Reed, A. (2015). "Taking solidarity seriously: Analysing Kudumbashree as a Women's Social and Solidarity Economy Experiment" a Utting, P., *Social and Solidarity Economy*. Beyond the Fringe. Londres. Zed Books.
9. Minimol, M.C.; Makesh, K.G. (2012). "Empowering rural women in Kerala: A study on the role of Self Help Groups". Kerala. Full Length Research Paper.
10. Kinyanjui, M.N. (2014). "Women and the Informal Economy in Urban Africa. From the Margins to the Centre". Londres. Zed Books.
11. Alenda, J. (2015). "La transition du système de santé sénégalais peut-elle agir sur les inégalités sociales?". Journées de l'Association Tiers Monde.
12. La Rete Italiana per l'Economia Solidale (RIES) ha publicat un manifest "L'economia solidale e la crisi Covid-19. Unire le forze per una strategia comune" en què reclama un major protagonisme i garanties per als GAS (Gruppi d'Acquisto Solidale). Declaració del 7 de març. També ha formulat un conjunt de propostes per els estats generals de l'economia que el govern ha convocat, 20 de juny.
13. A Portugal, el congrés anual Manifesta, que organitza la Xarxa Animar, s'ha convocat sota el lema "Politicas para a crise socio-ecológica". 26 de juny.
14. El moviment per l'economia solidària de França (MES) ha llençat una enquesta i ha formulat 19 propostes al voltant de tres temes (mesures d'urgència per als organismes, reforçament de la protecció social i els drets humans i la transició social i ecològica). S'ha redactat amb caràcter internacional un manifest "Demà l'economia solidària" que esta essent signat per professors i recercadors de diferents continents.
15. Kawano, E. (2018). *Solidarity Economy. Building an Economy for People and Planet*. The next system.
16. S'ha fet un primer mapeig de l'economia solidaria a Estats Units que mostra una concentració d'iniciatives en la costa del Pacífic i en la de l'Atlàntic.
17. Akuno, K.; Nangwaya, A. (2019). *Jackson en revolta. La lluita per la democràcia econòmica i l'autodeterminació negra al sud dels EUA*, Barcelona, Descontrol.
18. L'equip dirigent de democràcia col·laborativa ha formulat un programa al voltant de la idea d'apropiar-se del nostre futur després del coronavirus. 19 de juny.
19. Van Deussen, D. (2012). "La creación de un Vermont del pueblo". *Catamount Tavern News Service*. Northeast Kingdom.
20. Estivill, J. (Ed.). (1997). *El partenariado social en Europa. Barcelona*. Ed. Hacer.

Estats Units, dos laboratoris en plena ebullició

L'expansió de la pandèmia entre les minories ètniques i els col·lectius immigrants ha fet que els ideals de benestar comunitari, democràcia participativa i promoció del cooperativisme ocupin avui un lloc preeminent en el debat públic als Estats Units, on els darrers anys han aparegut iniciatives molt rellevants.

Una d'aquestes iniciatives és la Xarxa Americana de l'Economia Solidària, la qual parla obertament de passar d'una fase de resistència a una de construcció[15] on cada vegada tenen més incidència les credit unions, les community land trusts, les monedes socials i bancs del temps i les cooperatives de treballadors[16], com Cooperation Jackson.

Situada a la capital de l'estat de Mississipí, Cooperation Jackson beu de la lluita pels drets de la comunitat negra i l'empoderament comunitari dels anys setanta, de resultes de les quals s'ha creat un entorn partidari de la democràcia econòmica, la participació dels treballadors i l'accés al poder municipal. En són una mostra les nombroses assemblees populars, l'apropiació col·lectiva de terres, la producció agroecològica, una basta xarxa de cooperatives, un centre formatiu i un banc cooperatiu[17].

La segona veu es pot situar en el marc de la democràcia col·laborativa[18]. Es tracta de New System Project, una plataforma que agrupa recercadors, pensadors i activistes implicats en diversos fòrums socials. A través d'aquest espai sorgit a l'estat de Vermont, es formulen alternatives a les desigualtats econòmiques, les injustícies racials, el deteriorament climàtic i la crisi actual.

Entre altres propostes, New System Project planteja donar habitatge a qui no en té; crear consorcis financers que evitin l'adquisició forçada d'empreses per part de fons voltors; construir noves formes de benestar comunitari; seguir amb el programa llençat per un miler de dirigents per promoure inversions en infraestructura que redueixin la dependència respecte als combustibles fòssils; restablir el sistema postal d'estalvis creat el 1907 i que va proporcionar serveis bancaris a milions de persones; o crear un sistema sanitari general de per vida, com el de l'Agència dels Veterans, allò que Obama no va poder finalitzar.

Si Jackson se situa en el sud de majoria negre, Vermont es troba en el nord blanc, on hi ha una forta tradició comunal i cooperativista que prové dels anys seixanta i setanta del segle passat[19]. No és estrany que d'aquest estat sigui el candidat Bernie Sanders i que s'hi trobin moltes experiències partenarials[20] —o coconstrucció, com es diu ara— lligades al desenvolupament comunitari en les quals participen diferents municipis i actors locals.

Cooperativisme industrial

LA GRAN PALANCA DE CANVI

Text: Igor Ortega

Un projecte cooperatiu només pot concebre's si està connectat amb les necessitats i els reptes de la societat de la qual forma part. Així succeeix al País Basc amb la cooperativa Mondragón.

Identificar les necessitats socials i abordar-les és una de les premisses ètiques que distingeix les cooperatives. Unes eines que coincideixen a posar al bell mig la dignitat de la persona, la construcció d'una societat equitativa i un nou ordre sustentat en els valors de la cooperació, la solidaritat i el compromís social. Principis i aspiracions que regeixen aquest moviment des de la seva irrupció els anys cinquanta del segle passat.

Però al costat d'aquestes aspiracions destaca la responsabilitat assumida pels seus impulsors. En el cas del País Basc, les cooperatives es trobaven aleshores amb la necessitat imperiosa d'afavorir el desenvolupament de la població, perquè la dictadura causava estralls. I així van fer-ho, a partir d'una lectura crítica de la classe empresarial, a la qual veien acomodada pels avantatges que els atorgava el règim franquista i amb una actitud de deixadesa respecte a les inversions i innovacions tècniques de les empreses.

En aquestes circumstàncies, on "el capital havia deixat d'actuar com a factor de desenvolupament", les cooperatives van fer un pas endavant, i en la mesura de les seves possibilitats, van abanderar la creació de riquesa com a mitjà per contribuir a un nou "desenvolupament puixant" que permetés articular "una economia vigorosa i humana".

En el cas basc, i a partir de l'experiència que representava Mondragón, es va apostar per un projecte cooperatiu sustentat en una indústria tecnològicament avançada per la seva capacitat de tracció i per la possibilitat de generar excedents susceptibles de ser reinvertits en l'expansió del model cooperatiu.

L'èxit d'aquest model ha quedat acreditat al llarg dels anys, atès que un terç de les empreses manufactureres amb més de 500 empleats que hi ha avui a la comunitat autònoma basca són cooperatives, de manera que l'aportació que fan a la creació d'un teixit arrelat en el territori és cabdal per al benestar de la població.

DE LA RESISTÈNCIA A LA RESILIÈNCIA

Si alguna cosa cal destacar del model cooperatiu és la seva fortalesa a l'hora d'afrontar les etapes de crisi. Així ha passat al País Basc on, si analitzem el darrer període de recessió (2008-2014), les dades extretes per l'Institut Basc d'Estadística reflecteixen aquest diferencial: les cooperatives van mantenir l'activitat i el seu nivell d'ocupació va ser major que el de les empreses de capital. Tant és així que mentre desapareixien el 5,6 % de les societats limitades (SL) i el 27 % de les societats anònimes (SA), les cooperatives augmentaven un 22,8 %. Una tendència similar en termes de llocs de treball, ja que mentre que les SL van perdre el 8,2 % de la plantilla i les SA el 18,7 %, en el cas de les cooperatives van incrementar-se de mitjana un 7,8 %,

També les cooperatives basques van respondre al daltabaix financer. Van enfortir la seva orientació innovadora i van multiplicar les activitats d'R+D en un 27,2 %. En total, de cada 100 empreses que van realitzar iniciatives d'R+D, el ràtio més gran va correspondre a les cooperatives, molt per sobre de les SA i les SL. D'igual manera que, en la despesa en aquest terreny, la major part va anar a càrrec seu, concretament el 13,1 % del total, l'equivalent a una despesa mitjana de 828.000 euros, mentre que a les SA es van quedar en 634.000 euros i les SL en 284.000 euros.

Aquest esforç en innovació, que va implicar una reducció de beneficis i alts sacrificis personals, va posar en relleu la vocació social de les cooperatives, per les quals les activitats de valor afegit són essencials a fi de garantir el volum i la qualitat de les feines i llegar uns projectes sostenibles a les següents generacions.

UN NOU RELAT PER A UNA NOVA FASE

Si la bondat d'una empresa es mesura per la capacitat de generar riquesa i la forma en què aquesta es distribueix, podem afirmar que el cooperativisme és un exemple de bones pràctiques.

Però no sols això. També podem dir que, en el cas del cooperativisme industrial basc, ha sabut posar damunt la taula el gran conflicte entre el capital i el treball que ha caracteritzat el segle XX, alhora que ha contribuït a implementar un model de desenvolupament inclusiu.

L'interrogant és si aquest esquema serà suficient en la nova etapa que s'inicia arreu del món. Perquè la crisi sanitària i econòmica propiciada per la Covid-19 coincideix amb una acceleració de les tendències que estan transformant l'escenari econòmic i social a escala planetària. Un escenari presidit per l'emergència dels gegants asiàtics, el declivi de la Unió Europea, l'automatització de l'economia, l'extensió de la precarietat i les desigualtats socials i els efectes perniciosos que genera el canvi climàtic. Processos de suficient calat per pensar que estem davant una extensió de la crisi capitalista, de la qual la majoria de la població surt greument perjudicada.

Inevitablement aquestes transformacions interpellen tot el moviment cooperatiu, conscient de l'abast que estan tenint. Ho entén així el grup Mondragón, on s'observa que tant la volatilitat com la complexitat que acompanya el nou escenari afecten de ple el sector de l'automoció. Tot això fa que, amb major o menor intensitat, hagi començat a estudiar quines respostes cal donar i incorporar-les a l'agenda del grup.

Però més enllà d'una qüestió d'agenda, el nou escenari també obliga les cooperatives a reinventar-se i adoptar un nou relat on es reivindiquin les maneres més humanes de fer empresa.

RESPOSTES ALS DESAFIAMENTS

El nou context exigeix reconceptualitzar les cooperatives. I això passa per ampliar la mirada i identificar quines són les vies perquè continuïn sent claus per al desenvolupament social.

Des d'una perspectiva general, hi hauria tres vies a recórrer. La primera, apostar decididament per un cooperativisme industrial tecnològicament avançat com a motor de benestar i font de creació d'ocupació. Un repte que, sobretot avui, demana impulsar processos que permetin la migració de les activitats madures i poc rendibles cap a models que responguin a les necessitats de la població.

En segon lloc, les cooperatives haurien d'actualitzar les formes de treballar perquè facilitin la prosperitat de les persones que viuen d'elles. Per fer-ho possible, haurien de superar els models d'inspiració *taylorista* en benefici d'aquells fonamentats en la gestió en equip, l'autonomia i la confiança; sense oblidar l'impuls dels valors que les han distingit històricament, com són la solidaritat, la responsabilitat i l'autoexigència de les persones sòcies.

I finalment, caldrà que siguin capdavanteres en la transició ecològica i la lluita contra el canvi climàtic, en la perspectiva de transitar d'un model industrial focalitzat en els combustibles fòssils a un de circular que prioritzi el consum i la producció d'energies renovables. En definitiva, passar d'un imaginari cooperatiu configurat arran del conflicte capital-treball a un altre que respongui al desafiament capital-vida que ens planteja el capitalisme en aquesta nova fase.

A Mondragón ja s'estan definint les pràctiques per avançar en les tres vies. I en aquesta operació cal destacar Debagoiena 2030, un pol d'innovació social que va prenent forma a Arrasate-Mondragón i la vall dels seus voltants.

A través de les cooperatives industrials, els centres educatius, les entitats socials i institucions com la Diputació de Guipúscoa i els ajuntaments de la zona, s'ha gestat un gran projecte que permetrà posar les bases per a una comunitat ecològicament sostenible i socialment incloent. D'alguna manera, Debagoiena 2030 pot esdevenir una experiència inspiradora del tipus de cooperativisme que la societat necessita per afrontar els reptes que ens depara el nou temps.—*

El potencial de la fraternitat

ENTRE LA TRANSFORMACIÓ SOCIAL I PERSONAL

> "Tingues bona consciència i tindràs sempre alegria"
> Thomas De Kempis

Text: Daniel Jover

L'economia social i solidària (ESS) és una aposta ètica per fer real allò desitjable i una alternativa a l'adaptació submisa a un model de creixement, producció i consum insostenible per les desigualtats que genera.

Davant d'aquest escenari, ens cal una mutació interna acompanyada d'un procés de transformació social i personal sense dicotomitzar la dimensió emocional i racional, partint de la idea que la realitat, la bondat, la generositat i el respecte —nervis de l'activitat cooperativa— són els millors indicadors d'intel·ligència humana i autèntics antídots del verí que suposa l'enveja i l'ànsia pel poder. Són el millor indicador de l'amor i l'amistat, i produeixen una gamma immensa de tonalitats i colors.

En aquests temps de violència i desigualtat —pecat estructural— estic convençut que l'amor i la tendresa no són un assumpte particular o privat, sinó un acte de resistència creativa i naturalesa política, del tot necessari per establir vincles sòlids de solidaritat i fraternitat sense els quals la democràcia s'esvaeix i mor.

Generositat i tendresa enllacen amb una actitud de sobrietat i un estil de vida basat en la simplicitat que hauríem de conrear més a les experiències cooperatives i d'ESS. És cert que en el món trobem pena i sofriment, però el dolor que ens apega a la terra pertany a la vida i ens ensenya que la regla bàsica de la saviesa consisteix a saber encaixar els problemes i les diferencies per regular conflictes i així trobar solucions.

Tanmateix, l'estratègia de viure amb poc, reduir les necessitats i no aspirar a tenir més per satisfer-les és la millor condició per a la regeneració ètica, ecològica i social de l'economia solidària. Ens cal, més que mai, reivindicar i elogiar la sobrietat que només pot ser alegre quan està íntimament lligada a la fraternitat i la solidaritat.

AMOR AMB AMISTAT

Les experiències d'amor i amistat són les formes més belles de relació humana. Les que millor condensen l'essència de la cura recíproca, la intensitat de la comunicació i la contemplació interpersonal. Afectes que ens redimeixen de la nostra solitud i ens obren a la innovació de la cooperació.

L'amor i l'amistat ens permeten alimentar l'audàcia i la imaginació en la construcció d'altres mons possibles, perquè entre amics i amigues es generen els millors diàlegs de coneixement i un pensament emancipador en què la qualitat de la vida i la natura són més importants que les coses.

Ciceró afirmava que "l'amistat és el sol de la vida" i que "tothom està d'acord que la vida no és res sense l'amistat, almenys si volem viure amb un cert aire de persones lliures". Una altra aproximació a l'amistat diu: "Si algú llevés l'amistat de la vida seria com si apagués la llum del sol: el món, i amb ell la nostra vida sencera, quedarien embolicats en tenebres i un gel glacial".[1]

Per aquesta raó, el pensament creatiu i crític sempre és un estímul per afirmar el goig de la vida, la serenitat i la solidaritat amb els altres, posant-lo en pràctica com a *humus* fèrtil.

Judith Butler[2] sol comentar que la consciència de la vulnerabilitat compartida reforça el sentiment de lligam i la interdependència amb les altres persones, al torn que Emilio Lledó analitza l'amistat en relació amb la política i l'acció social.[3]

I és que l'amistat és l'ingredient d'una societat justa i convivencial, en la qual es tracta d'establir vincles afectius entre les persones com a via per a un comportament decent.

Al capdavall, ens humanitzem gràcies a l'amistat quan descobrim la fascinació pels altres; quan les paraules, més que ocultar-nos, ens transparenten; i en aquest contrast esdevé la trobada entre el diàleg, el pacte i la convivència pacífica.

Les paraules porten una càrrega d'intencions i voluntats que serveix per interactuar, sentir-nos "travessats" pel logos, penetrar com a estilets en la nostra sensibilitat i sostreure'ns de la indiferència. Saber és saber preguntar i en l'elaboració de les respostes establim un intercanvi.

El diàleg amigable, per tant, suposa acceptar que els sentiments i les raons dels altres poden ser tan au-

tèntics com els propis, alhora que ens impulsa a ser fidels a un mateix i descobrir que l'essencial consisteix a ser conseqüent i honest.

GENEROSITAT PER ENFORTIR-NOS

Els éssers humans tenim una gran capacitat per a l'autoengany, creiem que la felicitat només apareix si tot va bé des de tots els punts de vista. I això no sol succeir.

Ens passen desapercebuts molts detalls i gestos de persones, sovint anònimes, que faciliten amablement que tot flueixi, i gràcies a aquestes fonts permanents de gratitud podem afrontar les dificultats, les decepcions i els desenganys. La clau és descobrir els espais d'agraïment i reconeixement, sabent que qui estima confia i dissol els temors.

I és que, en tota la bona gent traslllueix la confiança i la tendresa com a constitutius de la condició humana, i es desvela que l'amor és el fonament per a la creació de vincles i relacions socials. No solament es tracta d'un postulat moral, sinó d'una experiència que emergeix i busca la plena realització humana transcendint el moment històric.

En aquest sentit, l'afecte i la tendresa són qualitats que es desenvolupen en interacció recíproca amb l'alteritat, i si la gratitud germina és sobre la convicció que els humans som incomplets i ens necessitem mútuament per aconseguir la plenitud. No és bo comparar-se amb ningú, ja que la lucidesa consisteix justament a alegrar-se dels èxits dels altres, deslliurant-nos de susceptibilitats, enveges i gelosies.

Està demostrat que la persona que estima i coopera es transforma, vivifica i regenera allò que l'envolta, alhora que és més productiva, creativa i expressa el millor de si mateixa. I aquí l'amor esdevé l'energia més potent, ja que permet la superació des d'un mateix i l'interès egoista dels éssers per unir-los entre si.

Els millors béns, doncs, són els vincles i llaços de sensibilitat, a través dels quals adquirim la confiança bàsica i la tendresa compartida. Perquè, sense gratitud ni respecte pels altres, la convivència, la relació i el contacte físic i sensorial mai no seran positives. Al contrari: l'aïllament, el ressentiment i la incomprensió ens mata lentament.[4]

L'amor, en canvi, ens permet transformar les coses que ens envolten i transformar-nos per aconseguir un estat interior de pau, alegria i serenitat que res —ni ningú— no ens podrà arrabassar. Tan sols caldrà aplicar la coneguda regla d'or que diu "no facis als altres allò que no vulguis que et facin a tu".

També cal recordar que en les nostres relacions reproduïm inconscientment el pòsit afectiu de la nostra infància, sovint poblada de fantasmes i dimonis familiars, d'aquí que els nostres afectes i emocions sempre es veuen condicionats per les ferides del nostre cor i ens relacionarem o estimarem d'acord amb l'experiència viscuda. I potser serà de forma possessiva, indiferent, angoixant, superficial... o perversa si la molèstia és profunda, atès que la repressió familiar i grupal de cercles endogàmics sovint provoca neurosis. Això fa que no veiem mai les coses com són, sinó com som, a través de la sensibilitat i les emocions que hem adquirit i desenvolupat.

Tot plegat ens porta a afirmar que les ESS són sistemes complexos, ja que depenen de nombroses variables subjectives i objectives barrejades; d'un conjunt de factors en equilibri que es transformen en catalitzadors dels conflictes que sempre s'han de regular.

Però que sigui complex no significa que sigui complicat, sinó que es tracta de convertir les coses que semblen impossibles en difícils i aleshores podrem transformar les dificultats en possibilitats. —✻

1. Ciceró. (2002). *De l'amistat*. Ed. Trotta.
2. Butler, J. *Dar cuenta de sí mismo: Violencia, ética y responsabilidad*. Amorrortu Editores.
3. Lledó, E. (2004). *Elogi de la infelicitat*. Edicions quatre. Vegeu també *L'Epicureismo. Una saviesa del cos, del goig i l'amistat*. Ed. Montesinos. (1995).
4. Jover, D. (2009) *Praxis de la Esperanza*. Ed. Icaria. (2016) *Mar de Luz-Cooperación y fraternidad*. Ed. Icaria.

Publicitat

Nexe és la revista semestral del cooperativisme català, coeditada per la Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya i la Fundació Roca i Galès amb la voluntat de contribuir a la reflexió i al debat sobre el cooperativisme i l'economia social i solidària (ESS).

Consell de redacció
Àlex Romaguera (coordinació), Jordi Estivill, Jordi Garcia, Agnès Giner, Ivan Miró, Marc Roma, Olga Ruiz i Jordi Via i Llop

Disseny i maquetació
Opisso Studio, SCCL

Revisió lingüística
Olistis, SCCL

Impressió i enquadernació
Gramagraf, SCCL

Edita
Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya (FCTC) i Fundació Roca i Galès

Redacció i publicitat
c/ Premià, 15, 1a planta, 08014 Barcelona

93 318 81 62
redaccio@nexe.coop
nexe.coop

Han col·laborat en aquest número
Laura Aznar, Cristina R. Grau, Joana García Grenzner, Ingrid Guardiola, Daniel Jover, Irene Moulas, Igor Ortega, Annaïs Sastre, Eva Vilaseca i Anca Voinea

Número 45, Tardor-Hivern 2020

Amb el suport de:

Ajuntament de Barcelona
Economia Cooperativa, Social i Solidària i Consum

Participa del canvi social!

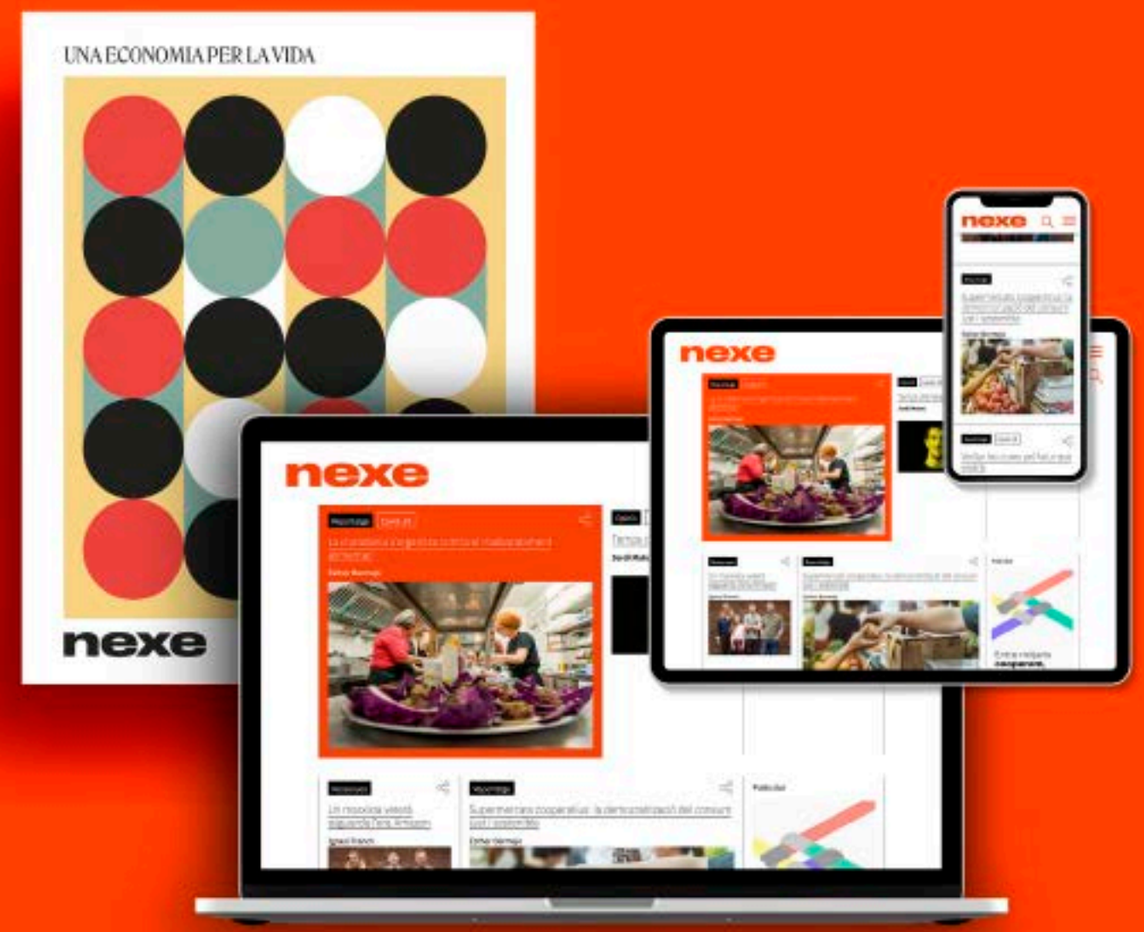

T'ho expliquem a

nexe.coop

A la Federació creiem en

una economia

per la vida.

Donem la benvinguda a

la nova etapa de Nexe,

la revista de l'economia

cooperativa,

social

i solidària.

Cooperatives
de Treball

Federació de Cooperatives de Treball de Catalunya
Premià 15, 1ª planta. 08014 Barcelona
Tel: 93 318 81 62

cooperativestreball.coop